

9

Begroting Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking

Aan de orde is de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaat van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking (XVII) voor het jaar 2015 (34000-XVII).**

De algemene beraadslaging wordt geopend.

De heer **Smaling** (SP):

Voorzitter. Er is pas gevierd, voor zover dat het vieren waard is, dat we al 65 jaar aan ontwikkelingssamenwerking doen. Partos had een grote happening georganiseerd in Amsterdam. We hebben als SP de gelegenheid aangegrepen om onszelf weer eens even achter de oren te krabben. Onze vraag was of we op het onderwerp ontwikkelingssamenwerking niet eens de ramen open moeten zetten en de kussens moeten opschudden. Het is al een tijd geleden dat we hiermee begonnen zijn. Het is al zo'n 50 jaar geleden dat veel Afrikaanse landen hun onafhankelijkheid te pakken hadden. We kijken terug op een lange tijd waarin veel is gebeurd.

We hebben dat gedaan, intern en ook extern. We hebben ons gericht op de context van vandaag, op een complexe en onrustige wereld, en vooral op die van morgen, waarin een nieuwsgierige jonge generatie het stokje overneemt. Als je daarnaar kijkt, springen er wat ons betreft vijf zaken uit. Er is sprake van een toename van crisissituaties, met vluchtelingenstromen die een politiek-militaire oorzaak kunnen hebben en ook gerelateerd kunnen zijn aan natuurgeweld of epidemieën. Er is sprake van een toename van ongelijkheid, tussen landen en binnen landen. Er is sprake van een toename van de macht van kapitaal en vermogen en een slechte belastingmoraal. Er is sprake van een toename van jongvolwassenen voor wie de banen niet voor het oprapen liggen. Ten slotte is er sprake van een toenemende consumptieve druk waar de planeet, de planten en de dieren, dus ook de olifant en de neushoorn, van te lijden hebben.'

De SP wil deze mondiale uitdagingen vertalen naar een nieuw partnerschap met zuidelijke landen, in het bijzonder in ons buurcontinent Afrika: een nieuwe volwassen relatie op basis van respect en besef van wederzijdse sterkten en zwakten, zonder vingertje, zonder de valkuil dat wij het beter weten en ook zonder de oud-koloniale schuldgevoelens. Wij zijn wat vrijer en democratischer en zij hebben nog de sociale cohesie die hier steeds verder uit beeld raakt.

Analoog aan mijn lijstje van net, kom je dan tot vijf concrete onderwerpen waar het in onze optiek de komende tijd over zou moeten gaan. Ten eerste de nood aan de man en de nood aan de vrouw, maar dan wel met een curatief en een preventief karakter. Dus een brandweer én een apk. Ten tweede een armoedevangnet, waarin een groot deel basisgezondheidszorg en drinkwater terecht zouden kunnen komen. Ten derde investeren naar het model van de FMO (Nederlandse Financierings-Maatschappij voor Ontwikkelingslanden), een makelaar voor het investeren in beginnende bedrijvigheid die niet snel aan financiering kan

komen. Ten vierde jongeren eerst. Kijk door hun ogen, door hun bril. Kijk naar Coolpolitics, naar dance4life, naar 1%Club en naar Beyond Your World en niet zozeer naar de oldschool-organisaties van mijn generatie. Blijf ze vooral ook opleiden. En ten slotte plant, dier en planeet. Zeg maar biodiversiteit. Bos, bodem en grondstoffen. Klimaat is soms wat abstract voor mensen die op ons moeten stemmen, maar dit geeft indirect weer waar we het eigenlijk over hebben. Die vijf zou je kunnen samenvatten met de Beatles-liedjes Help, I want to hold your hand, Taxman, Girl en Strawberry Fields Forever. Dan kan de minister het ook onthouden.

Stel dit open voor heel Afrika en voeg nog een zesde punt toe, namelijk langdurige bilaterale relaties met maximaal drie landen, dus niet vijftien, die onder aan de ladder hangen. Je zou kunnen denken aan de landen die op dit moment strijden tegen ebola. Stel bijvoorbeeld 1 miljard per jaar beschikbaar per onderwerp, de vijf die ik net noemde, en nog een zesde miljard voor die bilaterale relaties. Keep it simple. Ik heb het woord "hulp" niet gebruikt en ik heb het woord "handel" ook niet gebruikt. Toch is het misschien een goede route. Misschien kan de minister hier al op reageren. Het is niet mijn bedoeling dat dit in 2015 allemaal al zo gaat, maar het is een beetje onze lijn.

Vindt de minister dat ze op de goede weg is? Het is een beetje een midterm review.

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Ik vind het wel een heel veelbelovend begin. Ik wilde eigenlijk wachten tot we wat verder waren in het verhaal, maar de heer Smaling noemde tussen neus en lippen door wat getallen, over hoeveel geld er zou kunnen worden uitgegeven. Hij had het over 5 miljard en nog 1 miljard erbij, dus 6 miljard. Toen vroeg ik me eventjes af waar dat precies in de tegenbegroting van de SP stond.

De heer **Smaling** (SP):

Ja, de heer Sjoerdsma moet dit toch zien als een denkrichting. Dit is geen tegenbegroting 2015. Als wij nu uitgaan van 6 miljard, zit je zo ongeveer tegen de 1% aan. Dat is vrij hoog in vergelijking met wat we nu doen. Je zou bijvoorbeeld wel meer zaken kunnen financieren die zich in Nederland afspelen, zoals studiebeurzen en dergelijke. Van die vileine discussie altijd over gebonden hulp moet je ook af, denk ik. Je moet dat gewoon op vriendschapsbasis aanvliegen en daar kan ongeveer zo'n budget bij horen.

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Dat zou ik ook heel graag willen. Ik zou hier ook graag relatief vrij willen speculeren over wat ik met 6 miljard euro zou kunnen doen, maar daar is het geld niet voor. Dan hoop ik dat de rest van het verhaal van de heer Smaling maatregelen bevat die niet per se over dat geld gaan, want dan zou het wel een beetje fact-free politics zijn.

De heer **Smaling** (SP):

Nee, dat is zo. Ik had ook 5 miljard kunnen zeggen. Dat is het nu ongeveer. Ik wil dus niet nu in een discussie over het percentage ODA raken, want dat is niet de bedoeling van de denkrichting.

Mevrouw **De Caluwé** (VVD):

Het is nu ongeveer 3,7 miljard en misschien zelfs iets minder. Als de heer Smaling nu naar 5 of 6 miljard wil gaan, wil ik toch wel graag van hem weten waar hij dat geld vandaan haalt. Wat gaat er dan niet meer gebeuren?

De heer **Smaling** (SP):

Nou ja, ik keek pas naar een uitzending van zo'n goed documentaireprogramma. Daarin bleek dat de Belastingdienst 30 miljard per jaar niet ophaalt, bijvoorbeeld. Dat is al een aardig bedragje, zou ik zeggen. Het is misschien wat overdreven, maar het was een studie naar het functioneren van belastingdiensten in Europa. Door de manier waarop de Belastingdienst is georganiseerd — heel veel gaat gewoon automatisch — wordt er heel veel niet geïnd. Dat zou al een begin kunnen zijn. Maar nogmaals, zoals ik ook tegen de heer Sjoerdsma zei, het is een denkrichting. Heel veel kan ook zonder overheidsfinanciering. Er zijn voorbeelden waarin Unilever en Solidaridad samen optrekken om veel aan landbouw te doen in zuidelijke landen. Dat heeft geen geld nodig.

Mevrouw **De Caluwé** (VVD):

Er zijn altijd dingen die niet geïnd worden, die ergens zijn blijven liggen of die nog niet opgehaald zijn. Dat blijft altijd zo, dus dat is iets waar je niet echt op kunt rekenen. Je moet toch wel uitgaan van de portemonnee die je op dit moment hebt. Ik hoop inderdaad dat in het vervolg van het betoog wordt uitgegaan van de huidige begroting.

De heer **Smaling** (SP):

Dat ben ik met u eens, mevrouw De Caluwé. Ik denk dat als we samen eens goed zouden kijken naar de Belastingdienst en die verder goed zouden inrichten, elke nieuwe belastinginspecteur zichzelf drie of vier keer terugverdient. Dan komen we een heel eind.

De heer **Van Laar** (PvdA):

De heer Smaling noemt vijf speerpunten of eigenlijk zes. Mij is niet helemaal duidelijk wat daar nu niet onder valt. Volgens mij schoof hij daar zelf allemaal sub-onderwerpen onder, waardoor het vijfde speerpunt dat alles omvat wat met groen en energie te maken heeft bijvoorbeeld. Wat gaan we nu niet meer doen, in de visie van de heer Smaling? Of moeten we juist meer gaan doen?

De heer **Smaling** (SP):

Dat is een goede vraag. Een aantal zaken die we nu doen, passen hier ook wel in. Dat is duidelijk. Veel van de speerpunten vinden hierin wel hun weg. Als ik kijk naar de begroting en zie hoe de beleidsartikelen zijn geformuleerd en wat daar gaandeweg allemaal onder is komen te hangen en ik kijk naar de manier waarop dat geëvolueerd is de laatste decennia, waarbij regeringen en bewindslieden natuurlijk ook hun eigen voorkeur kwijt wilden in het beleid, denk ik dat het tijd is om even de harde schijf op te pakken, even hard te schudden — defibrilleren heet dat geloof ik — en weer even terug te komen naar de kern. Dit is volgens mij de kern in het huidige tijdsgewricht, met de speciale aandacht voor de twintigers die straks hier staan om

hopelijk ook op een goede manier over deze materie te praten.

De heer **Van Laar** (PvdA):

Met dat laatste ben ik het geheel eens. De heer Smaling noemt echter geen enkel concreet voorbeeld. Dan is het wel lastig om een beeld te krijgen van de manier waarop hij dit beleid wil defragmenteren, zoals hij dat noemt. Dat zou helpen, in de gedachtevorming.

De heer **Smaling** (SP):

Laat ik een voorbeeld noemen. Neem beleidsartikel 1, dat eigenlijk alle buitenlandse handel betreft. Daar staan allerlei fondsjes, dingetjes, garantstellingen en exportkredietjes tussen. Dat moet je helemaal niet doen. Dat Dutch Good Growth Fund moet je ook niet doen. Je moet één model hebben, volgens mij een beetje zoals FMO dat doet, voor starters die in de tropen willen beginnen met een bedrijf. Dat kan ook in een joint venture ontaarden met een Nederlands bedrijf. Dat model moet je hanteren, maar dan verder niet ook nog weer van alles erbij en zo. Als je het overzichtelijk houdt, denkt de SP, is het voor de bevolking te volgen. Dan is het draagvlak ook geborgd. Daar maken wij ons ook zorgen over.

De heer **Voordewind** (ChristenUnie):

Het is goed dat de heer Smaling er met de SP er nog eens naar kijkt. Het is altijd goed om met een frisse blik te bezien wat er nog beter kan. Als ik die vijf speerpunten zie, zie ik wel veel overlap met het bestaande beleid. Misschien is het een andere prioriteit binnen het bestaande beleid. De heer Smaling zegt wat meer FMO en stelt voor om het Dutch Good Growth Fund weer op te laten gaan in de FMO. Dat zou kunnen. Ik noem echter het versterken van de handel, de noodhulp — die staat nu op nummer één — en de armoedebestrijding. Kan de heer Smaling nu iets duidelijker maken wat het grote verschil is met het de speerpunten van het huidige kabinet?

De heer **Smaling** (SP):

Ik denk dat een groot verschil is dat je afstapt van vijftien partnerlanden. Laat ik dat even als voorbeeld nemen. Je moet het openstellen, als je het even tot Afrika beperkt, voor heel Afrika of heel sub-Sahara Afrika. Je moet niet de situatie krijgen dat Nigeria er niet onder valt en Benin wel, Togo niet en Ghana wel en Ivoorkust niet. Of dat je Mali omarmt waar dan een halfjaar later een crisis ontstaat, waardoor je daar heel anders moet interveniëren dan daarvoor. Dat is dus wel een manier om echt op basis een vriendschapsband met een buurcontinent de toekomst in te gaan. Dat is wat anders dan dat partnerlandengedoe.

De heer **Voordewind** (ChristenUnie):

Ik zocht nog even wat meer duidelijkheid over de speerpunten, maar de heer Smaling gaat nu over naar de landen. Daar heb ik ook nog een vraag over, maar misschien kan hij mijn eerste vraag nog meenemen. In het nieuwe landenbeleid — we zijn overigens van 50 naar 15 gegaan, wat al een hele slag was — zijn juist de fragiele staten centraal gezet, zoals Afghanistan, Mali, Ethiopië et cetera. Laten we

die landen nu verder vallen? Daar zit toch de grootste urgentie op dit moment?

De heer **Smaling** (SP):

Ik denk dat de speerpunten voor een groot deel kunnen terugkomen in deze indeling, het ene met wat meer accent dan het andere. Met het armoedevangnet zit je al vrij snel bij gezondheidszorg, bijvoorbeeld. Nee, we laten landen niet vallen. Onlangs is ervoor gezorgd — daar hebben wij bezwaar tegen gemaakt en volgens mij GroenLinks ook — dat het postennetwerk wordt verkleind. Dat moet je helemaal niet doen. Je moet een goed postennetwerk hebben. Ik kom vaak op ambassades. Daar werken uitstekende mensen die het land goed kennen. Die zijn ook makelaar voor het bedrijfsleven. Laat dat gewoon zijn werk doen. Als in Ethiopië via die kanalen samenwerking tot stand komt, is dat prima. In wat ik hier voorleg, is zeker ruimte voor Ethiopië om met Nederland een goede samenwerkingsrelatie te blijven onderhouden.

De **voorzitter**:

Gaat u verder, mijnheer Smaling.

De heer **Smaling** (SP):

Ik kom aan waar we eigenlijk geacht worden het over te hebben. Vindt de minister dat zij op de goede weg is? Dit is immers een beetje een midterm review. Of moet ze binnenkort naar een kliniek omdat zij bij het wakker worden denkt: ga ik nu over handel of over hulp? Hoe ver staat de praktijk van grote ingrijpende vrijhandelsverdragen met de VS en Canada en met de voormalige koloniën, de Economische Partnerschapsakkoorden (EPA's), niet af van het concrete verbeteren van de levensomstandigheden van mensen in de slums van de grote steden van Afrika, zoals Trashville en Kibera? Hoe schizofreen word je als je een land vertegenwoordigt waar belastingontduiking en -ontwijking en brievenbusmaatschappijen gemeengoed zijn en waar tegelijkertijd veel engagement is met betrekking tot armoede in de derde wereld? Op welke dagen in de week is de minister Dr. Jekyll en op welke dagen is ze Mr Hyde?

Nog een kort rondje langs de velden. Ten eerste is mijn vraag hoe het nu is met de totale budgetontwikkeling voor 2015 en daarna. Licht er nu nog extra geld op de plank na de tamelijk triviale aanpassing van het bruto nationaal product? Hoe verhoudt dit zich dat tot het half miljard euro dat ontwikkelingslanden mislopen vanwege de brievenbusmaatschappijen in Nederland? Waarom verzette Nederland zich tegen de OESO-aanpak van belastingontwijking?

Ten tweede is mijn vraag hoeveel er thans naar VN-instellingen gaat. Hoe waardeert de minister de verschillende organisaties? Je hebt natuurlijk technische organisaties, programma's en funds als het International Fund for Agricultural Development (IFAD) en het Common Fund for Commodities (CFC). Ziet de minister nog een verschil in effectiviteit tussen de verschillende VN-organisaties? Kunnen we dat wat strakker trekken? De SP is voorstander van de VN, maar er zijn heel veel organisaties en er gaat toch veel geld naartoe. Kan dat eens tegen het licht worden gehouden?

Wat betreft de United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) — dat is mijn derde punt — vraag ik de minister of ze ermee kan instemmen dat de budgettering weer naar het oude niveau gaat. De UNHCR heeft heel veel werk te doen. Mijn collega Karabulut is net in het Koerdische deel van Turkije geweest. Daar is UNHCR ook erg actief. Er zijn wel wat moeilijkheden hier en daar om echt in die gebieden in Turks Koerdistan actief te zijn, zeker in de omgeving van Surudj. Is de minister daar ook van op de hoogte? Weet de minister in hoeverre UNHCR daar goed zijn werk kan doen? Is het mogelijk om samen te werken met lokale organisaties en gemeenten in dat soort streken opdat de hulp ook echt goed de regio bereikt?

Ten vierde: hoeveel is er tot nu toe besteed aan het DGGF? Is dat echt nul van de 100 miljoen? Kan die 100 miljoen dan nog via andere kanalen worden uitgezet? Wij hebben daarvoor, een beetje brutaal, een amendement ingediend, waarover wij nog zullen komen te spreken.

Het voorlaatste punt: om voor het noodhulpfonds in aanmerking te komen, moet iedereen een Europees stempel hebben. Zonet is het tijdens het VAO Ebola ook even aan de orde geweest. Wij hebben toch veel problemen met wat er gebeurt met een aantal organisaties die dat stempel niet hebben, in het bijzonder Stichting Vluchteling. Wij willen een vurig pleidooi bij de minister houden om met een list te komen. Als dat niet gebeurt, kom ik althans met een motie; dan zien wij wel waar dat landt.

Ten slotte kom ik op de media rond ontwikkelingssamenwerking. Wij hebben twee belangrijke gremia, OneWorld en Vice Versa. Het ene is fors gesponsord, het andere in het geheel niet. Het zou mijn fractie wat waard zijn als daarbij iets meer sprake zou kunnen zijn van een level playing field. Graag krijg ik daarop dus nog een reactie.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Ik ben op zoek naar het verband tussen het eerste, vrij creatieve deel van dit betoog, en het tweede wat meer conventionele "rondje langs de velden", zoals de heer Smaling het zelf noemt.

De **voorzitter**:

En dat in het kort.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Met name ben ik daarnaar op zoek voor het punt met betrekking tot de VN. Als ik het goed begrijp, wil de heer Smaling nog maar drie landen, met ongeveer 1 miljard. Het gaat me niet om de precieze aantallen, maar dat is de denkrichting. De heer Smaling zei ook dat wij de hulp via de VN en de internationale organisaties wat strakker moeten trekken en dat wij niet zomaar aan iedereen geld moeten geven. De vraag is een beetje wat er dan overblijft aan mechanismen om geld en middelen in te zetten in ontwikkelingslanden. Dat wil de heer Smaling immers wel nog steeds blijven doen.

De heer **Smaling** (SP):

Het idee van de introductie is dat je bij de vijf denkrichtingen plus eventueel de drie landen waarmee je dan nog langdu-

rig werkt, een deel van je financiering via de VN weglegt, om het zo maar te noemen. Het is dus niet zo dat dit er nog bovenop zou moeten komen. Het staat dwars op die speerpunten; laat ik het zo zeggen.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Dat begreep ik wel. In zijn rondje langs de velden hoorde ik de heer Smaling zeggen dat wij ook de hulp aan de VN meer moeten richten op organisaties die het goed doen; "we moeten het wat strakker trekken", was zijn formulering, geloof ik. Het zou dan interessant om van hem te horen wat hij ziet als een goed kanaal om die 5 à 6 miljard die hij wil besteden, in ontwikkelingslanden te besteden. Ik neem aan dat dat nog steeds de bedoeling is, ook al heeft de heer Smaling kennelijk niet zo veel bezwaar tegen binding van de hulp. Maar wij willen het geld toch nog wel in de ontwikkelingslanden investeren?

De heer **Smaling** (SP):

Ja. Kijk, het leven in Parijs, Genève, Rome en New York is prettig, het eten is er goed en de salarissen zijn navenant. Dat kan wel een tandje minder hier en daar. Als ik naar de drie organisaties in Rome kijk, vermoed ik dat er nog wel wat verschil in effectiviteit is tussen die drie. Het lijkt mij zinnig om daar goed naar te kijken. Daar valt misschien nog wel wat te winnen aan effectiviteit. Dat wil ik gewoon graag uitgezocht hebben.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Dat is geen antwoord op mijn vraag.

De heer **Smaling** (SP):

Nee?

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Misschien ligt het aan mij, hoor. Nu geeft de heer Smaling weer een voorbeeld: hij wil minder geld uitgeven via de "Romeinse instellingen", om ze maar even zo te noemen. Mijn vraag is juist hoe je, als je 4,5 of 6 miljard wilt besteden, het geld gaat uitgeven. De heer Smaling geeft alleen voorbeelden van dingen die hij minder wil doen en niet van dingen die hij meer wil doen.

De heer **Smaling** (SP):

Op een gegeven moment heb je een deel verplichte en een deel vrijwillige bijdragen aan de VN-instellingen. Dat blijft wat ons betreft gewoon zo. Daarbinnen bekijk je of het niet effectiever kan door naar al die bijdragen aan de verschillende VN-instellingen te kijken. Dat vormt dan een onderdeel van het pakket. Het is niet zo dat wij helemaal af willen van Nederlandse bijdragen aan VN-instellingen. Als het zo is overgekomen, was dat niet de bedoeling.

Mevrouw **Thieme** (PvdD):

Ik heb met wat zorgen geluisterd naar de inbreng van de heer Smaling van de SP. Wellicht kan hij mijn zorg weg nemen. Ik krijg erg de indruk dat de SP nu heel eendimensionaal gaat zitten op: een grotere zak geld geven aan ontwikkelingslanden; alsof wij daarmee de problemen echt kunnen

oplossen. Als ik naar de ontwikkelingshulp in de afgelopen decennia kijk, denk ik juist dat wij de ontwikkelingshulp op een heel andere manier moeten invullen. Is de heer Smaling het met mij eens dat ontwikkelingshulp nu juist betekent dat wij hier in Nederland en in andere westerse landen onze producten en onze consumptie zouden moeten aanpassen, juist omwille van de ontwikkelingslanden? Denk bijvoorbeeld aan het grondstoffengebruik en de milieugebruiksruimte.

De heer **Smaling** (SP):

Ja, absoluut. Misschien had ik dat wat duidelijker moeten verwoorden. Ik had als een van de thema's "planeet, plant en dier". Daar had ik speciaal voor mevrouw Thieme de nadruk op gelegd. Wij vinden dit een belangrijk onderwerp. Die voetafdruk speelt mee. Daarom zeg ik dat je toe moet naar volwassen, vriendschappelijke relaties waarin je elkaars sterktes en zwaktes kent. Onze consumptieve drang is een zwakte die wij in die nieuwe relatie met Afrika moeten toegeven. Dat kan leiden tot consequenties voor de eisen die de Afrikanen kunnen stellen aan ons gedrag. Dat is helemaal open.

De **voorzitter**:

Tot slot.

Mevrouw **Thieme** (PvdD):

Ik concludeer dat de heer Smaling mijn analyse van het probleem deelt, namelijk dat met name onze wijze van consumeren en produceren een behoorlijk beslag legt op en een last is voor ontwikkelingslanden. Ik zou dan heel graag willen weten van de heer Smaling wat we hier in Nederland moeten doen om die last bij de ontwikkelingslanden weg te nemen.

De heer **Smaling** (SP):

Ik vind dat een goede vraag. Ik ben nog niet zo ver. Het zou mooi zijn als Afrikaanse landen met het vingertje naar ons konden wijzen over ons consumptiegedrag. Daar wil ik naartoe. De reden voor ons om dit te doen is om niet alleen ons vingertje tegen hen te heffen maar om het een beetje gelijkwaardig te maken, zodat zij ons kunnen aanspreken op ons consumptieve gedrag.

□

De heer **Leegte** (VVD):

Voorzitter. Kortgeleden liep ik met mijn 8-jarige zoon over het strand. Hij vroeg mij: papa, houdt Nederland hier op? Ik realiseerde mij opeens dat er twee groepen mensen zijn. De ene groep denkt net als mijn zoon dat Nederland ophoudt waar de zee begint en de andere groep ziet het strand als het begin van de rest van de wereld. Het is tot deze laatste groep dat ik mij richt: mensen die zien dat Nederland in Europa ligt en Europa in de wereld; mensen die optimistisch en nieuwsgierig kijken naar kansen in de samenwerking tussen mensen, bedrijven en landen.

In de vijftiende eeuw was er heldenmoed voor nodig om op een schip te stappen en voorbij de horizon te varen. Christoffel Columbus durfde dat in een tijd waarin mensen dachten dat de wereld plat was. Columbus was dan mis-

schien niet de eerste die Amerika ontdekte, maar sinds hem is er een onlosmakelijke band met dat continent ontstaan, waar wij nog dagelijks van profiteren. Met Nederland als derde investeerder in de Verenigde Staten lijkt handelen een vanzelfsprekendheid. Zo zijn er vele vanzelfsprekendheden. We kunnen het ons niet meer voorstellen, maar 50 jaar geleden bedacht Malcom McLean de container. Tegenwoordig staan containers als legoblokjes op een schip en zijn ze het symbool geworden van de mondialisering van de wereldhandel.

Het grote verschil met toen is dat er niet langer eindproducten de wereld rondgaan, maar halffabricaten en tussenfabricaten. Wie in Milaan kalfsvlees eet, kan precies terugvinden dat dat beest zeer waarschijnlijk is opgegroeid in Voorthuizen en werd geslacht bij Van Driel in Apeldoorn, en dat het graan heeft gegeten uit Argentinië dat werd behandeld met herbiciden uit de Verenigde Staten. De wereldhandel is niet alleen complex geworden, maar ook volstrekt transparant. We kunnen precies zien wat er in alle stappen van een proces gebeurde.

Van de wereldhandel gaat 90% per schip. Ruim de helft daarvan gaat over de Indische Oceaan, de snelweg van de globalisering. China neemt strategische posities in op Zanzibar en andere eilanden en havens. China investeert in landen, leent ze geld, haalt de banden stevig aan en versterkt zijn mondiale positie. Intussen ziet het Westen landen in Afrika als bestemming van ontwikkelingshulp en praten wij vooral over mensenrechten, klimaatverandering en hun bestuur. Het Westen voert oorlog om democratie te brengen, terwijl China mijnen koopt en zich verzekert van toegang tot grondstoffen. In dat verschuivende machtsevenwicht zou Europa zijn positie moeten handhaven. Wat zal er gebeuren als China bijvoorbeeld over twintig jaar alleen handel wil drijven met Europa als wij een eenpartijstaat hebben? Waarom zouden zij anders zijn dan het huidige, democratie brengende Westen?

Zoals mijn collega Han ten Broeke gisteren zei is de wereld er niet veiliger op geworden. Dagelijks lezen wij over conflicten in Afrika en in het Midden-Oosten, conflicten die Nederland direct raken. Maar ook de onveiligheid op zee, de piraterij, kost het bedrijfsleven jaarlijks 7 miljard euro. Naast handel gaat economische ontwikkeling ook om de optimale toegang tot grondstoffen en betaalbare energie. Het was vanwege die combinatie van redenen dat de Verenigde Staten een dominante positie in de Indische Oceaan opbouwde. Nu de VS enorme eigen energiebronnen hebben, zijn zij die dominantie aan het afbouwen. Waar het defensiebudget van de VS langzaam afneemt, neemt dat van China gestaag toe. Economische groei om de stijgende kosten van bijvoorbeeld de zorg te betalen, krijgen wij dankzij handel met de rest van de wereld. Dat is een uitdaging.

De grote opdracht aan deze minister is dan ook om onze inzet op hulp en handel meer te richten op de belangen van nationale en internationale veiligheid. Handel draagt bij aan welvaart en veiligheid. Dat is de reden dat het overheidsbeleid wordt gevoerd onder het motto "van aid naar trade", maar wie in de begroting het woord "bedrijfsleven" zoekt, vindt "landroof", "mensenrechten" en "voorlichting". Wie zoekt naar "ondernemen", vindt "Rijksdienst voor Ondernemend Nederland" en "internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen". In de eerste twee jaar van deze minister werden extra regelen en waarborgen opgelegd aan

kansen voor het bedrijfsleven en werd duur verdiend belastinggeld gegeven aan de textielarbeider, vakbond of hulpclub, maar wie van handel naar hulp wil, moet wel bij handel uitkomen.

Handel gaat natuurlijk over de combinatie tussen waarden en belangen. Beide zijn gediend met een sterk Europa en een geïntegreerde markt met de Verenigde Staten, want daarmee ontstaat een economisch machtsblok dat lang een tegenwicht tegen Azië kan blijven vormen. Het alternatief is een versnipperd Europa, apart van de Canadese en Amerikaanse markt. Dat is niet aantrekkelijk. Wij moeten hier alles op alles zetten. Wij moeten het niet hebben van de grote groei van de beroepsbevolking, want wij zijn al productief. Handel blijft als enige bron van extra groei over. Op dat gebied heeft Nederland als handelsland ongelofelijk sterke troeven in handen. De export heeft het steeds tamelijk goed gedaan, crisis of niet. De afgelopen jaren is de export het grote economische lichtpunt geweest. Terwijl de investeringen en de consumentenbestedingen achterbleven, bleef de export een bron van positief nieuws. Het is aan onze ondernemers, exporteurs en bedrijven te danken dat wij langzaam uit een economisch dal klimmen. Onze ondernemers, bedrijven en koopmannen zijn altijd in staat geweest om nieuwe markten aan te boren en hun handelswaar over de hele wereld te slijten. Dat kunnen wij nog steeds goed. Het enige wat ons daarbij in de weg staat, zijn protectionistische wetten en praktische bezwaren.

De heer Sjoerdsma (D66):

Ik hoorde de heer Leegte zojuist bespiegelen op wat deze minister doet op zijn terrein, het terrein van de handel. Gedeeltelijk deel ik wat de heer Leegte zegt, want handel is in deze financiële crisis inderdaad enorm belangrijk, misschien wel belangrijker dan ooit. Tegelijkertijd klonk het heel erg alsof de heer Leegte zwaar ontevreden was over de inzet van deze minister op het gebied van handel en over de focus die zij kiest. Is dat inderdaad zo?

De heer Leegte (VVD):

Die kwalificatie kunt u niet uit mijn betoog halen. Wel vind ik dat de nadruk, aangemoedigd door de Kamer en ook door D66, te veel is gelegd op de waarborgen van handel. Wij willen te veel garanties en focussen te veel op dingen die er uiteindelijk niet voor zorgen dat er handel gedreven blijft worden. Dat is een zorg. Vandaar ook mijn oproep. Ik zal straks praktische aanbevelingen voor verbetering geven.

De heer Sjoerdsma (D66):

Dan heb ik de heer Leegte misschien toch verkeerd begrepen. Hij noemde een aantal kwalificaties waardoor ik dacht: ook al gaat deze minister op nog zo veel handelsmissies, toch kan zij het niet goed genoeg doen bij de VVD; daarvoor moet zij het hele hulppakket afzweren. Maar blijkbaar gaat het om enkele nuances die vanuit de Kamer zijn neergelegd. Dat is een geruststelling.

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Vreemd genoeg had ik precies dezelfde indruk als collega Sjoerdsma, toen ik de heer Leegte hoorde. Ik ga het nog niets concreter maken. De heer Leegte zegt: als ik zoek naar het woord "ondernemer", kom ik uit bij "maatschappelijk verantwoord ondernemen". Hij spreekt die term nog net

niet uit alsof het een vies woord is, maar dit klonk niet alsof hij instemt met de nadruk die de minister legt op maatschappelijk verantwoord ondernemen. Klopt dat of was het puur een losse opmerking?

De heer Leegte (VVD):

Ik maak zelden zomaar puur losse opmerkingen. Ik wil zeggen dat de focus goed moet zijn, dat wij nu te veel bezig zijn met de ene kant. Die is niet onbelangrijk, maar er is ook een andere kant. Iedereen die meeluistert naar dit debat, kan het op internet nazoeken. Je opent de pdf, zoekt op het woord "ondernemen" en je vindt "Rijksdienst voor Ondernemend Nederland" — dat zijn ambtenaren — en "internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen". Die zaken zijn niet onbelangrijk, maar wij willen dat er uiteindelijk handelsstromen op gang komen, dat onze economie gaat groeien en dat onze zorg betaalbaar blijft. De groei komt van de export.

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Laat ik nou altijd gedacht hebben dat de VVD de partij is die vindt dat de markt investeringen en handel moet regelen en dat de overheid zich moet beperken tot de zaken waarvoor de markt geen oplossing heeft. Dat gaat bijvoorbeeld om het eerlijk maken van de handel als dat nodig is of het maatschappelijk verantwoord maken van ondernemerschap. Als de overheid dat doet en zij zich tot een kerntaak beperkt, is de heer Leegte ontevreden en zegt hij: de overheid doet niets aan handel in het algemeen. Nee, zou ik tegen de heer Leegte willen zeggen, zijn partij vindt dat de ondernemingen dat moeten doen. Dat is de kern van de ondernemingswijze productie van het kapitalisme waarvoor de VVD staat.

De heer Leegte (VVD):

Het verschil tussen GroenLinks en de VVD is dat wij zien dat de markt daarbij verantwoordelijkheid neemt. Wij zien, wanneer we in Vietnam zijn, dat dit land bezig is met projecten om arbeiders gezondheidszorg te bieden. Wij zien dat FrieslandCampina daar projecten opzet om met boeren biogas te maken. Wij zien dat bedrijven met maatschappelijk ondernemen bezig zijn omdat het bij hen hoort. Wat gebeurt er dan? Consumenten kunnen een keuze maken tussen het ene en het andere bedrijf. De discussies in de Kamer gaan over Bangladesh en over de textielarbeider. Daarover zegt de minister zelf in Trouw: wij moeten ons er niet mee bemoeien omdat de wetgeving goed is en het niet aan de Nederlandse wetgever is. Dat is precies het verschil. De eerste twee jaar lag de nadruk op die discussies, en het moet weer gaan over de verantwoordelijkheid van bedrijven en van het individu.

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Voorzitter, GroenLinks wordt uitgedaagd ...

De voorzitter:

Nee, het woord is aan mevrouw Mulder.

Mevrouw Agnes Mulder (CDA):

Ik hoor wat de heer Leegte zegt, namelijk: je moet als individu zelf kunnen bepalen bij welk bedrijf je je producten

koopt en of je daarmee een bedrijf dat ergens handel drijft wilt stimuleren. Ik vraag me dan af wat de heer Leegte vindt van het besluit van de minister om hulp aan Uganda te stoppen vanwege de homowetgeving daar, die overigens weer is gestaakt.

De heer Leegte (VVD):

Volgens ons is dat beleid uitstekend. Wij zijn voor individuele rechten. Als we die stimuleren is dat een prima besluit. Mijn collega De Caluwé heeft dat gesteund en ik ben dat met haar eens. Het is dus goed.

Mevrouw Agnes Mulder (CDA):

Dat is een helder antwoord.

De heer Smaling (SP):

Ik wil het even toespitsen op Afrika. De heer Leegte gaat de hele wereld rond, wat prima is, maar in Afrika hebben veel landen een handelstekort. Wij hebben een heel fors handelsoverschot. Vindt de heer Leegte het legitiem om met steun van de overheid nog meer export van onze kant en import van hun kant te stimuleren, gezien de onbalans in de handel?

De heer Leegte (VVD):

Ik ben het niet eens met de conclusie dat meer handel zal leiden tot een groter exportoverschot van Nederland. Je zult dan zien — in de geschiedenis hebben we dat ook altijd gezien — dat twee landen die handel drijven zich beide specialiseren in de dingen waarin ze goed zijn. Een land als Burkina Faso zou best eens niet goed kunnen zijn in melk — ze hebben daar koeien, maar die eten niet zoveel gras, dus de productie is laag — maar wel goed in mango's. Wat krijg je dan? Burkina Faso gaat meer mango's verbouwen, die wij in Nederland bij de Albert Heijn kopen. Wij sturen de melk van Nederlandse koeien naar Burkina Faso. Dat is goed voor de stedelingen in Ouagadougou en dat is goed voor de stedelingen in Den Haag en in Appelscha.

De heer Smaling (SP):

Mijn vervolgvraag is dan: zijn die landen al zo ver? Wij hebben na de oorlog een periode gehad dat we tamelijk protectionistisch zijn geweest. Dat heeft ons de gelegenheid gegeven om productiecapaciteit op te bouwen. Afrika heeft die kans nooit gehad. Ik pleit er weleens voor dat bijvoorbeeld de EU — het zou een unieke taak voor de EU zijn — de East African Community en ECOWAS steunt, zodat die regio's productiecapaciteit opbouwen. Dan is het veel gelijkwaardiger en dan ga ik helemaal met de heer Leegte mee wat betreft zijn handelsagenda. Nu is het echter nog niet zo. Zou je dat niet eerst moeten realiseren voordat je dat handelsverhaal over Afrika houdt?

De heer Leegte (VVD):

Ook hierover liggen de visies van de SP en de VVD uiteen. Ik denk dat de handelsprotecties uit die tijd mede oorzaak zijn voor de achtergebleven ontwikkeling van Afrika. Als we toen geen protectie zouden hebben gehad, dan zou Afrika er beter voor hebben gestaan. Dat is de hele kern van mijn betoog. Handelsprotectie is slecht omdat het altijd

alles duurder maakt voor iedereen die bij de handel betrokken is. Daarom moet je open grenzen hebben. Dat hebben we in Europa gezien, want toen de interne markt tot stand kwam in 1985 kregen we meer welvaart. Dat heeft Amerika laten zien met zijn vrijhandelsverdragen. Tussen Europa en Afrika is dat niet anders.

Om alle redenen die ik net gaf, is het Transatlantic Trade and Investment Partnership, het zogenaamde TTIP, van heel grote waarde. Wat de Signal European Act in 1985 — ik zei het net al tegen de SP — voor Europa was, kan TTIP voor de trans-Atlantische handels- en waardengemeenschap zijn, namelijk een bron van welvaart, hernieuwd zelfvertrouwen en herwonnen elan. Ik dring er dan ook bij de minister op aan, dat zij met volle kracht blijft inzetten op TTIP en de investeringsbescherming. Voor Nederland is dat helemaal niet eng. Wij zijn namelijk een voorloper op het punt van investeringsbeschermingsverdragen met andere landen. Wij gaan daar al jaren succesvol mee om. Nee zeggen is in het politieke debat altijd de makkelijkste optie, want uitleggen waarom je niet wilt veranderen, is eenvoudig. Je nek uitsteken daarentegen om iets anders te willen doen, vergt moed. De toekomst is immers altijd onzeker. Als je vertrouwen hebt, dan hoeft je niet de hele trap te overzien om de eerste stap te zetten. Wie gelooft er te zijn, is opgehouden verder te gaan. De angst voor TTIP is dan ook niets anders dan fossiele denkbeelden over wat vroeger "progressieve politiek" heette. Nee zeggen tegen TTIP is doen alsof het strand inderdaad de markering is van waar Nederland als centrum van de wereld ophoudt. Politici konden dat misschien in de vijftiende eeuw nog zeggen, toen de mensen onwetend waren en politici misschien ook, maar nu weten wij beter. Mijn vraag aan de minister is dan ook of zij onverwijld de onderhandelingen met TTIP wil blijven steunen en niet gaat buigen voor emoties en niet-onderbouwde meningen.

In 1915 kwam zo'n 90% van de economische groei van Nederland uit de export. Werkgelegenheid creëren is een topprioriteit van het kabinet. Voor de Nederlandse industrie is export de main kans, maar Nederland heeft vergeleken met de benchmarklanden een minder goed ontwikkeld instrumentarium. Nederland houdt zich aan de enge definitie van de OESO-richtlijnen, maar de OESO-richtlijnen bieden ruimte die door Nederland niet wordt benoemd. Bovendien valt inmiddels 80% van de faciliteiten buiten de OESO-regels. Wij vergelijken ons graag met Scandinavië, het Verenigd Koninkrijk en Duitsland, maar de concurrentiestrijd wordt gevoerd met Japan, de Verenigde Staten, Zuid-Korea, India en China. Vanuit de topsector Water zijn aanbevelingen gedaan om de Nederlandse export klaar te maken voor de wedstrijd van morgen. De wedstrijd van morgen is de wedstrijd in de wereld. De overheid kan een rol op zich nemen door financieringsinstrumenten te laten ontwikkelen door de banken, zoals dat in het Verenigd Koninkrijk is gedaan, zodat exporteurs meer zekerheid krijgen over de beschikbaarheid en pricing van langetermijn-exportfinanciering. Uitvoering van de aanbevelingen is staand beleid, maar ik maan de minister aan tot spoed. Ik hoor van haar graag de bevestiging dat de prioriteit ligt bij de handelsbevordering. Ik vraag de minister voorts om ervoor te zorgen dat bedrijven die een exportproject hebben dat groter is dan 20 miljoen euro, een zogenaamde "lead ranger" krijgen die het projectteam aanstuurt van de drie betrokken spelers: Atradius, Rijksdienst voor Ondernemend Nederland en FMO. De bedrijven moeten nu een voor een langs de verschillende spelers, wat tijd, geld en frustratie

kost. Ik hoor hierop graag een reactie van de minister. Ten slotte vraag ik hoe het staat met de aanbeveling van de topsector Water om binnen FMO export en investeringen niet meer tegenover elkaar te zetten. Kan FMO bijdragen aan exportprojecten die qua inhoud binnen het mandaat van FMO vallen maar in Nederland worden uitgevoerd? Ik hoor hierop graag een reactie.

Voor het zomerreces is uitgebreid gesproken over het bedrijfsleveninstrumentarium en de initiatiefnota van mijn collega De Caluwé. Wij krijgen graag van de minister een update van het functioneren van het bedrijfsleveninstrumentarium zoals dat in gewijzigde vorm van de initiatiefnota van start is gegaan. Per 1 juli is het Dutch Good Growth Fund van start gegaan. Een belangrijk criterium daarin is de ontwikkelingsfactor, met andere woorden hoeveel werkgelegenheid er wordt gecreëerd. Wij waren met de vaste Kamercommissie in Vietnam. Wij bezochten daar een kledingfabriek waar mensen een hoog inkomen hadden. Op mijn vraag hoe zij concurrerend konden zijn met bijvoorbeeld de bedrijven in Bangladesh zeiden zij, dat zij een hogere productiviteit hadden dankzij betere machines. Meer machines leiden tot een hoger loon maar minder werkgelegenheid in de fabriek. Het is de robotdiscussie van minister Asscher in Azië. Mijn vraag is dan ook of robotisering in ontwikkelingslanden een vorm is van ontwikkeling of dat de minister zich ook als een erfgenaam van het luddisme ziet. Valt mechanisatie van ontwikkelingslanden binnen de doelstelling?

Mevrouw **De Caluwé** (VVD):

Voorzitter. Als mijn collega Leegte met zijn kinderen op het strand van Mombasa had gestaan, dan had zijn zontje mogelijk geroepen "er zijn hier veel arme mensen" terwijl zijn dochter had geroepen "kijk, ze hebben hier wifi en je kunt online een boot huren". Dat zijn de twee gezichten van Afrika: veel potentieel, maar ook veel armoede en een aantal stevige brandhaarden. Recente brandhaarden hebben aangetoond dat zonder veiligheid, ontwikkeling nauwelijks tot stand komt of weer teniet wordt gedaan; neem Mali, Zuid-Sudan en de Centraal-Afrikaanse Republiek. Dat zijn lokale en regionale crises die niet alleen een bedreiging vormen voor die regio's, maar zelfs wereldwijd een directe impact hebben.

Het is vreemd dat juist op veiligheid en rechtsorde, een zo kwetsbaar gebleken pijler binnen ons beleid, in 2015 veel zwaarder wordt bezuinigd dan op andere onderdelen. In het Grote Merengebied is de bijdrage voor veiligheid en rechtsorde per saldo verminderd, met name in Burundi, waar recent onrust is ontstaan. Tegelijkertijd staat datzelfde land volgens de Wereldbank nu op plaats 1, als het gaat om het starten van een bedrijf. In Benin wordt een derde van het veiligheidsbudget geschrapt, net nu belangrijke en lastig te organiseren verkiezingen voor de deur staan. Deze moeten goed verlopen om de groei van noodzakelijke investeringen in dat land te bestendigen. De VVD wil de uitgaven voor veiligheid meer in lijn brengen met die voor andere speerpunten; dit om te voorkomen dat inspanningen op andere speerpunten door gebrek aan veiligheid teniet worden gedaan. Wij zullen hiervoor een amendement indienen.

Stabiliteit is nodig voor een succesvolle economische ontwikkeling, voor investeringen en voor lokale bedrijvigheid, want er is veel vraag naar investeringen en het overbrengen van expertise. De VVD is ook blij te constateren dat de minister zich inzet om de agenda voor hulp en handel uit te voeren. Een van de uitkomsten van het debat over mijn initiatiefnota over het bedrijfsleven was de komst van een onlineplatform waar bedrijven, ambassades en ngo's vraag en aanbod konden matchen. Inmiddels is er een verbeterde versie van de website ondernemeninontwikkelingslanden.nl, met informatie over expertises, sectoren, landen en thema's. Er is echter geen platform waar bedrijven, ambassades en gespecialiseerde ngo's concrete investeringskansen en verzoeken om inzet van expertise kunnen posten en waar zij deze ook kunnen matchen. Uit gesprekken met de ambassades en ondernemers is naar voren gekomen dat het haast onmogelijk is een beeld te krijgen van vraag en aanbod en dat er veel behoefte is aan een digitale databank. Een dergelijk platform levert heel snel nog veel meer nuttige connecties en investeringen op dan leen- en subsidielanden. Bovendien lijkt het in Engeland al te bestaan, dus wellicht kunnen wij copy-pasten; sorry voor het Engelse woord. De VVD wil dan ook graag van de minister weten hoe het staat met haar plannen voor een digitaal matchmakingplatform.

Een ander onderdeel van het bedrijfsleveninstrumentarium is het al door mijn collega genoemde Dutch Good Growth Fund, dat op 1 juli van start is gegaan. Er blijkt veel belangstelling voor te zijn. Met name spoor 1 komt goed van de grond, maar in spoor 2 gaat het selectieproces voor uitvoeringpartners tergend traag. Het duurt maanden om een afspraak te maken om op selectiegesprek te komen. Wij vragen ons af of de minister niet een "quick start" heeft overwogen door met enkele bewezen goedwerkende fondsen van start te gaan. Het duurt namelijk nu al behoorlijk lang. Graag krijgen wij een reactie van de minister.

Wat verder opvalt aan de begroting, is dat vrijwel alle budgetten juridisch verplicht zijn, ook de meerjarige vrijwillige bijdragen aan multilaterale organisaties; dit terwijl veel van deze organisaties niet optimaal functioneren. De VVD wil dat deze vrijwillige bijdragen contractueel flexibeler worden gemaakt, zodanig dat ze tussentijds kunnen worden aangepast op basis van de resultaten van de scorecards. Graag krijgen wij een reactie van de minister.

De heer Bosma (PVV):

Er valt nog iets op aan de begroting, namelijk die 600 miljoen extra, een soort naheffing richting ontwikkelingshulp omdat onze economie op papier is gegroeid. De heer Smaling maakte zich net zorgen over het draagvlak voor de ontwikkelingshulp. Daar kunnen we kort over zijn: dat is er niet in Nederland. Het is er ook niet bij de VVD-achterban. Kan de VVD nog eens uitleggen waarom het goed is voor Nederland dat we nog eens 600 miljoen euro extra in die bodemloze putten van de ontwikkelingshulp gooien? Wie wordt daar precies beter van?

Mevrouw De Caluwé (VVD):

Die 600 miljoen is 570 miljoen om precies te zijn. Dat is niet extra. Het is geld dat wij normaal gesproken gereserveerd hadden voor schuldkwijtschelding aan landen. Dat geven wij dus niet meer uit. De laatste twee jaar is er ook nul uit-

gegeven aan schuldkwijtschelding. Alleen, mocht er toch iets uitgegeven worden wat niet voorzien is, dan komt het voor rekening van de algemene middelen. Het is dus geen 600 miljoen extra.

De heer Bosma (PVV):

Dit is een beetje gegoochel met geld. De economie is op papier gegroeid. Er gaat veel meer geld worden uitgegeven. Dat is gewoon wat er gebeurt. Dat kun je van allerlei labeltjes voorzien, maar dat is gewoon de realiteit. Hoe kan het nou dat de VVD daarmee akkoord gaat? Er gaat dus nog meer geld naar ontwikkelingshulp. Mijn complimenten trouwens voor het feit dat de VVD tegenwoordig ontwikkelingshulp zegt. Daar ben ik erg blij mee. Maar waarom accepteert de VVD dit nou weer?

Mevrouw De Caluwé (VVD):

Ondanks de papieren groei van het bnp is er geen extra geld voor ontwikkelingssamenwerking bij gekomen; ik zeg nu maar eventjes "ontwikkelingssamenwerking". Maar het geld dat is gereserveerd, die 575 miljoen, is onttrokken aan het geld dat anders als reserve was opgenomen voor schuldkwijtschelding.

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Even voor de duidelijkheid, het bnp is gegroeid.

Mevrouw De Caluwé (VVD):

Op papier.

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Ja. Op papier is het bnp gegroeid. Op papier koppelen wij onze ontwikkelingsinspanningen aan de omvang van het bnp, maar, zo stelt mevrouw De Caluwé de PVV gerust, er is niks bij gekomen. Dat is raar. Dan klopt er iets niet.

Mevrouw De Caluwé (VVD):

Er is dus per saldo geen geld bij gekomen. Daarom zeg ik ook: het is een papieren exercitie. Er is geen geld bij gekomen. Er is eenmalig 375 miljoen bij gekomen voor de opvang van asielzoekers. Die 575 miljoen is gereserveerd op basis van het geld dat niet uitgegeven gaat worden aan schuldkwijtschelding.

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Als je de omvang van je ontwikkelingsbegroting koppelt aan de omvang van het bruto nationaal product en het bruto nationaal product omhooggaat, dan gaat ook je ontwikkelingsamenwerkingsbudget omhoog. Of je zegt: we koppelen ze niet. Dat kan ook, maar dan moet je eerlijk zijn. Dan moet het kabinet niet schrijven: wij koppelen ontwikkelingsamenwerking aan het nationaal inkomen. Het kan niet allebei. Ik vind het prima als het kabinet de koppeling loslaat, maar dat hoor ik dan liever eerlijk in plaats van dat ik in antwoord op vragen van collega Bosma hoor: nee, er is niet echt iets bij gekomen.

Mevrouw **De Caluwé** (VVD):

Voor deze herberekening is er niets bij gekomen. Daar hebben wij het niet aan gekoppeld, maar het wordt nog steeds gekoppeld aan de normale bnp-herberekeningen aan het eind van het jaar. Maar het is niet gekoppeld aan deze papieren exercitie. Nee, dat heeft geen consequenties gehad.

De heer **Van Klaveren** (Groep Bontes/Van Klaveren):
De VVD beloofde de kiezer minder ontwikkelingshulp. Er kwam meer ontwikkelingshulp. Waarom denkt de VVD dat het geven en betalen van re-integratietrajecten voor Somalische piraten een kerntaak is van de Nederlandse Staat, of het geven van seksuele voorlichting in Benin?

Mevrouw **De Caluwé** (VVD):

Dat zijn twee heel verschillende dingen. Ik probeer die piraten en die seksuele voorlichting nu even aan elkaar te koppelen.

De heer **Van Klaveren** (Groep Bontes/Van Klaveren):
U geeft aan beide geld uit. U lacht maar dat zijn miljoenen die de VVD weggeeft aan landen in verre oorden, zonder dat de Nederlandse belastingbetaler daar uiteindelijk ook maar iets aan heeft.

Mevrouw **De Caluwé** (VVD):

Ik ga eerst maar eens in op die Somalische piraten. Er wordt geld gegeven aan hun opvang en re-integratie omdat dat een veiligheidsding is. Veiligheid daar in Somalië heeft ook te maken met onze veiligheid hier. Wij zitten niet op een eiland in deze wereld. Wij kunnen niet de boel afsluiten rondom Nederland. Wij zijn afhankelijk van het buitenland. Daarom doen wij ook dingen in Afrika. Daarom doen wij ook aan ontwikkelingssamenwerking. Maar alles moet gericht zijn op het tot stand brengen van veiligheid én ontwikkeling, zodat het ook voor ons welvarender, veiliger en beter wordt.

De **voorzitter**:

De heer Van Klaveren had ook een vraag over seksuele voorlichting.

Mevrouw **De Caluwé** (VVD):

De seksuele voorlichting in Benin is gekoppeld aan een van onze vier speerpunten. Die hebben wij geïdentificeerd. Wij zijn heel erg goed in water, wij zijn heel erg goed in landbouw en wij hebben weinig taboes als het gaat om seksuele voorlichting, seksuele geaardheid en dergelijke. Daarom hebben wij daar een paar jaar geleden ook voor gekozen. De VVD vindt dat er over het algemeen minder geld kan worden gegeven aan ontwikkelingssamenwerking, maar heeft gekozen voor die vier kernpunten. Daar houden wij aan vast. Daar staan wij achter.

De heer **Van Klaveren** (Groep Bontes/Van Klaveren):
De VVD was ooit een partij die stond voor een kleine overheid. Nu vindt de VVD het belangrijk om seksuele voorlichting in Benin te geven met geld van de Nederlandse belas-

tingbetaler. Helemaal een beetje vreemd vind ik het dat de VVD, zoals ik zojuist al aangaf, beloofde om minder ontwikkelingshulp uit te geven. Dit jaar gaat er opnieuw bijna 4 miljard naar verre oorden, en de VVD vindt het prachtig.

Mevrouw **De Caluwé** (VVD):

Ik gaf in een dergelijk geval altijd een standaard antwoord aan de heer Van Klaveren, maar hij zit niet meer bij de PVV, dus dat antwoord kan ik niet meer gebruiken. Wel kan ik zeggen dat de VVD onder het vorige kabinet-Rutte I 750 miljoen heeft bezuinigd, terwijl er nu 1 miljard wordt bezuinigd. Dat is nog niet eerder voorgekomen. Wij zijn dus aardig op weg.

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Ik snap het niet helemaal. Aan de ene kant verdedigt mevrouw De Caluwé vurig de ontwikkelingssamenwerking, maar aan de andere kant lijkt zij trots te zijn op de bezuinigingen. Dat is echt een voorbeeld van Dr. Jekyll and Mr. Hyde.

Ik heb een vraag naar aanleiding van het betoog van de heer Leegte. Die pleitte hartstochtelijk voor vrijhandel; bedrijven zouden moeten kunnen doen waar zij het beste in zijn. Mijn vraag aan mevrouw De Caluwé is of zij voor of tegen subsidies voor bedrijven is.

Mevrouw **De Caluwé** (VVD):

Laat ik eerst even terugkomen op de opmerking die tussen neus en lippen door werd gemaakt over mijn vurige pleidooi voor ontwikkelingssamenwerking. Ik houd geen vurig pleidooi voor ontwikkelingssamenwerking, maar voor het maken van keuzes voor de zaken waar wij goed of beter in zijn en waarvoor wij een toegevoegde waarde kunnen hebben. Als wij dan toch aan ontwikkelingssamenwerking doen, kunnen wij het maar beter goed doen.

Dan de vraag over de subsidies voor bedrijven. De VVD is helemaal niet zo voor subsidies. Daarom ook zijn wij heel blij met de komst van het Dutch Good Growth Fund, dat leningen en garantstellingen verstrekt. Dat zijn nu juist geen subsidies. Subsidies zijn alleen nodig waar bedrijven bijvoorbeeld ontwikkelingsprojecten uitvoeren. Ik wijs in dit verband op infrastructuurprojecten als de aanleg van wegen en havens. Dat zijn geen commerciële projecten die bedrijven in bijvoorbeeld Liberia zomaar oppakken. Subsidies voor dergelijke projecten zijn bedoeld om ook de daarmee samenhangende projecten goed te laten verlopen en om bijvoorbeeld de handel — het liefst de handel — te bevorderen. Om die reden pleit ik voor dat platform. Via dat platform kunnen bedrijven, ambassades en ngo's aan elkaar gekoppeld worden, het liefst commercieel, want in dat geval hebben zij ons ons niet nodig.

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Als ik het goed begrijp, zegt mevrouw De Caluwé: de VVD is geen voorstander voor subsidies die in Nederland verstrekt worden voor zaken als cultuur of sport, maar de VVD is wel voorstander van subsidies waarmee bedrijven projecten kunnen uitvoeren in ontwikkelingslanden.

Mevrouw De Caluwé (VVD):

In dat geval zijn bedrijven uitvoerders van een project in opdracht van de overheid. Zij worden daarvoor betaald. Subsidies geven wij liever niet; wij geven liever leningen. Als het echter niet anders kan, als de overheid heel graag wil dat er ergens iets gebeurt in het kader van de ontwikkelingssamenwerking terwijl dat commercieel niet of nog niet haalbaar is, zouden wij eventueel in laatste instantie, in the last resort, op subsidies kunnen teruggrijpen. Wij verstrekken echter liever leningen. Vandaar het Dutch Good Growth Fund.

Ten slotte wil de VVD aandacht vragen voor de positie van de vrouw in fragiele staten. De situatie van de moedige vrouwen in Noord-Afrika en het Midden-Oosten, die zich inzetten voor vredesopbouw en politieke participatie, is slecht. Recentelijk is een aantal van hen vermoord. Vorige week nog was er een aanslag op een Afghaans parlementslid. De nieuwe EU-commissaris voor internationale samenwerking en ontwikkeling, Neven Mimica, heeft aangekondigd zich voor gender te zullen inzetten. Is de minister bereid om samen met het Gender Multi Party Initiative op te trekken, om via de EU een netwerk op te tuigen voor steun aan deze moedige strijders voor gelijke rechten?

De heer Van Klaveren (Groep Bontes/Van Klaveren):

In de begroting voor ontwikkelingshulp is nog 300 miljoen euro aan niet-juridisch verplichte gelden te vinden. Als wij een motie indienen om dat geld te gebruiken om de naheffing van honderden miljoenen van dit kabinet te gebruiken om de belastingbetaler tegemoet te komen, steunt de VVD die motie dan?

Mevrouw De Caluwé (VVD):

Wij hebben een regeerakkoord en daar houden wij ons aan. Wij hebben in het regeerakkoord afspraken gemaakt over de begroting. Daar houden wij ons aan.

De heer Van Klaveren (Groep Bontes/Van Klaveren):

Maar wat ik net al aan aangaf: 300 miljoen is niet-juridisch verplicht. Daar kunt u dus nog mee schuiven. Als wij een motie indienen om de belastingbetaler tegemoet te komen, steunt de VVD dat dan? Of geeft u het liever uit aan ontwikkelingshulp?

Mevrouw De Caluwé (VVD):

Het antwoord is nee, niet omdat we het liever uitgeven aan ontwikkelingshulp maar omdat we over ontwikkelingshulp ook in het regeerakkoord afspraken hebben gemaakt. We zijn goed voor onze handtekening.

Mevrouw Agnes Mulder (CDA):

Voorzitter. Het was de zomer van oorlogen, conflicten en een opkomende ebola-epidemie, met als gevolg veel slachtoffers, vluchtelingenstromen en maatschappelijke ontwrichting. Dat vraagt toch om internationale solidariteit. Het CDA steunt daarom de voorgestelde verhoging van het noodhulpfonds.

Het CDA steunt ook de nieuwe agenda voor ontwikkelings-samenwerking, met meer inzet op de speerpunten en meer aandacht voor handel. In die zin is ontwikkelingssamenwerking ook een welbegrepen eigenbelang voor Nederland. Als handelsland hebben we belang bij afzetmarkten waar ontwikkeling is. Bovendien kan het helpen om vluchtelingenstromen richting Europa te verminderen. Dan verwacht de Tweede Kamer wel dat er door onze bedrijven maatschappelijk verantwoord wordt ondernomen.

Ik complimenteer de minister en de bedrijven met het kolenconvenant. Het MVO Platform kan bedrijven helpen om hun verantwoordelijkheid te nemen; met name voor bedrijven in het mkb is dit vaak lastig. Vanuit het platform vernemen we echter dat er nauwelijks mvo-beleid is, dat het moeilijk terug te vinden is in het budget en dat concrete doelstellingen ontbreken. In hoeverre stelt de minister inclusief ondernemen als voorwaarde voor financiële steun aan het bedrijfsleven, bijvoorbeeld bij handelsmissies? Wanneer kunnen we de sectorrisicoanalyse verwachten die oorspronkelijk in juni 2014 zou komen? Zeker met betrekking tot de kledingsector is het van belang dat zaken structureel veranderen. We moeten dus geen teams invliegen die op korte termijn daar iets veranderen, maar echte verantwoordelijkheid bij de mensen leggen. Anders kun je er beter niet investeren, zo horen wij vanuit ons bedrijfsleven.

Met betrekking tot de reisagenda van het kabinet horen we graag hoe de afstemming is met de internationaliseringsambities van de topsectoren, waaronder de offshore-industrie. Kan de minister wat meer vertellen over de pilot die op 1 januari begint, waarbij bedrijven gaan betalen voor overheidsdiensten van onze diplomatieke posten? Opvallend is het dat het kabinet ervoor kiest om het oude bnp te blijven gebruiken voor de OS-uitgaven en niet het bnp volgens de nieuwe Europese rekenregels overneemt. Minister Dijsselbloem had in de voorjaarsnota al een reservering opgenomen. In de kranten konden we ook lezen hoeveel moeite premier Rutte hiermee had. Maar wat blijkt nou? De ODA-uitgaven stijgen ongeveer mee met het nieuwe bnp, namelijk 570 miljoen voor het noodhulpfonds en 375 miljoen voor het eerste jaar asielopvang. Klopt het dat wat met de ene hand is weggenomen met de andere hand weer teruggegeven is? Het ziet er toch wel naar uit dat de PvdA het beste onderhandeld heeft.

Het valt ons op dat de minister ten behoeve van de 300 miljoen aan bezuinigingen die ze moet doorvoeren op basis van een bnp-korting, ruim 100 miljoen weghaalt bij de speerpunten. Buiten de speerpunten zouden veel andere uitgaven zijn vastgelegd in doorlopende verplichtingen. Hoeveel er vastligt, blijkt niet goed uit de begroting. De budgetflexibiliteit is bij veel begrotingsartikelen overwegend kwalitatief beschreven. De Kamer kan met termen als "bijna volledig", "grotendeels", "een deel dat niet juridisch verplicht is" eigenlijk niet heel goed bepalen wat nou eigenlijk de ruimte is om te amenderen. De rest van die 300 miljoen moet nog worden ingevuld. Ook daar is de Kamer kritisch over. Ik hoor graag hoe de minister van plan is om dit te doen.

In ontwikkelingslanden speelt de agrarische sector altijd een grote rol. Met onze kennis en kunde kunnen we ontwikkelingslanden echt verder helpen op weg naar een duurzame voedselvoorziening. Boeren in ontwikkelingslanden lopen aan tegen een gebrek aan kennis en vaardigheden en kunnen onvoldoende bij banken terecht voor investerin-

gen. In 2011 is door het ministerie van Buitenlandse Zaken een verkennende studie gedaan naar het vraagstuk van agrarisch beroepsonderwijs. In hoeverre is, mede naar aanleiding van die studie, de verbetering van het aanbod en de kwaliteit van agrarisch beroepsonderwijs onderdeel geworden van de gesprekken die onze ambassades voeren in de partnerlanden met de relevante vakministeries aldaar? Kunnen we voorbeelden daarvan horen? Wij horen graag hoe de minister verder uitvoering geeft aan een motie over agrarisch onderwijs, die al eerder is aangenomen.

Er is zojuist een kabinetsvisie op voedsel binnengekomen, maar het is ons niet helemaal duidelijk of het einddoel voor die voedselzekerheid 2030 of 2050 is. Er komt vast nog een plan met concrete acties, maar die hangen af van de vraag of het 2030 of 2050 is. Komt het dan ten gunste van de allerarmste boeren en boerinnen? Hoe kunnen wij een goede combinatie maken met onze klimaatdoelen op dat gebied?

Het CDA is onder de indruk van de werkzaamheden van de product development partnerships, samenwerkingsverbanden van kennisinstellingen en bedrijfsleven, met als doel om vaccins te ontwikkelen. De minister zou voor deze begrotingsbehandeling komen met een evaluatie daarvan. Stel nu dat de evaluatie aanleiding geeft om de begroting 2015 aan te passen, is de minister daar dan toe bereid of staat haar besluit al vast?

Het CDA maakt zich grote zorgen over de bezuinigingen op het maatschappelijk middenveld. Nederland is gelukkig — en daar zijn wij trots op — koploper als het gaat om kennis en kunde voor het versterken van de civil society in ontwikkelingslanden. Waardevolle kennis, ervaring en netwerken kunnen verloren gaan. Het is niet vanzelfsprekend dat de financiering van bestaande partners in ontwikkelingslanden of netwerken wordt overgenomen door andere financiers. Minister Ploumen onderkent dat belang, maar zet tegelijkertijd het mes erin. Van 2010 naar 2016 is er een bezuiniging van ruim 60%. De minister zegt niet te sturen op kanalen maar op resultaten. Dat biedt perspectief. Is de minister bereid om voor 1 mei 2015 een impactanalyse uit te voeren naar de gevolgen van de ophanden zijnde bezuinigingen op het maatschappelijk middenveld, inclusief de gevolgen voor hun partnerorganisaties in ontwikkelingslanden?

Het CDA hoopt dat de minister ook bereid is om harde bezuinigingen op het maatschappelijk middenveld te verzachten als blijkt dat die leiden tot een forse verzwakking van zuidelijke partners en de internationale netwerkfunctie van onze ngo's en tot verlies van kennis. De financiële ruimte hiervoor ziet het CDA in de vrijwillige bijdrage van Nederland aan de multilaterale organisaties en VN-instellingen. De VVD heeft ook al gevraagd hoe het precies met die geldverdeling zit.

Het kabinet stopt definitief met hulp aan de justitiële sector in Uganda. Vanwege de antihomowetgeving die het constitutioneel hof in augustus nietig heeft verklaard, wordt de hulp geschrapt, omdat niet kan worden uitgesloten dat een dergelijk wetsvoorstel daar opnieuw op de politieke agenda komt te staan. Een deel van het geld wordt ingezet voor steun aan groepen die opkomen voor de rechtsorde en de mensenrechten. Kan de minister uitleggen waarom zij dan wel overgaat tot sectorale begrotingssteun aan Rwanda? Daar is toch ook heel wat aan de hand? De minister wil vast aan ons uitleggen waarom zij dat verschillend ziet.

De voorzitter:
Bent u klaar?

Mevrouw Agnes Mulder (CDA):
Ik zag het lichtje knipperen, dus volgens mij moet ik stoppen.

De voorzitter:
U mag uw zin afmaken als dat nodig is.

Mevrouw Agnes Mulder (CDA):
Nee, het is prima zo.

De heer Leegte (VVD):
Het verheugt mij altijd zeer als de woordvoerder van het CDA afstand neemt van haar partijleider, die zegt dat wij autarkisch moeten zijn op het gebied van voedsel. Gelukkig willen wij inderdaad vrijhandel. Ik denk dat dat goed is. Mevrouw Mulder zegt dat het middenveld gestimuleerd moet worden. Wat zijn de middelen die het CDA daar bij zet in zijn tegenbegroting?

Mevrouw Agnes Mulder (CDA):
Die middelen zien wij nu gaan naar de multilaterale organisaties. Je kunt soms best vraagtekens zetten bij de wijze waarop dat geld wordt besteed. Wij kunnen dat moeilijk bijsturen. Bij kleinere organisaties hier in Nederland lukt dat beter. Daar zien wij de ruimte.

De heer Leegte (VVD):
Dat klinkt aardig maar ook een beetje vrijblijvend. Je kunt nu een amendement maken om die verschuiving voor elkaar te krijgen. Doet het CDA dat? In de tegenbegroting heeft het dat niet gedaan. Is het leuk voor de bühne om iets te willen en nu geen geld te geven of komt het CDA met een amendement om te zorgen dat die schuif er komt, zodat mensen in het maatschappelijk middenveld daadwerkelijk extra geld krijgen?

Mevrouw Agnes Mulder (CDA):
Het zal de heer Leegte misschien verrassen, maar ik ben met een collega van hem bezig om te onderzoeken hoe wij die middelen wat vrijer kunnen spelen vanuit de multilaterale organisaties. Vanuit het CDA zou ik het eventueel vrijgekomen geld besteden aan ons maatschappelijk middenveld. Het kan zijn dat zijn partij daarin een andere afweging maakt, maar het CDA wil het graag daarvoor inzetten.

De heer Van Ojik (GroenLinks):
Aan het betoog van mevrouw Mulder ligt de veronderstelling ten grondslag dat het particuliere kanaal effectiever is dan die VN-instellingen, waar ze immers wat gaat weghalen. Waarop is die veronderstelling gebaseerd? Ik vind namelijk, net als zij en net als de minister, dat je moet sturen op resultaten. Ik wil het idee dat hier vanavond een beetje rondzoemt als zouden we allemaal geld geven aan VN-instellingen die er niks nuttigs mee doen, ook weleens onderbouwd zien.

Mevrouw Agnes Mulder (CDA):

Dit is een terugkerend onderwerp. Ook vorig jaar hebben we het daar bij de begrotingsbehandeling over gehad. De VVD en het CDA zeggen dan dat het allemaal effectiever kan en dan komt vervolgens GroenLinks met de opvatting dat het zo wel goed is allemaal. Zo blijven we een beetje heen-en-weer pingpongen. Het CDA vindt echt dat het effectiever kan. We horen te veel geluiden, van heel veel verschillende clubs, dat het een stuk beter zou kunnen.

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Het kan zijn dat we nu allebei hetzelfde zeggen als vorig jaar, maar dan mag ik toch aan mevrouw Mulder vragen om, nu ze haar voorstel van vorig jaar herhaalt, met een paar voorbeelden te komen van organisaties waaraan ze geen vrijwillige bijdrage meer wil geven? Ze wil ook niet méér geld voor ontwikkelingsamenwerking. Dan zouden we elkaar snel kunnen vinden. Maar dat wil ze niet.

Mevrouw Agnes Mulder (CDA):

Eén voorbeeld van een organisatie waarmee het in de afgelopen maanden heel slecht is gegaan, is de WHO. Dan kunnen we wel zeggen dat we maar doorgaan met geld geven en dan kunnen we ons wel aan onze verplichtingen blijven houden, maar wat ons betreft moeten we dat niet op die manier doen. Zo zijn er nog wel andere voorbeelden. Van partijen uit het veld krijgen we heel veel signalen dat het allemaal nog net iets te ruim is en te langzaam gaat. Dan denken we: we moeten er echt voor zorgen dat het geld goed terecht komt. Daarom maken wij op dat punt een andere afweging.

De heer Van Laar (PvdA):

Dat is een helder betoog: de WHO heeft de crisis niet goed aangepakt en dus bezuinigen we haar weg. Wat doen we dan bij de volgende crisis? Wie moet er dan opstaan? Wie gaat er dan handelen? Wie gaat dan de crisis bestrijden? Als we de WHO niet meer hebben, dan moeten we naar de volgende VN-organisatie kijken.

Mevrouw Agnes Mulder (CDA):

De aanneming van de PvdA-fractie dat we helemaal tot nul daarop gaan bezuinigen, is niet wat ik heb gezegd. Ik vind echter wel dat we er kritisch op mogen zijn. Zo kan er her en der echt nog wel wat af.

De heer Van Laar (PvdA):

Het zou mooi zijn als dat concreet kan worden. Misschien kan mevrouw Mulder ons voor de tweede termijn een overzicht geven van de organisaties en van waar ze dan hoeveel wil bezuinigen. Vervolgens kunnen we inhoudelijk erover discussiëren of dat dan een goed idee is of niet. Nu blijft het een beetje hangen.

Mevrouw Agnes Mulder (CDA):

Dan zou het ook mooi zijn als we voor de tweede termijn duidelijkheid van de minister krijgen over wat ik in mijn betoog heb aangegeven. We weten namelijk nog niet wat we wel en wat we niet kunnen amenderen. Dat is ook niet

helder. Misschien kan de heer Van Laar dat ook bij ons aangeven.

De heer Voordewind (ChristenUnie):

Het CDA bepleit een verschuiving naar het maatschappelijk middenveld. Dat is mooi. Dat vindt de ChristenUnie ook. Tegelijkertijd haalt mevrouw Mulder geld weg bij Ontwikkelingssamenwerking, omdat ze zegt dat het DGGF-fonds eigenlijk zou moeten stoppen volgend jaar. Het geld dat dan vrijkomt — in de tegenbegroting van het CDA staat dat dat 200 miljoen is — herinvesteert ze echter niet in het maatschappelijk middenveld. Waarom doet mevrouw Mulder dat niet?

Mevrouw Agnes Mulder (CDA):

Dat is een terechte opmerking, alleen gaat het om 150 miljoen euro, een ander bedrag dus. Het CDA heeft het volgende gezegd: gelet op wat we deze zomer allemaal hebben meegemaakt in de wereld, willen we een verschuiving richting onze defensie. We vinden dat hard nodig. We sturen wel mensen die kant op om IS te bestrijden, maar we hebben daar eigenlijk pas na 2017 geld voor. Dan heb je structureel je zaken niet goed op orde bij Defensie. Daarom hebben we het volgende gezegd. In het buitenlands beleid kunnen we verschillende gereedschappen gebruiken. Eén daarvan is defensie. Daar zetten we nu wat zwaarder op in dan op ontwikkelingssamenwerking.

De heer Voordewind (ChristenUnie):

Dan blijft toch een beetje hangen dat het CDA aan de ene kant wil investeren in het maatschappelijk middenveld, maar dat aan de andere kant niet waarmaakt. Ik wacht dus af wat uiteindelijk de voorstellen zijn om het maatschappelijk middenveld alsnog te versterken. Ik hoor dat graag.

Mevrouw Agnes Mulder (CDA):

Ik kan mezelf gaan herhalen. Dat doe ik graag. We willen het heel graag weghalen bij de multilaterale organisaties. We kunnen dat binnen hetzelfde begrotingsartikel regelen. We hebben het niet over extra geld, als de heer Voordewind dat bedoelt. Vorig jaar hebben we samen een motie ingediend om te bekijken of er nog meer kan naar het maatschappelijk middenveld. Misschien kunnen we op dat punt dit jaar weer samen optrekken.

De heer Smaling (SP):

Mevrouw Mulder heeft het over landbouw en voedselzekerheid. Dat doet mij deugd. Waar ligt haar voorkeur als zij zou moeten kiezen tussen het helpen van regionale blokken in Afrika om een grotere interne markt te creëren, zoals de EU in de begintijd met één buitentarief, of het doorzetten van de Economic Partnership Agreements, waardoor die landen juist hun markt moeten openstellen voor producten onder andere hiervandaan?

Mevrouw Agnes Mulder (CDA):

Wij ondersteunen vanuit Nederland en Europa organisaties die de landen lokaal helpen om hun markten voor elkaar open te stellen. De Benelux heeft voor Nederland immers ook heel veel betekend. Dat was een van de eerste stappen

om tot een grotere markt te komen. Op die manier kun je organisaties helpen. Het hoeft geen of-scenario te zijn. Ik denk dat het meer en-en is. Als je met elkaar, ook met ontwikkelingslanden, goede afspraken maakt over een goede invoer en uitvoer over en weer, kun je er allemaal baat bij hebben. Je moet er wel heel duidelijke afspraken over maken. Zoals vandaag eerder in verband met TTIP werd besproken, zitten wij ook niet te wachten op chloorkippen uit de VS. Zo zullen wij hier ook kritisch zijn op wat Europa binnenkomt. Zij zullen ook kritisch zijn op wat er bij hen binnenkomt. Het is goed dat je daarover met elkaar spreekt en dat je daarover heldere afspraken maakt.

De heer Smaling (SP):

Weegt de opbouw van de lokale productiecapaciteit bij de CDA-fractie dus wel iets zwaarder dan de noodzaak om de markten over en weer open te stellen onder het Economic Partnership Agreement, wat moet van de WTO, waardoor in die landen misschien iedereen onze aardappelen op de kop krijgt in plaats van ze zelf te verbouwen?

Mevrouw Agnes Mulder (CDA):

Wij zijn vorig jaar in Tanzania geweest. Daar hebben wij gesproken met een Nederlandse investeerder die met behulp van Nederlandse subsidies verschillende rassen aan het kweken is in Ethiopië om te bekijken wat het beste bij dat land past. Het lijkt mij goed om altijd naar de structuur van het land zelf te kijken en niet zomaar naar onze boterbergen en daar dan alles te overspoelen. Dat kan ook de bedoeling niet zijn.

De heer Sjoerdsma (D66):

Gisteren, bij de behandeling van de begroting van Buitenlandse Zaken, constateerde mevrouw Mulders collega de heer Knops al dat de C van het CDA niet voor consistentie stond. Dat wil ik vandaag opnieuw doen. De heer Knops zei gisteren dat ontwikkelingssamenwerking echt enorm belangrijk was. Daarheen moest in dit tijdsgewricht meer aandacht gaan. Vandaag zegt de woordvoerder voor ontwikkelingssamenwerking dat er meer aandacht en meer geld moet gaan naar Defensie. Welk van de twee is het nu bij het CDA?

Mevrouw Agnes Mulder (CDA):

De heer Sjoerdsma heeft net als collega Voordewind onze tegenbegroting goed bekeken. Wij zijn er heel helder over. Wij willen heel graag dat op dit moment de juiste instrumenten uit de gereedschapskist worden gehaald om de situatie in de wereld te verbeteren. Wat ons betreft, hebben wij op dit moment wat meer behoefte aan Defensie. Ik weet ook dat dit wat minder past bij D66. Dat is prima, daarvoor hebben wij alle respect. Wij maken daarin een andere afweging.

De heer Sjoerdsma (D66):

Ik ga nog even in op de helderheid. Ik kon wel een beetje sympathiseren met collega Van Laar. Mevrouw Mulder heeft heel warme woorden over het maatschappelijk middenveld, zei hij. Zij wil daarvoor meer geld. Kom dan alstublieft met een amendement, vroeg hij. Ik vraag haar dit eveneens. Komt mevrouw Mulder met een amendement

waarin zij aangeeft uit welke multilaterale organisatie zij het geld weghaalt en hoeveel geld dat oplevert voor het middenveld?

Mevrouw Agnes Mulder (CDA):

Dan stel ik dezelfde vraag aan de heer Sjoerdsma. Kan hij mij vertellen hoeveel er juridisch vastligt? Het is wel aardig om dat dan precies te weten. Dan wil ik dat overzicht ook wel eens zien.

□

De heer Van Laar (PvdA):

Voorzitter. Door goed bestuur en eerlijk beleid kan ontwikkelingssamenwerking binnen tien jaar overbodig zijn. Daarvan ben ik overtuigd. Goed bestuur is een voorwaarde voor de ontwikkeling van een land. Helaas wordt geen enkel arm land goed bestuurd. Even belangrijk is echter eerlijk beleid in rijke landen. Wij hebben door de keuzes die wij maken een grote invloed op ontwikkelingslanden. Wij kunnen beïnvloeden hoeveel geld zij verdienen aan hun grondstoffen, hoeveel fabrieksarbeiders betaald krijgen en onder welke omstandigheden zij moeten werken. Wij moeten er hard aan werken dat de standaarden die wij in Nederland hanteren mondiale standaarden worden, waaraan iedereen zich kan optrekken. Wij moeten ervoor zorgen dat ons beleid de ontwikkeling van arme landen niet vertraagt. Het kabinet geeft al met overtuiging invulling aan het eerlijker maken van beleid. Belastingverdragen worden aangepast om misbruik te voorkomen. Nederland speelt ook een positieve rol als bemiddelaar bij het sluiten van handelsvragen. De rol van vrouwen wordt bijvoorbeeld nauwelijks nog vergeten in beleid en projecten. Zo zijn er gelukkig nog veel voorbeelden.

Ik focus vandaag op een eerlijk belastingbeleid. Effectieve belastingheffing in een ontwikkelingsland is immers een van de beste manieren om de afhankelijkheid van hulp in zo'n land drastisch te verminderen. Vaak verdient maar een klein deel van de bevolking geld en die elite verrijkt zichzelf steeds verder. Door herverdeling kunnen ook andere bewoners van dat land van de rijkdom profiteren. Door slechte belastingssystemen betalen vaak alleen de midden-groepen een beetje belasting en natuurlijk de buitenlandse bedrijven. Heineken betaalt bijvoorbeeld in Burundi een derde van alle belastinginkomsten in dat land. Dat Nederland blijft investeren in belastingdiensten, zoals het kabinet schrijft, is dan ook van groot belang. Maar het is niet genoeg.

De Partij van de Arbeid ziet voldoende mogelijkheden tot verbetering. Nederland kan zich op internationaal vlak steviger inzetten voor transparantie door bedrijven te vragen om per land en per project te rapporteren waar ze hun winsten en belastingen afdragen. De Nederlandse Belastingdienst kan bedrijven actief wijzen op belastingplichten in ontwikkelingslanden. Het PvdA-initiatief van een centraal aandeelhoudersregister moet sneller worden uitgevoerd, zodat duidelijk is wie belang heeft bij welk bedrijf. Belastingen kunnen verder ook deel uitmaken van het mvo-beleid. Nederland kan een maatschappelijk verantwoorde belastingstructuur als voorwaarde stellen bij overheidsrelaties met het bedrijfsleven. Ontwikkelingslanden kunnen ook de vrijheid krijgen om zelf exporttarieven en belastingen over grondstoffen vast te stellen, om op die manier hun zelfred-

zaamheid te vergroten. Wij horen graag van de minister hoe zij over onze voorstellen denkt. Welke mogelijkheden ziet zij om het Nederlandse belastingbeleid eerlijker, rechtvaardiger en coherenter te maken?

Helaas is het beleid niet overal eerlijk. Niet overal is het bestuur goed. Daardoor zijn er nog steeds arme landen en blijft ontwikkelingssamenwerking nodig om rechten te waarborgen, onderwijs en gezondheidszorg te bieden, honger te bestrijden en vluchtelingen te helpen. De Partij van de Arbeid laat zich daarbij leiden door solidariteit en rechtvaardigheid. De PvdA legt zich er niet bij neer dat kansen en welvaart zo ongelijk verdeeld zijn als nu. Ieder mens, ieder kind, verdient de kans op een mooie toekomst en die kansen komen niet vanzelf. Die moeten bevochten worden, zeker voor meisjes. Hun positie is in veel ontwikkelingslanden uiterst kwetsbaar.

Leiden, mijn stad, is de kinderrechtenstad van Nederland. UNICEF-hoogleraar Ton Liefwaard heeft er zijn leerstoel kinderrechten. Bovendien staat in Leiden het Kinderrechtenhuis. Deze week is het in Leiden de Kinderrechtenweek, want het Verdrag inzake de rechten van het kind bestaat 25 jaar. Juist omdat kansen voor kinderen zo belangrijk zijn, gaat de rest van mijn inbreng vandaag over kinderen.

Ik begin met de kinderen wier rechten zijn afgenomen. Dat zijn kinderen van wie alles wat een kind kind maakt, is afgepakt: kinderen die zitten opgesloten in fabrieken, die geen daglicht meer zien, die worden uitgebuit en van wie na een paar jaar weinig meer over is dan een klein hoopje ellende. Ik heb honderden kinderen ontmoet die dit is overgekomen. Ik heb er ook tientallen gesproken. Het zijn verhalen die mij niet meer loslaten en die ik daarom naar voren breng.

Een meisje als Roopa, van wier bevrijding uit een bordeel ik getuige was, zal ik nooit vergeten. Ik heb met eigen ogen gezien hoeveel bijzondere mensen er dag in, dag uit aan werken om meisjes als Roopa hun vrijheid terug te geven. Zij hebben daar hulp bij nodig en verdienen die ook. Daarom dient de Partij van de Arbeid een amendement in om 3 miljoen euro vrij te maken voor de strijd tegen kinderprostitutie, zodat er nog meer kinderen worden gered en vele anderen een verschrikkelijk leed bespaard blijft.

Voorzitter, ik moet even de rest van mijn tekst halen.

De voorzitter:

Dat gaat van uw spreektijd af! Mijnheer Sjoerdsma, wie wilt u nu interromperen?

De heer Sjoerdsma (D66):

Ik heb een interruptie, voorzitter. Dan kunt u de tijd even stilzetten. Zal ik mijn interruptie alvast even inleiden?

De voorzitter:

Nee, mijnheer Sjoerdsma. Mijnheer Van Laar, u kunt de tekst ook vanaf uw iPad voorlezen.

De heer Van Laar (PvdA):

Voorzitter, mijn excuses.

De Indiase meisjes die gevangenzitten in spinnerijen, treft een vergelijkbaar leed. Ook zij worden uitgebuit en afgebeuld. Zij spinnen de garens die in onze kleding terechtkomen. Zij spinnen voor H&M, C&A en Primark. In India, Bangladesh en Cambodja zijn er nog honderdduizenden kinderen die labels, borduursels en kleding maken, ook voor onze kleding. Wat de PvdA betreft is er geen plek voor producten van kinderarbeid op de Nederlandse markt. Daarom heeft de Partij van de Arbeid ook een initiatiefvoorstel geschreven op dat punt. Maar wij willen ook dat de kledingbranche zelf haar belofte houdt. Deze bedrijven beloofden ons dat zij uiterlijk in 2016 de ergste vormen van kinderarbeid uit hun kleding zouden halen. Sindsdien is er nog maar weinig verbeterd. Minister, hoe gaat u ervoor zorgen dat de kledingindustrie kinderarbeid uitbant?

Kinderen die van school komen, hebben wel werk nodig, goed werk. Bedrijven die investeren in ontwikkelingslanden hebben daar een verantwoordelijkheid, die ze overigens vaak met verve oppakken. Bij gebrek aan goede technische opleidingen zijn de bedrijven voortdurend op zoek naar talent, talent dat zij vervolgens zelf opleiden. Hoe kan de minister inclusief werkgeverschap stimuleren, ook bij bedrijven die niet Nederlands zijn?

De enorme werkloosheid onder jongeren in ontwikkelingslanden is een kans en een bedreiging tegelijk. Voor een stabiele toekomst is welvaart nodig. We moeten jongeren, zeker ook in fragiele staten, helpen goede ondernemers te worden, om hun eigen werk te maken. Zij kunnen waarde toevoegen aan grondstoffen, innovatie versnellen en zo de economie aanjagen. Het Dutch Good Growth Fund en het bedrijfsleveninstrumentarium moeten ook hen bedienen. Hoe gaat de minister hiervoor zorgen? Tot nu toe lijkt vooral gekozen te worden voor minder risicovolle investeringen. Wat de Partij van de Arbeid betreft mag het risico best wat omhoog als we daarmee de jongeren in fragiele staten ook kunnen bereiken.

Ik ga terug naar het begin, het echte begin van ieder kind.

De heer Leegte (VVD):

Ik werd getriggerd door wat de heer Van Laar zei over Bangladesh en de textielindustrie, omdat de minister in Trouw al een antwoord heeft gegeven op die vraag. Zij zegt daar namelijk: "Strafrechtelijke handhaving is in eerste instantie iets dat in Bangladesh zelf goed geregeld moet worden. Wij kunnen onze tijd en ons geld beter besteden aan een aanpak van de textielketen als geheel. Gedragscodes, een initiatief als Accord en een dialoog met alle betrokken partijen hebben meer impact dan een of twee rechtszaken." De minister zegt precies wat zij kan doen. We hebben daar wel vaker discussie over gehad, maar wat moet de minister van u nog meer doen dan zij gezegd heeft te doen?

De heer Van Laar (PvdA):

Er wordt nu al ruim een jaar gesproken over een convenant met de kledingbranche over de doelen die zij zichzelf stellen en hoe zij die waar gaan maken. Wij willen graag dat de minister er mede voor zorgt dat er in dat convenant een geloofwaardig en realistisch plan van aanpak komt te staan. Daaruit moet blijken dat de kledingbranche ook zelf die kinderarbeid uit de kleding gaat halen. Nu heeft de branche

alleen een doel gesteld. Vervolgens is er ruim een jaar lang niets gebeurd. 2016 is al behoorlijk dichtbij; nog iets meer dan een jaar en dan zijn we er al. Er moet echt een goed plan komen, want we zien in die spinnerijen dat de misstanden niet ver weg in de keten zitten. Ze zitten niet verstopt in de keten en elk bedrijf had kunnen weten dat ze daar hun garen vandaan halen.

De heer Leegte (VVD):

U jut de minister op om in Bangladesh de boel te gaan regelen, terwijl het probleem is dat er in Bangladesh goede wetgeving is die niet wordt gehandhaafd. Dat is het hele punt. Er staan fabrieken die acht verdiepingen hoog zijn, terwijl ze maar vijf verdiepingen hoog hadden mogen zijn. Dat is het probleem! Hoe gaat u nu het echte probleem oplossen?

De heer Van Laar (PvdA):

Wat ons betreft zit het probleem in Nederland. Mensen kopen hier kleding waar kinderarbeid in zit, terwijl ze dat niet willen. Wij moeten ervoor zorgen dat dit niet meer gebeurt. Dat doen we ook voor de hoeveelheid insecticiden die wordt gebruikt voor het verbouwen van een product. We stellen aan allerlei producten eisen, maar dat doen we niet voor kinderarbeid. Wij zeggen daarom: "Die norm hebben wij gesteld, want kinderarbeid is niet acceptabel. Wereldwijd vindt men dat niet acceptabel en dan moet je er ook voor zorgen dat het niet in onze producten zit."

De voorzitter:
Gaat u verder.

De heer Leegte (VVD):
Dan blijft het de vraag of ...

De voorzitter:
Nee, nee, nee, mijnheer Leegte. Uw interruptie bestaat uit een vraag en een vervolgvraag. Meer niet!

Mijnheer Van Laar, gaat u verder.

De heer Van Laar (PvdA):

Voorzitter. Ik ging zojuist terug naar het begin, het echte begin van ieder kind. Vlak nadat een meisje of een vrouw erachter komt dat ze zwanger is, begint het maken van een goede start. De eerste 1.000 dagen zijn cruciaal. Naast liefde hebben kinderen goed en gevarieerd eten nodig. Een kwart van alle kinderen heeft echter forse ontwikkelingsachterstanden door gebrek aan voedingsstoffen. Welk deel van het voedselzekerheidsbudget besteedt de minister aan het bestrijden van dit probleem? Als ik de bedragen optel, kom ik niet verder dan ongeveer 5% van het budget voor voedselveiligheid, terwijl het wel een hoofdpunt van beleid is. Minister, kan en moet daar niet een schepje bovenop?

Naast voedsel is het van het grootste belang dat kinderen niet ziek worden. Wij zien de ebola-epidemie voortwoekeren. Duizenden kinderen zijn overleden of hebben een gezinslid verloren aan deze ziekte. Een wrange conclusie is dat al deze doden vermeden hadden kunnen worden. Wij

weten al 40 jaar dat ebola bestaat, maar er is nog geen vaccin en er zijn nog geen medicijnen, niet omdat wij niet slim genoeg zijn om dat vaccin te bedenken of om het medicijn te maken, maar omdat wij het niet belangrijk genoeg vonden. De medicijnfabrikanten zagen er geen brood in en investeerden weinig. De overheden zagen het belang blijkbaar ook onvoldoende. Nu woekert de ramp voort.

Er is maar één manier om de ebola's van de toekomst te voorkomen, en dat is investeren: investeren in onderzoek naar vergeten ziektes, ziektes die alleen mensen in Afrika treffen, die alleen mensen zonder koopkracht treffen, die niet de mensen treffen door wie de media worden wakker geschud of voor wie de medicijnfabrikanten overuren willen draaien. Wij zijn blij dat de minister ervoor kiest om te blijven investeren in onderzoek naar vergeten ziektes, zoals blijkt uit haar brief van vandaag.

De heer Leegte (VVD):

Ik denk dat wij het allemaal met elkaar eens zijn dat wij moeten kijken naar wat wij kunnen bijdragen aan de bestrijding van ebola. Mijn vraag blijft echter staan hoe wij in Bangladesh de boel kunnen oplossen. Wat stelt de Partij van de Arbeid concreet voor? Wat vindt de Partij van de Arbeid dat wij concreet moeten doen?

De heer Van Laar (PvdA):

Bedrijven moeten zich houden aan de internationale richtlijnen die zijn afgesproken. Bedrijven moeten hun ketens doorlichten. Zij moeten kijken naar kinderarbeid zit, en als zij die tegenkomen, moeten zij die eruit halen. Dat doen bedrijven niet, bewust niet. Het zit in de spinnerijen, die direct stoffen toeleveren aan de kledingfabrieken in Bangladesh. Het is niet ver weg en verstopt. Dat hadden die bedrijven kunnen weten. Sterker nog, Primark zegt: wij wisten het niet, maar wij hebben er wel controleurs rondlopen. Dan heb je op de verkeerde dingen gecontroleerd.

De voorzitter:
Mijnheer Leegte, tot slot.

De heer Leegte (VVD):

Precies. Als ik het goed begrijp, zegt de Partij van de Arbeid: bedrijven moeten zich houden aan de internationale regels.

De heer Van Laar (PvdA):
Ja.

Mevrouw Thieme (PvdD):

Net als de PvdA maakt de Partij voor de Dieren zich zorgen over de slechte start die baby's in ontwikkelingslanden vaak hebben, met name door het gebrek aan zuiver zoet water. Vindt de PvdA-fractie het niet ook onethisch dat wij op dit moment Nederlandse melkfabrikanten de markt daar laten exploreren, waarbij zij proberen om moeders aan de melkpoeder te krijgen, in plaats dat wij juist inzetten op meer borstvoeding daar? De melkpoeder wordt aangelengd met water, waardoor baby's juist eerder gevaar lopen om te sterven.

De heer **Van Laar** (PvdA):

Dit is een terugkerende discussie. Zoals bekend, is het advies aan alle moeders om zes maanden lang borstvoeding te geven. Daar staan wij dus achter. Als bedrijven daartegen ingaan, vind ik dat niet wijs, maar er is ook heel weinig wat wij van hieruit daartegen kunnen doen. Dat zullen overheden nationaal dus zelf op moeten pakken.

Mevrouw **Thieme** (PvdD):

Als het gaat om "hulp is handel" en als wij proberen om via handel ontwikkelingshulp vorm te geven, is de PvdA-fractie dan niet met mij van mening dat wij daarbij als een van de criteria zouden moeten laten gelden dat het niet zo kan zijn dat in ontwikkelingslanden babyvoeder wordt afgezet, terwijl je beter kunt inzetten op borstvoeding?

De heer **Van Laar** (PvdA):

Er zijn ook heel veel vrouwen die geen borstvoeding kunnen geven om allerlei verschillende redenen. Melkpoeder uitbannen omdat deze niet altijd om de goede reden wordt gegeven, lijkt mij dan ook niet goed en dat moeten wij ook zeker niet doen. Daarover verschillen wij dus van mening.

De **voorzitter**:

Gaat u verder. Maar eerst wil de heer Voordewind nog een vraag stellen.

De heer **Voordewind** (ChristenUnie):

Ik dacht dat de heer Van Laar aan zijn afronding bezig was. Ik heb nog een vraag over de kledingsector, waarover de heer Van der Laar zonet heeft gesproken. Er ligt een amendement voor in de Kamer om te bezien of wij tot een versnelling kunnen komen met betrekking tot het textielconvenant. Hoe staat de Partij van de Arbeid ertegenover om daaraan een push te geven?

De heer **Van Laar** (PvdA):

Elke duw in de goede richting is een duw in de goede richting. Die zullen wij dus steunen.

Voorzitter. Als wij vaccins ontwikkelen, moeten wij ze ook helpen verspreiden. Ontwikkelingslanden hebben simpelweg niet genoeg geld om dat op eigen kracht te doen. De minister heeft aangegeven dat zij GAVI, het wereldwijde initiatief om alle kinderen te vaccineren, de komende vijf jaar dezelfde bijdrage wil geven als de afgelopen jaren. Wat de Partij van de Arbeid betreft, zetten wij daar een stap bij en verhogen wij onze bijdrage van 200 miljoen naar 250 miljoen. Voorkomen is immers beter dan genezen, en elke euro die wij investeren in vaccinaties, levert ons €8 op aan kostenbesparing en welvaartswinst.

Tot slot. De Partij van de Arbeid herkent zich in de voorliggende begroting. De duidelijke inzet op water, seksuele rechten en gezondheid, voedsel, veiligheid en rechtsorde steunen wij. De inzet op coherent beleid blijven wij met kracht aanjagen. Wij zijn blij dat het gelukt is om extra geld te vinden voor ontwikkelingssamenwerking dit jaar. 375 miljoen euro is niet niets, en geen enkel ministerie krijgt meer dan dat. Wij zijn ook blij met het nieuwe noodhulpfonds, want met meer vluchtelingen dan ooit is er ook meer

geld nodig dan ooit voor hun opvang en hun toekomst. Dat is terechte solidariteit op het juiste moment.

Wij zijn ervan overtuigd dat Nederland ook volgend jaar de wereld rechtvaardiger maakt, juist door onze inzet zoals die is neergelegd in deze begroting.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA):

We zijn deze zomer naar Vietnam geweest en hebben daar gezien hoe goed de GAVI daar haar werk goed. Dat is echt grote klasse. Het budget wordt nu door de heer Van Laar nogal verhoogd. Ik vraag mij af wat er niet langer doorgaat als we deze verhoging doorvoeren.

De heer **Van Laar** (PvdA):

Dit betreft een investering die we doen tussen 2016 en 2020. Ergens in die begrotingsjaren zullen we die miljoenen dus moeten vinden. Die zullen waarschijnlijk komen uit de bijdragen aan andere multilaterale organisaties. Daar heb je dan minder geld voor. De begroting voor 2016 tot en met 2020 heb ik echter nog niet gezien, dus het is een beetje ingewikkeld om nu aan te geven waar het precies vanaf gaat.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA):

Dat noemen we "over ons graf heen regeren". Daarom hebt u het niet kunnen vinden.

De heer **Van Laar** (PvdA):

Nee, dat noemen we "pledges die we doen voor vijf jaar". Dat is heel normaal in de internationale samenwerking. De minister gaat dit in januari doen. Dan is er een conferentie waar ieder land aangeeft hoeveel het de komende vijf jaar wil investeren. Wij zeggen: verhoog dat bedrag van 200 miljoen naar 250 miljoen.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Ik wil heel graag nog even terug naar het blokje over de belastingen. De heer Van Laar zei dat dat een hoofdbestanddeel van zijn betoog was. Hij noemde transparantie, een register en een eerlijk en coherent belastingstelsel. Nou is er één mechanisme via welk ontwikkelingslanden het meeste belastinggeld kwijtraken, in ieder geval aan Nederland, en dat betreft de brievenbusfirma's. Oxfam Novib schat dat om een half miljard per jaar gaat. We kunnen het niet precies controleren, want het is erg niet-transparant. Stel dat het klopt, dat half miljard per jaar. Is de heer Van Laar dan met mij van mening dat we dergelijke constructies onmogelijk moeten maken?

De heer **Van Laar** (PvdA):

Feitelijk zijn die al onmogelijk. Er worden tegenwoordig substantie-eisen gesteld aan bedrijven voordat zij duidelijkheid krijgen over hun belastingconstructies. We noemen dat een tax ruling. Je krijgt alleen een tax ruling als je daadwerkelijk in Nederland bent gevestigd en hier ook activiteiten ontplooit. Als bedrijven alleen maar een brievenbus hebben, krijgen ze die duidelijkheid niet en zullen ze die belastingconstructie niet kunnen gebruiken.

De heer **Van Oijk** (GroenLinks):

Een van de redenen waarom er op zijn minst duizenden brievenbusfirma's in Nederland zitten, is juist dat de substantie-eisen hier buitengewoon gering zijn. Dat weet de heer Van Laar met mij, denk ik. Het is een van de redenen dat die bedrijven hier allemaal zitten. De Rolling Stones, U2, Starbucks en weet-ik-wie zitten echt niet hier omdat zij hier muziek maken en koffie produceren. Dat weet de heer Van Laar volgens mij heel goed. Ik herhaal daarom mijn vraag. Die bedrijven komen hier niet voor niets. Zij doen dat omdat zij hier een afspraak met de Belastingdienst kunnen maken die gunstiger is dan de afspraak die zij kunnen maken in Frankrijk, Duitsland of Italië. Ontwikkelingslanden lopen daardoor geld mis, in ieder geval honderden miljoenen per jaar. Zij verliezen dat geld aan Nederland. Mijn vraag is heel simpel: is de heer Van Laar bereid om de mazen in de wet te repareren? Het is namelijk wettelijk, maar het deugt niet.

De heer **Van Laar** (PvdA):

Nederland heeft juist een heel duidelijk belastingbeleid. Dat vinden bedrijven fijn, want dan weten zij waar zij aan toe zijn. Onze tarieven zijn 0% op bijvoorbeeld dividend en rente. Dat maakt Nederland aantrekkelijk. Ook alle belastingverdragen die we hebben, ook met ontwikkelingslanden, maken Nederland aantrekkelijk. Daarom gaan er hier veel belastinginkomsten doorheen. Als er sprake is van belastingontwijking en als de Belastingdienst ziet dat dat ten koste gaat van ontwikkelingslanden, moeten wij als eerste stap die bedrijven daarover informeren en daarop aanspreken: weet u dat u hiermee geldstromen onttrekt aan ontwikkelingslanden? Ik zei dit in mijn eerste termijn al. Dat zou een goede stap zijn.

De heer **Smaling** (SP):

De heer Van Laar begon zijn betoog met de opmerking dat arme landen slecht worden bestuurd. Impliceert dit dat rijke landen goed worden bestuurd?

De heer **Van Laar** (PvdA):

Niet alle rijke landen. Je ziet echter wel dat zodra landen een beetje goed bestuurd worden, zij zich heel snel ontworstelen aan de armoede. We waren van de zomer in Vietnam, mevrouw Mulder zei het al. Daar is nog geen democratie en de corruptie is er nog niet uitgebannen. Je ziet echter wel dat het land op een aantal punten de bakens heeft verzet en dat het nu al twintig jaar erin slaagt om zijn bevolking in een rap tempo uit de armoede te trekken. Dat komt gewoon doordat er een beetje zekerheid is voor bedrijven over de manier waarop zij daar kunnen ondernemen en doordat er stabiliteit is. Dat heeft een enorme impact op de armoede daar.

De heer **Smaling** (SP):

Hoe voorwaardelijk is goed bestuur voor de Partij van de Arbeid? In Afrika was de natiestaat na de koloniale tijd iets totaal nieuws. De Fulani en de Yoruba en de Igbo in Nigeria, bijvoorbeeld, hadden daarvoor niks met elkaar. Hoe voorwaardelijk is goed bestuur voor de Partij van de Arbeid om actief te zijn in landen, of dat nou een partnerland is of niet?

De heer **Van Laar** (PvdA):

Het is juist andersom. Als er sprake is van goed bestuur, is hulp al heel snel niet meer nodig, maar waar geen sprake is van goed bestuur, is hulp heel hard nodig. Dat pleit juist voor interactie met die landen, ook al is er geen sprake van goed bestuur, omdat je wilt dat basisvoorzieningen, seksuele gezondheid en rechten, voedsel en water, daar een plek krijgen.

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Ik kom even terug op het plan van de heer Van Laar voor GAVI. Dat is natuurlijk een zeer sympathieke bestemming waarvoor het geld goed gebruikt kan worden, maar tegelijkertijd ben ik het met mevrouw Mulder eens. Als je zulke plannen hebt, moet je ook een dekking vinden, zeker omdat de korting van 1 miljard in aanloop naar 2017 steeds zwaarder gaat wegen. Dat betekent dat elders gekort zal moeten worden. Ik vind dit een sympathiek voorstel, maar als de heer Van Laar dit wil, hoor ik ook graag welke dekking ertegenover staat.

De heer **Van Laar** (PvdA):

Onze begrotingssystematiek werkt zo dat je voor alles wat op 2015 slaat, met een amendement moet komen en een dekking moet aanleveren. De begroting voor 2016 is er echter niet, laat staan die voor 2017, 2018, 2019 of 2020. Het is dus erg ingewikkeld om daarvoor een dekking te geven, zeker omdat wij niet weten wat het voorgenomen financiële beleid is. Als de heer Sjoerdsma mij kan uitleggen hoe ik hieraan een dekking zou kunnen geven, wil ik daar best naar kijken, maar ik denk dat dat niet mogelijk is voor een begroting die ik nog niet ken.

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Met deze redenering wordt het wel heel erg raar. Dan kan elk Kamerlid een motie indienen over de begrotingen na die van volgend jaar en dan gaan wij die met elkaar verdelen. Ik zou graag 500 miljoen voor aidsbestrijding willen, de heer Smaling wil het hele continent Afrika in de begroting opnemen, mevrouw De Caluwé wil het instrumentarium voor het bedrijfsleven verdubbelen en de heer Voordewind wil ongetwijfeld ook iets. "Social protection", hoor ik hem zeggen. Als wij die wensen voor de toekomst bij elkaar optellen, komen wij er natuurlijk niet uit. Nogmaals, als u een motie wilt indienen voor de komende jaren, kunt u misschien toch een dekking bedenken.

De heer **Van Laar** (PvdA):

Met moties geven wij richtingen voor de toekomst aan. Dat doen wij ook met deze motie. Zoals gezegd, in januari is die conferentie waarop alle landen toezeggen hoeveel zij gaan geven. De minister zal daar 200 miljoen willen toezeggen. Wij weten ook niet precies ten koste van wat dit gaat en of het ten koste van iets gaat. Wij vragen om daarvan een grotere bijdrage te maken. Wij willen dat Nederland samen met Zweden, Noorwegen en Denemarken 20% van het budget van GAVI blijft leveren, zoals wij de afgelopen jaren ook gedaan hebben. Dat is een keuze die wij maken. Die heeft inderdaad gevolgen voor de toekomst. Als wij daarvan willen afwijken, zullen wij alles per jaar moeten gaan doen, maar dat doen wij nu gelukkig niet.

De heer **Leegte** (VVD):

De heer Sjoerdsma heeft natuurlijk gelijk. Zeker een verantwoordelijke coalitiepartij kan geen vrijblijvende moties voor de toekomst indienen. Als wij iets willen, doen wij dit omdat wij het verschil willen maken. Onze corebusiness is keuzes maken; er zijn mensen voor en er zijn mensen tegen. Als wij iets willen, wat meer geld kost, betekent dit dat iets anders niet kan. Ik stem dus met de heer Sjoerdsma in: de vraag is wat wij dan niet gaan doen. Met andere woorden, waar komt het geld vandaan?

De heer **Van Laar** (PvdA):

Dat zult u zien in de begroting voor 2016. Dan maken wij de keuzes voor 2016. Die liggen nu nog niet voor. Die liggen volgend jaar voor. Dan zien wij bijvoorbeeld dat er inderdaad meer geld naar GAVI is gegaan, maar minder geld naar iets anders. De regering doet daarvoor dan een voorstel en wij kunnen daarvoor onze mening uitspreken. Dan kunnen wij het aanpassen. Als de VVD haar zin krijgt met haar motie, zit er straks meer flexibiliteit in de afdrachten. Dan kun je dus bepalen waar dat vandaan moet komen.

De heer **Leegte** (VVD):

Ja, maar zo werkt het natuurlijk niet. Je kunt niet zeggen: we gaan nu iets doen en we zien in 2016 wel wat er gebeurt. Dat is twee begrotingen verder, maar wij zijn nu bezig met de begroting voor 2015. Je moet toch tenminste een idee hebben waar het vandaan moet komen! Wij kunnen hier toch niet iets vrijblijvends gaan steunen? De heer Sjoerdsma zegt terecht dat iedere partij haar ideeën heeft. Ik heb die zelf niet, want ik ben niet zo van subsidies, maar alle anderen wel. Waar komt dan die dekking vandaan?

De heer **Van Laar** (PvdA):

De heer Leegte stelt dat wij alleen maar naar volgend jaar kunnen kijken. Ik kijk liever wat verder. Als je grote investeringen wilt doen en rekening wilt houden met de mondiale ontwikkelingen, moet je verder kijken dan volgend jaar. Dan moet je af en toe een lijn uitzetten. Die lijn zetten wij nu uit. Als daarvoor een meerderheid is, geven wij dit als meerderheid mee aan de minister. Als daarvoor geen meerderheid is, doen wij dat niet. Zo werkt dat systeem. De lijnen moeten wij wel uit kunnen zetten, want als je op het terrein van ontwikkelingssamenwerking alleen naar volgend jaar kijkt, heb je een iets te korte blik.

□

De heer **Jan Vos** (PvdA):

Voorzitter. Mevrouw Mulder van het CDA refereerde al aan ons werkbezoek aan Vietnam. Het prachtige werk van GAVI dat we hebben gezien, is maar een van de lessen die we daar hebben geleerd. We werden er gastvrij ontvangen. Het land bloeit economisch op. We hebben gezien dat prachtige Nederlandse bedrijven er heel goed werk verrichten en daarmee geld verdienen. Er was echter een schaduwrandje aan het bezoek. Vietnam wordt autocratisch geleid door een kleine groep plutocraten. Dat zijn mensen die politieke macht combineren met heel veel geld verdienen, dat ze voor een heel groot gedeelte in hun eigen zak stoppen. Ook dat hebben we kunnen aanschouwen. De kinderen van de elite feestten er losbandig op los, op een manier die hier in Nederland op geen enkele wijze geëvenaard kan

worden. Vietnam is exemplarisch voor een nieuw type staatsmacht dat in opkomst is, de plutocratisch-autocratische staat. Deze staten, waarin economische en politieke macht op een ondemocratische manier samenkomen, bedreigen onze Nederlandse waarden. Een ander voorbeeld van zo'n staat is Rusland. Daar heeft een kleine oligarchie alle economische en politieke macht naar zich toegetrokken. Vrijwel elke beslissing van Poetin en de zijnen is ingegeven door het besef dat geld macht is.

Sommige opkomende economieën behartigen zonder enige ideologische pretentie de nationale belangen in de internationale handelsarena. Daarbij worden internationale regels, die in de afgelopen decennia met moeite zijn opgebouwd, bruusk terzijde geschoven. Het is voor het handelsland Nederland, met een open economie, een open samenleving en een open democratie, van groot belang om op het veranderende karakter van onze wereld in te spelen. We moeten ons kapitaal beter investeren, onze strategische belangen veiligstellen en onze ondernemers ondersteunen. We moeten onze waarden ook verdedigen: vrijheid, democratie, onze rechtsstaat, mensenrechten, solidariteit.

De heer **Smaling** (SP):

Ik vind het heel interessant wat de heer Vos zegt. Het is nou net wat ik in mijn inbreng bedoelde met het vingertje. Vietnam heeft een heel woelige geschiedenis. De Vietnamezen zijn trots; ze hebben de Amerikanen en de Fransen verslagen. Daar krijg je nu een combinatie van de Doi Moi, het oude communistische ideaal, en een streven naar handel, zoals China ook een beetje heeft. Is dat minder dan hoe wij het land hier besturen? Dat vind ik een heel fundamentele kwestie, dus ik ben benieuwd hoe de heer Vos daartegen aankijkt.

De heer **Jan Vos** (PvdA):

Democratie is universeel. Zelfbeschikking is universeel. Vrijheid is universeel. Een vrije pers is universeel. Dat zijn geen waarden of zaken waarop je iets kunt afdingen omdat een land zich anders heeft ontwikkeld. De partij van de heer Smaling heeft zich anders ontwikkeld en kent een andere geschiedenis dan mijn partij. De waarden die we delen in deze samenleving, zijn echter universeel. Daar wil ik op geen enkele manier iets op afdingen. Geen enkele burger die ik heb gesproken in welk land dan ook heeft daar iets op willen afdingen.

De heer **Smaling** (SP):

Het is prima dat de heer Vos dat vindt, maar er zit toch een superioriteitsgedachte achter; een morele superioriteit van het democratisch model van Nederland en West-Europa ten opzichte van een model dat zich anders heeft ontwikkeld door allerlei oorzaken. China wordt evenwel weleens geprezen voor een groot groepsinstinct. Je kunt er vrij snel dingen voor elkaar krijgen omdat mensen geneigd zijn om als groep actief te zijn. Ik wil niet goedpraten hoe het in het verleden in China gegaan is, maar waarom is het hier beter dan in andere delen van de wereld? Ik vind het moreel superieur klinken en daar heb ik wel wat problemen mee.

De heer **Jan Vos** (PvdA):

Dit is een staaltje cultuurrelativisme waarvan ik dacht dat het eigenlijk niet meer zo populair was, maar dat hier toch

wordt geëtaleerd. Kijk, de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens heet niet voor niets zo. Als ik het heb over het verdedigen van onze waarden of onze verlichtingsidealen, die wij delen met een land als bijvoorbeeld de Verenigde Staten maar natuurlijk het meest met alle andere landen van de Europese Unie, dan zal de heer Smaling begrijpen dat die waarden voor mij universeel zijn en dat daar op geen enkele manier iets aan afgedaan kan worden. Als ik reis, en de heer Smaling kan misschien ook over zijn ervaringen vertellen, spreek ik mensen die slachtoffer zijn van mensenrechtenschendingen. Ik spreek journalisten die niet kunnen schrijven wat zij willen schrijven. Ik spreek mensen die zich organiseren om maatschappelijke misstanden aan te pakken, wier organisatie verboden wordt. Ik heb hen echter nog nooit horen zeggen dat hun organisatie weliswaar verboden is, dat zij niet mogen schrijven wat zij willen of dat zij gemarteld worden door hun soevereine vorst, maar dat dat niet zo erg is omdat zij op een ander punt in de wereldgeschiedenis staan en dat het dus een beetje gerelativeerd moet worden. Ik heb dat nog nooit gehoord. Als de heer Smaling dat wel heeft gehoord, hoor ik dat graag.

Niet alleen de PvdA maar ook het kabinet onderkent de vele veranderingen in onze wereld. De nieuwe agenda voor hulp, handel en investeringen van dit kabinet, verzekert Nederland van een sterkere positie op het wereldtoneel. Mijn fractie complimenteert de minister daarmee. De vele handelsmissies en het Dutch Good Growth Fund ondersteunen Nederlandse bedrijven die voorbij de nationale markt denken. Er worden nieuwe coalities en partnerschappen gevormd en dat is een mooie nieuwe agenda. Ook zet Nederland in op vrijhandelsakkoorden met onze grootste handelspartners. Het kriebelt echter wel een beetje. Doen we genoeg? Zijn we ons bewust van het feit dat Nederland, de Europese Unie en de Verenigde Staten aan dominantie verliezen in de internationale arena met die snel opkomende economieën die heel andere waarden delen dan wij? Begrijpen wij wat het kan betekenen voor onze idealen? Ik hoor hierop graag een reactie van de minister.

De PvdA voelt veel voor een gerichte langetermijnstrategie waarin keuzes worden gemaakt in landen en projecten waarin we investeren. Er liggen grote kansen voor specifiek Nederlandse expertise in agrologistiek, watermanagement en waterbouw in onder andere Kenia en Ethiopië. Betere financieringsconstructies en een strategische inzet op projecten die voor onze ondernemers in Aalsmeer, het Westland, maar ook op Schiphol en in de haven van Rotterdam van cruciaal belang zijn, zijn noodzakelijk. Ik hoor graag een reactie van de minister op het in samenwerking met het bedrijfsleven en de topsectoren ontwikkelen van zo'n strategie en het afstemmen van onze handelsmissies op een meer gerichte benadering.

Voor het behoud van de positie van Nederland als handelsnatie is het vrijhandelsakkoord met de Verenigde Staten naar de mening van mijn fractie essentieel. Opkomende economieën zoals Brazilië, India, China en Rusland nemen een steeds groter gedeelte van de wereldhandel voor hun rekening. Een vrijhandelsakkoord tussen de EU en de Verenigde Staten kan helpen om onze concurrentiepositie en onze standaarden te beschermen. Het zorgt voor economische groei in Nederland. Mijn fractie is voorstander van een vrijhandelsakkoord tussen de EU en de Verenigde Staten mits dit akkoord eerlijk is en niets afdoet aan onze standaarden voor fatsoenlijke producten en eerlijk werk. De fractie van

de Partij van de Arbeid ziet een dergelijk vrijhandelsakkoord als een economische NATO of NAVO die de belangen van de Verenigde Staten en de Europese Unie en de waarde van de landen daarin sterker in de wereld kan zetten dan de onderscheiden markten dat zouden kunnen doen zonder vrijhandelsverdrag. Iedere dag wordt er voor 2 miljard euro aan goederen en diensten gekocht en verkocht tussen de Europese Unie en de Verenigde Staten. Iedere dag 2 miljard euro! De EU en de VS hebben daarmee de grootste handelsrelatie ter wereld. Deze relatie kent echter nog obstakels. Bedrijven die op de markten in Europa en de VS zaken doen, moeten voldoen aan verschillende producteisen en regels. Dat kost tijd en geld; zo eenvoudig is het. De economische waarde die gecreëerd kan worden, is goed voor onze economie en voor onze werkgelegenheid. Als wij meer geld hebben, dan kunnen wij meer geld herverdelen. En zoals u weet, voorzitter, is dat een grote hobby van sociaaldemocraten. Er wordt wel héél hard gelachen in de liberale hoek!

Samen vormen de VS en de EU een groot machtsblok. Wij moeten dus die economische NATO vormen. Andere landen kunnen dan niet zomaar om afspraken heen over milieubescherming, voedselveiligheid en arbeidsrechten die door de EU en de VS zijn gemaakt. Door samen te werken met de VS heeft de EU een goede startpositie om afspraken over eerlijke handel en goed werk ook af te dwingen in de handel met andere landen. Dat vindt de Partij van de Arbeid een belangrijk voordeel van het verdrag.

Wij hebben echter ook zorgen over een open markt. In de EU stellen wij hoge eisen aan onze producten. Wij willen geen chloorkippen, die ze in de VS gewassen kip noemen. Wij willen geen genetisch gemodificeerd voedsel of hormoonvlees uit Amerika in onze supermarkten, al helemaal niet als wij niet kunnen zien wat er onder de verpakking schuilgaat. Ook mogen de goede arbeidsomstandigheden en de werknemersrechten niet in het geding komen omdat wij de concurrentie met de VS moeten aangaan. De minister en de Eurocommissaris voor Handel hebben toegezegd dat dit handelsverdrag onze standaarden niet in gevaar zal brengen. De Partij van de Arbeid zal hen houden aan die belofte. Zolang wij er niet zeker van zijn dat onze standaarden gerespecteerd worden, zullen wij niet instemmen met dit akkoord.

Het TTIP moet het makkelijker maken voor Europese bedrijven om te investeren in de VS en andersom. In het verleden is het nogal eens voorgekomen dat landen hun regelgeving aanpassen om buitenlandse investeerders te benadelen. Daarom hebben wij ISDS uitgevonden. De Europese Commissie heeft voorgesteld om ISDS ook op te nemen in het TTIP. Het veiliger maken van investeren in het buitenland is goed, maar mag niet ten koste gaan van onze vrijheid om zelf nieuwe regelgeving in te voeren. Wij delen daarom de zorgen over het arbitragesysteem en zullen alleen met het TTIP instemmen als al deze zorgen zijn weggenomen. Het eerste onderzoek dat daarnaar is uitgevoerd naar aanleiding van een motie van de Partij van de Arbeid, geeft aan dat de minister de zorgen serieus neemt. Wij volgen haar hierin nauwlettend.

De Partij van de Arbeid waardeert de inzet van het kabinet op het stimuleren van maatschappelijk verantwoord ondernemen. De ondersteuning door de minister van het veiligheidsakkoord voor fabrieken in Bangladesh en de mvo-convenanten zijn daar een goed voorbeeld van. Afge-

lopen maandag is het steenkolenconvenant getekend. Wij hebben daar lang op gewacht. Ik mag deze minister, minister Kamp en het kabinet feliciteren en ook de energiebedrijven, die uiteindelijk zo spontaan meegewerkt hebben aan dit akkoord. Wij hebben lang moeten wachten, maar de Partij van de Arbeid is erg tevreden dat het convenant er nu eindelijk is. Het laat zien dat het Nederlandse bedrijfsleven verantwoordelijkheid neemt ten aanzien van mvo. Ik ben ook heel blij dat er gehoor is gegeven aan de motie van de Partij van de Arbeid.

Het convenant betekent echter niet dat er een einde is gekomen aan alle problemen rondom de steenkolen. U weet dat de Nederlandse energie voor een groot gedeelte — ik meen zelfs een kwart — wordt opgewekt met behulp van die steenkolen, dat de mensen daar in erbarmelijke omstandigheden leven en dat daar vakbondsleiders zijn vermoord door paramilitairen, die naar alle waarschijnlijkheid gefinancierd zijn met geld van Nederlandse energiebedrijven. Dus iedere Nederlandse burger die zijn energierekening betaalt, draagt bij aan het geld dat wij gebruiken om die steenkolen uit Colombia te kopen. Ik hoop echt dat met dit convenant de situatie daar verbetert. Wij gaan binnenkort met de minister en met de energiebedrijven naar Colombia om nauwlettend te kijken naar wat daar op dit moment gebeurt. Ik wil nog eens in het bijzonder aandacht vragen voor het feit dat er 3.100 doden en 55.000 ontheemden zijn in de Colombiaanse mijnbouwregio. De genoegdoening voor deze slachtoffers en hun nabestaanden is geen onderdeel van het convenant. Ik waardeer het dat het kabinet heeft aangegeven, ondersteuning te willen bieden bij de dialoog tussen de Colombiaanse private sector en de slachtoffers, maar het is voor mij nog onduidelijk wat de rol is van de energie- en de mijnbouwbedrijven bij die dialoog en wat hun inzet is voor de genoegdoening voor de slachtoffers. Kan de minister toelichten hoe zij deze rol ziet?

De heer **Bosma** (PVV):

Voorzitter. Ik begreep zojuist van collega Smaling dat er een feestje is geweest ter gelegenheid van 65 jaar ontwikkelingshulp. Ik neem aan dat dat een enorme party is geweest op het ministerie. Ik zie de minister al in de polonaise voorgaan. Ik zie de oud-ministers met hoedjes op. Het zal ongetwijfeld één groot feest geweest zijn. Wellicht is er op dat feestje niet stilgestaan bij het feit dat ontwikkelingshulp de Nederlandse belastingbetaler medeschuldig heeft gemaakt aan genocide. In de geschiedenis van de Nederlandse ontwikkelingshulp hebben wij als belastingbetaler allerlei organisaties moeten financieren die genocide hebben gepleegd. Ik noem FRELIMO in Mozambique. Ik noem de MPLA in Angola. Ik noem de ZANU-PF, bekend van mijnheer Mugabe. Ik noem het ANC in Zuid-Afrika. Dat zijn allemaal organisaties die genocide hebben bedreven.

Jan Pronk riep dat wij die clubs moesten betalen, want dat waren "bevrijdingsbewegingen". Zij hebben inderdaad heel veel bevrijd, vooral mensen van hun levens en van hun bezittingen. Dat deden zij vaak met behulp van troepen van de Sovjet-Unie, Cuba of Noord-Korea; broeders in de progressieve strijd. Aan al dat moorden, slachten van die kinderen, opensnijden van die buiken, verbranden van boeren — denk maar eens aan wat mijnheer Mugabe heeft gedaan in Matabeleland — hebben wij allemaal vrolijk mogen meebetalen, want dat was allemaal goed, nodig en nuttig

voor een betere wereld. Het past allemaal haarfijn in de idee van links Nederland, de progressieve idealen. Jan Pronk, hartelijk dank.

Dat vestigt meteen de aandacht op het businessmodel van ontwikkelingshulp. Eerst gaan wij met heel veel geld de boel in allerlei landen slopen, gaan wij de slopers financieren. Die gaan wij in het zadel helpen. Daarna gaan wij de boel weer opbouwen. Dat moeten wij ook weer betalen. Na de bevrijding komt heel vaak de "état prédateur" — mijnheer Bolkestein gebruikt die term nog weleens — de roofstaat. Dan wordt het land gesloopt. Nederlanders betalen eerst voor de vernietiging van een land en daarna betalen ze voor de opbouw ervan. Over beide zaken moeten wij een goed gevoel hebben. Veel van die ellende kunnen wij pas achteraf vaststellen, hoewel er altijd genoeg aanwijzingen waren dat de clubs die ik net noemde gewoon genocide pleegden, want dat deden ze in eigen kring eigenlijk ook al. Ze hadden geen enkel respect voor mensenrechten.

Een van de subsidieslurpers was mijnheer Castro, die vocht voor zijn heilstaat. Hij vocht ook voor het stalinisme in Angola et cetera. Harry Mulisch vereerde hem als een god. Afgelopen zaterdag mochten wij nog eens in een mooi artikel in Het Parool lezen hoe el Líder Máximo zelf leeft. Hij heeft een privé-eiland met daarop tientallen villa's en een vermogen van 900 miljoen dollar. En wij maar betalen. Wij mochten mijnheer Castro financieren. Ik ben benieuwd of dat nog ter sprake is gekomen op het feestje waar de heer Smaling aan refereerde.

De heer **Smaling** (SP):

Komen de heer Videla en de heer Trujillo ook nog allemaal langs of blijft het beperkt tot Cuba?

De heer **Bosma** (PVV):

Ik wil een beetje overgaan naar de actualiteit, met uw medewerking.

Nu kunnen we zeggen dat de voorbeelden die ik gaf anekdotiek is. Ontwikkelingshulp doet immers zo heel veel goeds, maar daar is geen enkel bewijs voor. Er zijn allerlei projectjes die in ieder geval op korte termijn iets doen, maar of er op de lange termijn iets verbetert in die ontwikkelingshulplanden, is maar de vraag. William Easterly spreekt over een enorme morele superioriteit met allerlei nobele motieven. In de praktijk gaat het vaak over het afkopen en het bezweren van een blank schuldgevoel, white guilt. Easterly heeft het over ijdelheid, zelf in het zonnetje willen staan, zelfverheerlijking. "Kijk eens wat wij doen." Maar zoals Easterly zeer terecht zegt, helpt ijdelheid de armen niet.

Allerlei ziektes in Afrika nemen af, maar er is geen enkel bewijs dat dit komt door ontwikkelingshulp. Die ziektes nemen ook af in landen die niets of heel weinig krijgen. Geld is namelijk niet de cruciale factor. Zaken als corruptie binnen een bestuur zijn dominant. In veel Afrikaanse landen wordt gewoon gekozen voor corruptie en incompetentie, voor l'état prédateur, veelal de fusie tussen criminaliteit en de staat. Dat zijn de keuzes van Afrika en daar hebben wij niet zo veel invloed op.

Er is geen enkel bewijs dat ontwikkelingshulp economische groei stimuleert. De opbouw van Duitsland na de Tweede Wereldoorlog kostte 32 miljard dollar, omgerekend naar

hedendaagse bedragen. De westerse landen hebben al 1.500 miljard dollar in Afrika gepompt. Heeft het geholpen? Wij weten het niet. Er zijn wel aanwijzingen dat het bijvoorbeeld de corruptie heeft aangemoedigd. Vorige week nog opende de Daily Mail met het bericht: "Confirmed: our foreign aid fuels corruption". Ofwel: het is bevestigd dat ontwikkelingshulp corruptie stimuleert. Daarvan worden allerlei voorbeelden gegeven. Graag hoor ik van de minister of zij zich daarin kan vinden en of zij zich daarin herkent.

De heer **Smaling** (SP):

Ik ken de heer Bosma als een tamelijk belezen man. Een van de auteurs op het gebied van ontwikkelingssamenwerking die de laatste tijd nogal in de belangstelling staat, is Collier. Hij heeft een grote studie verricht die laat zien dat ongeveer 1% van de 3% gemiddelde groei in Afrika, dus een derde van de groei in Afrika — die valt weer weg omdat die per hoofd van de bevolking weer op nul uitkomt — te danken is aan hulp. Waarom poetst de heer Bosma dat weg? Is dat cherrypicking, of leest hij zijn klassiekers niet?

De heer **Bosma** (PVV):

Collier? Ik ken wel een Peter Collier. Die heeft een boek over migratie geschreven, maar ik weet niet of hij dezelfde is. Hij is de enige die ik ken.

De heer **Smaling** (SP):

Het boek heet The Bottom Billion.

De heer **Bosma** (PVV):

Ik ken dat boek niet, maar ik houd mij aanbevolen om dat boek te lenen van de heer Smaling, zodat ik het in het kerstreces kan lezen. Er zijn veel mensen die hetzelfde schrijven, zoals de heer Easterly. Ook mevrouw Moyo komt in die richting. In Nederland heeft de heer Boekestijn dat gedeeltelijk gedaan. Er zijn geen harde bewijzen dat ontwikkelingshulp leidt tot bijvoorbeeld economische groei.

De heer **Smaling** (SP):

Dit is cherrypicking. Graag houd ik de heer Bosma aan de belofte dat hij volgend jaar, als wij hier opnieuw staan, de boeken heeft gelezen die hij nu niet noemt en waarin wel die 1% groei genoemd wordt. Wil hij dat beloven?

De heer **Bosma** (PVV):

Ik wil beloven dat ik elk boek zal lezen dat de heer Smaling mij leent.

De **voorzitter**:

Dat gebeurt allemaal tijdens het kerstreces.

De heer **Bosma** (PVV):

Misschien moet ik wel een maximum stellen aan het aantal boeken dat de heer Smaling mij zal lenen, anders zal mijn kerstreces daar geheel aan opgaan.

Er wordt wel succes geboekt met het aanjagen van het terrorisme van de jihad. Gaan wij met de ontwikkelingshulp

ook Gaza steunen? Er gaat weer eens 12 miljoen naar Gaza. In Gaza is Hamas zeer populair. Hamas is gestart met verschrikkelijke bombardementen op Israël. Israël heeft moeten ingrijpen en wij moeten de schade aldaar betalen. Vanuit Nederland gaat er 12 miljoen euro naar Gaza. Dat is te gek voor woorden. Op die manier belonen wij het terrorisme en wordt het de mensen in Gaza niet duidelijk dat zij moeten ophouden met het steunen van een terroristische organisatie. Het is onbegrijpelijk dat de VVD dit steunt.

Wij gaan nog even voorbij de anekdotiek. Laten wij er eens één land uitpikken. Ik heb een heel dik boek gelezen, getiteld "Het Nederlandse Afrikabeleid 1998-2006, Evaluatie van de bilaterale samenwerking", geschreven door een jonge en veelbelovende ambtenaar. De eerste zin in dit boek luidt: In discussie doet de oneliner het beter dan de nuance. Ik vroeg mij even af of dit een sneer was aan mijn partij, maar het boek was geschreven door een onafhankelijk ambtenaar die zich nooit zou bezighouden met partijpolitiek en nooit zijn werk voor de belastingbetaler zou misbruiken voor eigen politiek gewin, dus dat heb ik er maar niet in gelezen. Wel wil ik even kijken naar de nuance en één land uit dat boek halen, te weten Zuid-Afrika. Dat land wil ik even tegen het licht houden. In dat mooie boek lees ik dat wij tussen 2000 en 2006 90 miljoen euro aan ontwikkelingshulp aan Zuid-Afrika hebben gegeven. Wij financieren het regime in Zuid-Afrika vanaf 1994 en die financiering loopt door tot de dag van vandaag. In het boek lees ik dat er werd ingezet op drie beleidsterreinen, namelijk onderwijs, lokaal bestuur en justitie.

Ik kijk even naar het onderwijs in Zuid-Afrika. Dat holt dramatisch achteruit. In 1979 haalde nog driekwart van de zwarte middelbare scholieren het eindexamen. Eind jaren negentig was het aantal al gehalveerd en in 2007 haalde nog slechts 40% het eindexamen. In 2007 haalden 2 miljoen leerlingen het eindexamen niet, onder andere omdat ze de school verlieten. De schooluitval onder 16- en 17-jarigen is sinds 1995 verdubbeld en is nu 50%. Op een lijst van 100 landen, samengesteld door Newsweek, eindigt Zuid-Afrika op de derde plaats van onderen als het aankomt op onderwijs. Het niveau van wis- en natuurkunde is het laagste ter wereld, plaats 148 van 148 landen. 90% van de scholen is disfunctioneel. Komt dat door een gebrek aan geld? Nee hoor, want Rwanda geeft eenzelfde percentage van het bnp uit aan onderwijs en scoort aanmerkelijk beter. Een van de drie beleidspijlers was onderwijs. Het onderwijsniveau in Zuid-Afrika is, terwijl we geld gaven, alleen maar naar beneden gegaan.

Ook het lokaal bestuur gingen we aanpakken in Zuid-Afrika. De Nationale ombudsman in Zuid-Afrika zegt dat 95% van de gemeenten de gedane uitgaven niet kan verantwoorden. Dit weekend bleek nog dat de Vrijstaat een soort black hole is, waarin al dat geld verdwijnt. Er heerst enorme corruptie, men kan er nauwelijks drinkwater aan de bewoners geven, er is sprake van staatsverval en de infrastructuur implodeert. Er is een speciale Wikipedia-pagina waarop je kunt opzoeken hoeveel lokale politici er vermoord worden; dat is er gemiddeld eentje per maand. Dat gebeurt tegenwoordig ook weer met autobanden. Dat is een oude gewoonte in ANC-kringen, zo zeg ik maar even; het is ten slotte de zusterpartij van de Partij van de Arbeid.

De derde pijler is justitie. Zuid-Afrika is een van de meest criminele landen ter wereld. Er is nu een enorme opbloei

van de misdaad, waarbij de politie de dader is. Het gaat om moorden en verkrachtingen en het analfabetisme onder agenten is enorm. Rechters worden beoordeeld op het feit of ze lid zijn van het ANC en zij moeten heroriëntatiecursussen volgen. Ondertussen is er een opbloei van de misdaad, waaronder de "plaasmoorde" op de Afrikaner boeren. Dat is Zuid-Afrika nu. Kortom, we hebben 90 miljoen euro in die periode naar Zuid-Afrika gebracht en alles is slechter geworden. Wat is het nou precies waar we trots op kunnen zijn als belastingbetaler? Zo veel geld ernaartoe en zo weinig resultaat.

Mag ik er nog eentje noemen, voorzitter? Over aids schrijft die ambtenaar: ja, de Zuid-Afrikaanse overheid heeft traag en inadequaat gereageerd op de aidsepidemie. Dat is het understatement van het jaar. Het ANC is aids gaan ontkennen. Er bestond geen relatie tussen hiv en aids. Harvard University heeft uitgezocht wat het resultaat is van het ontkennen van aids door het ANC. Welnu, 365.000 doden. R.W. Johnson, een bekende journalist in Zuid-Afrika, zegt dat de heer Mbeki, de leider van de regering en het ANC, in Den Haag terecht zou moeten staan wegens genocide. Ook om die reden hebben we allemaal geld naar Zuid-Afrika gebracht en dit is het gevolg, althans dit is wat er in Zuid-Afrika is gebeurd. Volgens Alan Dershowitz van Harvard is Afrika inmiddels een failed state. Professor Stephen Ellis van de Vrije Universiteit zegt dat het ANC een criminele organisatie is. Vorige week was er nog een vechtpartij in het parlement. Schaamt de minister zich niet om de ambtsoptolger te zijn van vele ministers die zo veel geld hebben gebracht naar dit land waar niets beter is geworden?

De voorzitter:
Was u klaar?

De heer Bosma (PVV):
Ik zie dat de heer Van Ojik een vraag heeft.

De heer Van Ojik (GroenLinks):
Ik ken dat boek toevallig waar de heer Bosma zo goed kennis van heeft genomen. Het is een dik boek, 500 bladzijden. Is hij het met mij eens dat dit boek een zeer genuanceerd beeld schetst van de effectiviteit van de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking en dat de samenvatting die hij geeft aan de hand van één voorbeeld het boek op geen enkele wijze recht doet?

De heer Bosma (PVV):
Dat klinkt niet als een vraag waar ik "ja" op ga zeggen.

Ik heb niet gepretendeerd het boek te willen samenvatten. Daar is het net iets te dik voor. Ik wilde de naam van de auteur geheimhouden, maar u onthult hem, dus laten we hem qua dikte vanaf nu de "Van Ojik-bijbel" noemen. Er staat heel veel informatie in. Het is zeer interessant. Ik heb er één verhaal over één land uit willen halen, om te toetsen aan de realiteit. Dat had de ambtenaar namelijk niet gedaan. Ik stel vast dat we betalen voor intense corruptie, voor de zwarte economische bemachtiging, voor de rechtstellende actie, voor een failed state, voor gesloopt onderwijs, voor een criminele organisatie, voor een staat in verval, voor het

ontbreken van veilig drinkwater, voor een explosie van de misdaad, voor plaasmoorde op Afrikaner boeren en voor heel veel rassenwetten. Dat is er gebeurd met de 90 miljoen die in die periode naar dat land is gegaan. Ik pretendeer niet uw prachtige boek samen te vatten. Ik heb er één land uitgehaald, dat getoetst aan de realiteit en gewoon gezegd: value for money, wat zijn we opgeschoten met die 90 miljoen euro? Misschien kunt u daar antwoord op geven?

De heer Van Ojik (GroenLinks):
Nee, dat doe ik niet. Ik doe niets af aan wat de heer Bosma citeert. Ik heb dat boek niet geschreven. Het is onder mijn verantwoordelijkheid in een vorige functie verschenen. Het geeft een buitengewoon genuanceerd beeld van tien jaar Nederlandse ontwikkelingssamenwerking aan Afrika, met heel goede dingen en dingen die minder goed gelukt zijn, zoals op bijna elk beleidsterrein dat wij in deze Kamer bespreken. Ik wil graag dat de heer Bosma dat erkent. Dat is alles. Hij zegt dat het klinkt als een vraag waar hij geen "ja" op kan zeggen. Ik zou niet weten waarom niet. Hij heeft het boek gelezen en neemt het kennelijk heel serieus. Dat is terecht. Ik zeg dat het boek tot een zeer genuanceerd oordeel komt over de voors en tegens van ontwikkelingssamenwerking.

De heer Bosma (PVV):
Ik weet niet of het genuanceerd is. Het is een heel dik boek met heel veel informatie. Als de heer Van Ojik dat genuanceerd wil noemen, wil ik hem bij dezen het woord "genuanceerd" cadeau doen. Er staat heel veel informatie in het boek. Daar ben ik heel blij mee. Het is onder de verantwoordelijkheid van de minister verschenen, dus is het waar volgens de vertrouwensregel. Ik pak er één land uit, een land dat ik toevallig goed ken. In die periode is er 90 miljoen naartoe gegaan en het land is alleen maar uit elkaar gevallen. Het is een failed state geworden. Het is gewoon een bende: staatsverval, een rassenwet, zwarte economische bemachtiging, rechtstellende actie, imploderend onderwijs. Dan vraag ik heel simpel aan de minister: value for money, wat zijn wij ermee opgeschoten? Wij hadden die 90 miljoen ook anders kunnen besteden.

Nog een vraag aan de minister. Volgt zij het weerbericht, vooral het weerbericht van New York? Ik heb er toevallig een paar jaar mogen wonen. Ik begrijp dat het er nu sneeuwt. Als je op allerlei Amerikaanse sites kijkt, bijvoorbeeld Dutch Report, zie je allemaal foto's van verkleumde mensen, burgers in de sneeuw, ijs in de straten. In Buffalo ligt de sneeuw twee meter hoog. Dit weekend waren er elf doden vanwege de bittere kou. Er zijn poolwinden. Dinsdag was de koudste ochtend sinds 1976. In alle 50 staten vriest het. Als de aarde aan het opwarmen is, waarom is het dan nu zo koud? Ik vraag dat omdat er 100 miljoen euro naar de klimaatfantasieën gaat. Wij gaan met ons belastinggeld ook het klimaat beantwoorden. Veel meteorologen zeggen dat het de komende 30 jaar nog veel kouder wordt en dat terwijl een van de verhalen is dat de aarde opwarmt. Sinds 1979, toen wij een Elfstedentocht hadden, is de aarde helemaal niet opgewarmd. Wel is er een stijging van de CO₂. Op het zuidelijk halfrond is de ijsmassa enorm toegenomen. Wij hebben elders een ijsberenplaag. Geloof de minister nog steeds in de klimaattheorieën van de charlatan Al Gore? Geloof zij nog steeds in al die verhalen dat wij

het klimaat kunnen beantwoorden of kunnen wij dat geld wat beter uitgeven?

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Voorzitter. Ik heb bijna de neiging om iets te citeren uit boeken van een zeker Kamerlid, ter rechterzijde van de Kamer. Ik kon helaas geen treffend citaat vinden dat op deze situatie van toepassing was en misschien op geen enkele situatie.

Harry Truman, president van de Verenigde Staten, sprak in 1949 de woorden "Alleen door de minst fortuinlijken onder ons te helpen om met eigen kracht vooruit te komen, kunnen wij als menselijke familie een fatsoenlijk en bevredigend leven bereiken. Dat is het recht van alle mensen." Daarmee gaf hij de wereldwijde aftrap voor ontwikkelings samenwerking. Wat in 1949 bij Truman begon, groeide uit tot een pronkstuk van Nederlandse solidariteit met de allerarmsten. Dit jaar bestaat de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking 65 jaar, maar het is allerminst tijd voor pensioen.

In 2007, toen minister Koenders begon op Ontwikkelingssamenwerking, was Nederland nog het meest ontwikkelingsvriendelijke land. De uitdaging om die koppositie vast te houden, lijkt mislukt. Natuurlijk, op basis van inzet verdient deze minister een ruime voldoende. Wij zien en waarderen de betrokkenheid van de minister. Een vluchtelingenkamp in Jordanië, Libanon en Zuid-Sudan: zij is overal geweest. Haar vele handelsmissies staan tegenwoordig mooi op de digitale kaart. Maar minister Ploumen heeft twee gezichten. Misschien niet de dr. Jekyll and mr. Hyde van de heer Smaling en zij hoeft wat mij betreft ook niet naar een kliniek. Een aantal van de mooie beloftes die aan het begin van haar termijn zijn gedaan, zijn echter niet uitgekomen. Halverwege haar ambtstermijn blijft de twijfel bestaan of de wereld van deze minister krijgt wat hij verdient.

Op het hoogtepunt van onze solidariteit was ruim 0,8% van ons bnp voor de allerarmsten. In 2015 is het nog maar 0,57%. We moeten het dus doen met minder geld. We kunnen die miljarden er niet zomaar bij verzinnen, helaas. Ik heb daarom een hefboomfonds voorgesteld: organisaties die zich inzetten aan de rafelranden van de Nederlandse prioriteiten, kunnen met een kleine bijdrage van de minister vaak geld ophalen bij andere financiers. De minister vond dat een sympathieke gedachte, maar ze lijkt nu toch het hazenpad te kiezen. De investering zou niet rendabel zijn. Ik vraag haar waarom het dat dan wel is in Zweden en in Oostenrijk. Als het ministerie heldere criteria — ik noem Partos 9001 en IATI — stelt, zoals het ook bij andere subsidies en tenders doet, dan zijn de administratieve lasten toch te verwaarlozen? Een hefboomfonds hoeft verder ook alleen maar uit te keren bij toegewezen tenders. Er worden dus geen kosten op afgewezen voorstellen gemaakt. Ik krijg hierop graag een reactie van de minister. Wil zij heroverwegen?

Ik vraag dit ook omdat ik de minister af en toe een beetje jaloers zie kijken naar de diepgepulde portemonnees van gulle gevers als Bill Gates en Bill Clinton. De vrijgevege Bills van deze wereld zijn er echter niet om begrotingssteun aan de minister te verlenen. Dat maakte Bill Gates vorige week wel duidelijk toen hij zei dat zijn foundation nu al veel meer

geld uitgeeft dan Nederland. Hoe staat de minister eigenlijk tegenover de oproep van Bill Gates?

Ook op het punt van de beloofde beleidscoherentie zie ik nog steeds niet de kroon op het werk van deze coherentiekoningin. Ja, de inzet in Bangladesh is goed, en de minister is in haar eentje vast heel samenhangend, maar in het kabinet vallen de verbindingen uit elkaar. Waar is bijvoorbeeld de samenhang op energie, grondstoffen of klimaatbeleid, die toch beleidsterreinen zijn met grote gevolgen voor ook ontwikkelingslanden? Er zijn te veel vrijblijvende afspraken en convenanten die niet afdwingbaar zijn, zoals het bloedkolenconvenant. Dit lijkt de door de Kamer gevraagde transparantie gedeeltelijk te missen, evenals duidelijkheid over genoegdoening aan de slachtoffers. Het is dus een eerste stap, maar geen sprong vooruit. De Nederlandse overheid geeft ondertussen honderden miljoenen uit aan handelsbevordering en steun aan bedrijven. Ook van de VVD is er voluit steun voor deze subsidies. Dat is allemaal prima, maar toch heb ik sterk het idee dat mijn motie waarin wordt opgeroepen om overheidssteun enkel te verlenen aan bedrijven die de OESO-richtlijnen respecteren, nog niet wordt uitgevoerd. Ik krijg hierop graag een reactie.

Op het punt van het klimaat krijgen de ontwikkelingslanden een sigaar uit eigen doos. De minister stortte afgelopen week 100 miljoen euro in het Klimaatfonds. Dat is natuurlijk terecht. Het is ook gefinancierd met ODA-middelen. Ik vraag me af hoeveel daarvan privaat geld is. In de D66-motie uit 2012 werd namelijk opgeroepen om een 50/50-verdeling tussen publiek en privaat te hanteren. Hoever zijn we daar op dit moment mee?

Mevrouw **De Caluwé** (VVD):

Ik kom even terug op de interruptie die de heer Sjoerdsma op mij pleegde over subsidies. De heer Sjoerdsma weet dat veel van de subsidies zijn verminderd en dat die juist zijn omgevormd tot leningen. Is de heer Sjoerdsma er niet blij mee dat de subsidies van weleer de leningen van nu zijn?

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Als we de subsidies aan het bedrijfsleven die niet nodig zijn, afbouwen dan ben ik daar van harte tevreden mee. Tegelijkertijd vraag ik me het volgende af. Mevrouw De Caluwé omarmt volledig dat het leningen zijn, maar waarom vindt zij dan dat de overheid op dit terrein die leningen moet verschaffen? We hebben daarover uitgebreid van gedachten gewisseld toen dit fonds in het leven werd geroepen. Vertegenwoordigers van de Rabobank en van de FMO stelden toen de vraag: is hier eigenlijk wel vraag naar, en als er al vraag naar is, moet het dan niet meer vanuit de private markt worden gefinancierd? Ook op dit punt stel ik de vraag dus terug aan mevrouw De Caluwé: wat beoogt zij hiermee?

Mevrouw **De Caluwé** (VVD):

Ik ben heel blij dat de heer Sjoerdsma zegt dat daar waar subsidies niet nodig zijn, het verschaffen van leningen beter is. Wat betreft de leningen die nu worden verstrekt, zeg ik: dat kan natuurlijk alleen maar als hulp aan ontwikkelingslanden niet anders te financieren is. Dan ben ik heel blij dat

er leningen zijn in plaats van subsidies. Ik ben ook heel blij dat de heer Sjoerdsma dat steunt.

De heer **Sjoerdsma** (D66):
Dat is mooi.

Met betrekking tot de coherentie is de hamvraag, tot slot: lukt het de minister ook om haar collega's in het kabinet te overtuigen van het belang van coherentie? Gaan haar collega's op handelsmissie? Zien haar collega's de waarde in van transparantie in de grondstoffenketen? Ik zou dat graag meer zien. Ik heb namelijk de indruk dat de minister veel te veel alleen moet doen.

Twee wonderfondsen zouden de bezuinigingspijn verzachten. Het Dutch Good Growth Fund, waarover we net al even praatten, bevat gebonden hulp maar ook, zo moet ik zeggen, een aantal interessante innovaties. Ik vraag mij af of het klopt dat er dit jaar nog geen cent van dit fonds is uitgegeven. Hoeveel geld is reeds juridisch gecommiteerd en hoe verhoudt zich dat tot het feit dat de minister eerder 50 miljoen in de tijd naar voren haalde?

Ook het budget Internationale Veiligheid lijkt geen succes. Na één jaar gaat het weer terug naar Defensie. Is al bekend waaraan die 60 miljoen, die behoorden aan Buitenlandse Zaken en Buitenlandse Handel, zullen worden gespendeerd in 2016? Is het wel verstandig om in deze tijd zo te snijden op het speerpunt Veiligheid en Rechtsorde?

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Is de fractie van D66 het met mij eens dat een goede middenklasse en creatie van werkgelegenheid belangrijk zijn in opkomende landen waar veel armoede bestaat?

De heer **Sjoerdsma** (D66):
Absoluut.

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Waar wordt de meeste werkgelegenheid gecreëerd?

De heer **Sjoerdsma** (D66):
U bedoelt geografisch?

De heer **Jan Vos** (PvdA):
In 70% van alle gevallen wordt de werkgelegenheid gecreëerd in het mkb. Dat is precies het doel van het fonds dat is opgezet en met veel voortvarendheid wordt ingezet. Het enige wat de heer Sjoerdsma doet is hierbij een beetje cynische kanttekeningen plaatsen. Daarmee schieten wij toch niets op? Wij delen dezelfde uitgangspunten.

De heer **Sjoerdsma** (D66):
Ik zou mijn kanttekening niet cynisch willen noemen. Ik gaf namelijk enerzijds aan dat er een aantal ouderwetse aspecten aan dit fonds zit. Ik noem de gebonden hulp, waar de fractie van de heer Vos zeker niet voor zou moeten zijn, maar dat is ze helaas toch. Anderzijds zit er een aantal innovatieve zaken in. Daarbij gaat het inderdaad over het

oplossen van de problemen rond de missing middle, om het stimuleren van het mkb in ontwikkelingslanden. Over de manier waarop wij dat vervolgens doen, verschillen de heer Vos en ik kennelijk van mening. Misschien zijn de uitgangspunten hetzelfde, maar de uitwerking ligt enigszins anders.

Wij gaan weer de positieve kant op, want positiever zijn wij over dat nieuwe noodhulpfonds van 570 miljoen. Ook al is het eenmalig, het is natuurlijk onwaarschijnlijk hard nodig na deze oorlogszomer. Het zal helaas nog jaren nodig zijn. Daarbinnen is D66 — ook daarvoor dank ik de minister — zeer tevreden met het innovatiefonds voor noodhulp, zodat wij met innovatieve middelen humanitaire rampen nog beter kunnen bestrijden of zelfs voorkomen. Het is mooi dat dat er komt. Benut daarvoor ook de kwaliteit van onze technische universiteiten, bedrijven en non-gouvernementele organisaties om medicijnen, voedsel en drinkwater sneller in crisisgebieden te krijgen. Ik hoop dat de minister op korte termijn bereid is om met dit soort instellingen te spreken en te bezien hoe Nederlandse technologie hieraan een bijdrage kan leveren. Wellicht kan zij daar de Kamer per brief over informeren.

Ik sprak over die fragiele gebieden. Wij zien nog steeds — collega Van Laar heeft er eerder over gesproken — dat sommige jongeren het risico lopen niet het onderwijs te krijgen dat zij verdienen. Ik doe vandaag opnieuw een oproep om talentvolle jongeren uit fragiele staten te helpen aan het onderwijs dat zij nu missen, bijvoorbeeld met meer studiebeurzen, zodat zij hier een studie of stage kunnen doen waarmee zij straks daar het verschil kunnen maken. Ik hoop dat de minister bereid is om voor dit soort jongeren, uit landen als Syrië en Irak, het Libertas Noodfonds nieuw leven in te blazen.

Ik kom op mijn laatste punt. De evaluatie van de Product Development Partnerships was succesvol. Mevrouw Mulder refereerde daar al aan. Minister Ploumen heeft vandaag in een brief aangegeven dat zij dit wil voortzetten. Dat moedig ik van harte aan, want de toegang voor de meest kwetsbare groepen tot producten die nauw aansluiten bij hun behoefte en koopkracht en die bijdragen aan een betere seksuele en reproductieve gezondheid, is cruciaal. Welk financieringsniveau heeft de minister hiervoor in gedachten? Er staan namelijk veel dingen in de brief. Zij wil het fonds vijf tot zes jaar voortzetten, maar het financieringsniveau is nog onduidelijk. Ik hoop dat dit op hetzelfde niveau kan blijven als in voorgaande jaren.

Ter versterking van het pleidooi van collega Van Laar vraag ik wat de minister van plan is om te pledgen voor GAVI tot en met 2020. Is dat inderdaad de 200 miljoen waarover collega Van Laar sprak?

De **voorzitter**:
Bent u klaar?

De heer **Sjoerdsma** (D66):
Nee, ik heb nog een afsluitende vraag.

De **voorzitter**:
Ik stel toch voor dat u eerst afrondt.

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Dan rond ik af. Kortom, de D66-fractie ziet de minister hard aan de weg timmeren voor het succes van Nederlandse bedrijven in het buitenland. Dat is echt goed, maar in 2015 zou ik graag van de minister meer ambitie willen zien op haar twee andere doelen, namelijk het uitbannen van extreme armoede in één generatie en duurzame en inclusieve groei overal ter wereld. Het commitment dat in 1949 begon en dat van Nederland een koploper maakte, moet terug. Voelt de minister die urgentie ook? Ik hoop van wel.

De heer **Smaling** (SP):

Ik heb het gevoel dat de heer Sjoerdsma en ik op dit thema dicht bij elkaar staan. Toen het moment zich voordeed waarop de bestedingen voor ontwikkelingssamenwerking omhoog konden, omdat het bruto nationaal product werd geherdefinieerd, heb ik de heer Sjoerdsma niet de trom horen roeren. Heeft de heer Sjoerdsma dus een heleboel boter op zijn hoofd of niet?

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Ik kan collega Smaling geruststellen. Boter heb ik niet op mijn hoofd; ik heb hoogstens een klein beetje gel in mijn haar. Collega Smaling refereert aan het feit dat het inderdaad niet gelukt is om tijdens de begrotingsonderhandelingen in augustus van dit jaar te komen tot een structurele verhoging van het budget voor ontwikkelingssamenwerking of om dat structureel op het niveau te houden dat in het regeerakkoord was vastgelegd. In plaats daarvan hebben wij ervoor gezorgd dat ontwikkelingssamenwerking dit jaar om en nabij de 0,7% blijft en daar ben ik best trots op. Dat is een prestatie van formaat; wat de heer Smaling daar ook van vindt.

De heer **Smaling** (SP):

De heer Sjoerdsma duidt dat als een prestatie van formaat, maar goed, het is mij helder. Ik heb nog een punt. De heer Sjoerdsma hield een pleidooi voor meer studiebeurzen. Hoe wordt dat gedekt? Komt dat geld uit het niet bestede DGGF of is dat het geld dat het kabinet via het leenstelsel bij Nederlandse studenten weghaalt? Waar komt dat geld vandaan?

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Ik vond de eerste suggestie van de heer Smaling sympathieker dan de tweede. Als het inderdaad klopt dat er dit jaar eigenlijk nog geen enkele cent van het DGGF is uitgegeven, is dat wellicht de dekking. Er zijn ook andere plekken waar dit jaar nog steeds geld op de plank ligt. Het gaat niet om een heel groot bedrag. Een van die opties zou te overwegen zijn.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

De heer Sjoerdsma is net als ik ongelukkig met de omvang van alle bezuinigingen. Zijn partij is medeverantwoordelijk voor de begroting. Vroeger lag er een tegenbegroting van D66, maar die hebben wij nu niet meer. Wij zullen het dus moeten doen met wat de heer Sjoerdsma zegt. Op de begroting van 2014 is er eenmalig een groot bedrag voor ontwikkelingssamenwerking gekomen, maar daarna wordt dat heel snel minder, omdat er niets extra's meer bij komt.

Is de heer Sjoerdsma met mij van mening dat dit gerepareerd moet worden, in die zin dat er wel een structurele trendbreuk — laat ik hem zo maar even noemen — moet komen? Gaat D66 zich daar in de komende periode sterk voor maken?

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Ja, misschien zet ik eerst nog even een stapje terug, namelijk naar het moment dat de heer Van Ojik besloot om weg te lopen bij de begrotingsonderhandelingen. Hij stelde zich daarmee niet verantwoordelijk voor de broodnodige hervormingen van de arbeidsmarkt en de woningmarkt en ook niet voor allerlei andere zaken in Nederland die eigenlijk op dat moment verantwoordelijkheid nodig hadden. Toen besloot de heer Van Ojik om niet aan te schuiven en om voor die andere onderdelen geen verantwoordelijkheid te nemen. En nu neemt hij mij op een klein onderdeel, waarbij wij het dak niet volledig gerepareerd kregen, de maat.

De constructieve kant van de vraag van de heer Van Ojik is hoe ik de toekomst voor mij zie. Ik ga daar graag op in. D66 zou graag een trendbreuk zien, niet alleen op het gebied van ontwikkelingssamenwerking, maar in het brede buitenlandse beleid. Dat is broodnodig. Ambtenaren van het ministerie van Buitenlandse Zaken zeggen immers dat het piept en kraakt. Ambtenaren van het ministerie van Defensie zeggen eveneens dat het piept en kraakt.

De **voorzitter**:

Kunt u kort antwoorden, mijnheer Sjoerdsma?

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

De heer Sjoerdsma reageert onnodig aangebrand. Ik neem hem helemaal niet de maat. Helemaal niet! Ik ben inderdaad weggelopen. Dat is mijn goed recht. Hij is blijven zitten en dat is zijn goed recht. Ik heb hier geen enkele behoefte aan. Ik wil de heer Sjoerdsma houden aan zijn woord over de komende jaren. Hij zegt dat hij ook van mening is dat de bezuinigingen veel te fors zijn. Ik zeg dit nu even in mijn eigen woorden. Als hij nog eens aan tafel komt te zitten om daarover mee te praten, zit ik er misschien ook wel bij. Gaan wij dan samen dat bedrag omhoog brengen? Als ik daar straks zou zitten — je weet het nooit — zou ik dat wel durven te zeggen, voor zover dat kan. Doet hij dat ook? Dat is de simpele vraag. Ik neem de heer Sjoerdsma helemaal niet de maat.

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Ik verheug me uiteraard op de dag dat de heer Van Ojik en ik samen aan een coalitieonderhandelingstafel zitten en wij de kans krijgen om iets op papier te zetten dat wellicht beter is dan het huidige regeerakkoord. Maar zover is het helaas nog niet en tot die tijd moet de heer Van Ojik het inderdaad met mijn wens doen om meer te doen. Als het daar ooit van komt, dan doen we dat hopelijk samen.

□

De heer **Voordewind** (ChristenUnie):

Voorzitter. Ook ik refereer aan de afgelopen zomer waarin een recordaantal mensen op de vlucht waren. Er zijn op dit moment meer dan 50 miljoen mensen ontheemd, denk

vooral aan Syriërs, yezidi's, christenen en andere minderheden die op de vlucht zijn voor de terreur van ISIS. In Afrika kennen we meerdere brandhaarden waarbij burgers het slachtoffer worden: Zuid-Sudan, Nigeria, Mali et cetera. Uit pure wanhoop wagen mensen zelfs de oversteek over de Middellandse Zee. Naar schatting zijn er dit jaar al meer dan 3.000 mensen verdronken. De ziekte ebola slaat om zich heen en maakt vele slachtoffers. Er is dus alle reden om het bestaande noodhulpfonds met 570 miljoen op te plussen. We zijn dan ook zeer blij dat dit gelukt is als drie partijen: SGP, D66 en ChristenUnie. Samen met de coalitie hebben we 570 miljoen extra vrij weten te maken en dat is een lichtpuntje om die grote nood te verlichten.

Daarnaast zijn we ook blij dat het gelukt is om 375 miljoen vrij te maken voor het ministerie van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking, opdat de extra kosten voor het eerste jaar van de opvang van asielzoekers niet op de ODA-begroting van de minister zouden drukken en dus niet ten koste zouden gaan van armoedebestrijding. Het is mooi dat dit gelukt is, maar we moeten ook verder kijken. We hopen echt dat dit, net als bij de begroting van Defensie, een keerpunt is en dat we terug gaan groeien naar de ondergrens van 0,7%. Voorheen waren we terecht trots op die 0,7%. Toen we Bill Gates afgelopen week spraken zei hij: het is eigenlijk heel bijzonder dat landen eerst groeien naar die 0,75% en dan weer afzakken; dat is nog niet eerder voorgekomen. Is het ook de ambitie van de minister om terug te groeien naar die 0,7%?

Dan zeg ik nu iets over het maatschappelijk middenveld. Het maatschappelijk middenveld is heel goed in staat om in de haarvaten van de samenleving de armoede te bestrijden. De minister heeft toegezegd om de verhouding 20%/80% te hanteren bij de particuliere kanalen en noodhulp. Dat hebben we ook teruggezien in de budgetten. Daar prijs ik de minister voor. Ik vraag de minister nog wel hoe het staat met het maatschappelijk middenveld en ontwikkelingssamenwerking. Er dreigt een zware bezuinigingsslag bij de MFS-organisaties. Die gaan in 2016 terug van 550 miljoen naar 189 miljoen voor het particuliere kanaal.

Ik heb hierover twee vragen. Kan de minister duidelijk stellen dat zij probeert om de 25%-norm ook voor de ontwikkelingssamenwerking vast te houden als het gaat om het maatschappelijk middenveld? Doordat er gelobbyd moet worden en er niet altijd hele grote bedragen voor nodig zijn, lukt het misschien niet altijd met de strategische partnerschappen. Ik hoop daarom dat de minister zich ervoor zal inspannen om de maatschappelijke organisaties daarin via de speerpunten te voorzien. In dat kader vraag ik de minister ook of de 9 miljoen die nog niet bestemd is voor 2016, doorgeschoven kan worden naar het ophogen van de strategische partnerschappen. Kan dat bedrag worden toegevoegd aan het budget strategische partnerschap?

Mevrouw Agnes Mulder (CDA):

Wil de ChristenUnie-fractie misschien net als de CDA-fractie een impactanalyse zien voor het jaar 2016, zodat we het volgend jaar eventueel bij kunnen sturen in de begroting 2016? Als we dat doen, kunnen we ons maatschappelijk middenveld toch wat meer ondersteunen. Hoe staat de ChristenUnie daartegenover?

De heer Voordewind (ChristenUnie):

Heel goed. Wij hoeven zo'n impactstudie eigenlijk niet af te wachten, maar ik zal dat zeker steunen. In de meerjarenbegroting zien wij een grote teruggang voor particuliere organisaties. Wij moeten afwachten of met het speerpuntenprogramma nog enige compensatie kan worden geboden, zodat wij op de 25% kunnen blijven. Ik houd mijn hart vast. Als het CDA op dit punt om een nader onderzoek vraagt, steun ik dat van harte.

Mevrouw Agnes Mulder (CDA):

Dat is goed om te horen. Wij zijn ook door de begroting heengegaan om te zien waar er nog mogelijkheden zijn om extra geld te vinden. In eerste termijn heb ik aangegeven dat dit lang niet altijd even helder is. Daar willen wij graag een nadere toelichting op. Misschien kunnen wij gezamenlijk nagaan wat wij eventueel nog voor komend jaar kunnen doen. Wij willen echter nu al graag voorsorteren voor 2016. Het is goed om te zien dat de fractie van de ChristenUnie dat ook wil.

De heer Voordewind (ChristenUnie):

Omdat dit niet van mijn spreektijd afgaat, kan ik daar alvast iets over zeggen. Wij hebben een motie in voorbereiding waarin wij naar voren kijken. Wij willen nagaan of de stijging ten aanzien van de particuliere sector wellicht iets minder kan zijn. Daarmee kan de budgetdaling voor het maatschappelijk middenveld gecompenseerd worden. Daar kijken wij specifiek naar.

Wij hebben vorig jaar 20 miljoen kunnen vrijmaken voor het aids global fund om de daling in het budget te compenseren. Ook daarbij hebben wij voor de dekking gekeken naar de ontwikkeling van de private sector. Wij dienen ook dit jaar hiervoor een amendement in voor een bedrag van 10 miljoen.

Wij hebben vorig jaar een amendement ingediend op het punt van social protection. Dat zat in het totaalpakket van 50 miljoen. In dat kader zou geld worden vrijgemaakt voor het social protection program van UNICEF. Tot op heden is dat niet gelukt en wij zijn inmiddels een jaar verder. Kan ik morgen van de minister horen dat dit bedrag nu inderdaad wordt uitgekeerd?

Dan de eerlijke handel. Het is nog steeds onduidelijk of het Dutch Good Growth Fund een succes is. Ik heb in het antwoord op vraag 50 gelezen dat er nog geen aanvragen gehonoreerd zijn voor het DGGF. Kan de minister dit bevestigen? Het was toch het parapedaardje van deze minister dat met deze leningen het bedrijfsleven gestimuleerd zou worden om in Afrika te investeren? Als dat niet van de grond komt, moeten wij wellicht naar andere bestedingen kijken.

Ik kom op het IDH, het Initiatief Duurzame Handel. In de IOB-evaluatie lezen wij dat dit nog te weinig oplevert als het gaat om directe armoedebestrijding. Bovendien is er sprake van onderbesteding. Heb ik de minister aan mijn zijde als ik haar vraag of ook leefbaar loon een key indicator moet zijn binnen het IDH? Dat zou een voorwaarde moeten zijn om aan armoedebestrijding te doen binnen het IDH. Is de minister dat met ons eens?

Ik dank de minister voor de brief die wij net voor de begrotingsbehandeling hebben gekregen over de risicosectoranalyse.

Mevrouw **De Caluwé** (VVD):

Ik ben blij dat de heer Voordewind een slokje water nodig heeft, want dan kan ik hem een vraag stellen. Ik kom terug op het DGGF. De heer Voordewind heeft geconstateerd dat dit nog niet tot concrete projecten heeft geleid en vraagt zich af of wij daar wellicht iets anders mee moeten. Wat is echter zijn positie als er een overweldigende belangstelling voor het DGGF is?

De heer **Voordewind** (ChristenUnie):

Wij nooit het DGGF in totaliteit afgewezen. Wij hebben altijd gezegd dat er kansen liggen voor het stimuleren van het mkb in Afrika. Volgens mij is dat het tweede spoor. Wij hebben wel altijd afwijzend gestaan tegenover gebonden hulp, de exportkredietverzekeringen via het derde spoor. Ik begrijp dat er heel weinig aanvragen zijn voor dit derde spoor. Dan kunnen wij dat geld beter ergens aan besteden.

Mevrouw **De Caluwé** (VVD):

Ik begrijp dat de aanloop voor het tweede spoor heel erg lang duurt. Steunt de heer Voordewind mijn vraag aan de minister om voor dat spoor een quick start te doen via een aantal fondsen? Dan kunnen wij een start maken met de aanvragen die er zijn.

De heer **Voordewind** (ChristenUnie):

Ik zou daar heel erg voor zijn als het gaat om het stimuleren van leningen bij het Afrikaanse mkb. Het lijkt me heel verstandig om daar een quick start te doen. Ik ben minder enthousiast om het mkb in Nederland daartoe te stimuleren. Ik meen dat dat spoor 1 is dan wel spoor 3, export kredietverzekeringen. Als mevrouw Mulder en ik het over hetzelfde spoor hebben, zou ik daar inderdaad graag een soort doorstart of versnelling zien. Als dat kan via de mogelijkheid van de quick start, dan steun ik die van harte. Zolang we het maar over hetzelfde spoor hebben.

Dan kom ik te spreken over de sectoranalyse. De brief is net binnen. We horen dat de adviezen van de maatschappelijke organisaties die hebben meegedacht eigenlijk amper zijn meegenomen in de analyses. De minister zegt dat zij die wel openbaar wil maken, eventueel via een website, maar het is toch een gemiste kans dat die kritieken niet serieus zijn genomen en niet zijn meegenomen in de analyses? Kan de minister verklaren waarom dit het geval is geweest? Hoe kunnen we die organisaties goed betrekken bij het vormgeven van de convenanten? Het is een multistakeholderproces om te komen tot die convenanten. Kan de minister daarop ingaan?

In de kledingsector worden langzaam maar zeker verbeteringen doorgevoerd. Dat is positief. Het zou echter ook goed zijn als bedrijven die daar nu mee bezig zijn, in de vorm van cofinanciering met de overheid, aan de slag kunnen om daar nog een stevige stimulans op los te laten, zodat we in 2016 tot concrete en afrekenbare doelstellingen kunnen komen betreffende het convenant. Is de minister bereid om het amendement op dat punt van de ChristenUnie

samen met GroenLinks, te ondersteunen? Wil de minister de aanpak van het Bangladesh-akkoord ook voor de andere sectoren gebruiken? Er stonden heel goede indicatoren in dat akkoord. Het feit dat het een verdrag betrof en geen convenant maakte het nog sterker. Kunnen het Bangladesh-akkoord en alle elementen eromheen gebruikt worden voor de aanstaande convenanten?

We hebben eerder al gesproken over de supermarkten en de keurmerken. Er is ook al een motie aangenomen van de ChristenUnie over eerlijke supermarkten (32500-IV, nr. 48). Ik heb allerlei gesprekken gevoerd in aanloop naar de begroting, met Ahold, Unilever et cetera. Ook zij hebben het gevoel dat het woud aan keurmerken echt te groot is. In dat kader vraag ik de minister of we niet moeten komen tot een ondergrens voor de keurmerken. Je zou het een "keurmerk van de keurmerken" kunnen noemen. Dan hebben we het over de ISEAL. Is de minister bereid om met de Alliantie Verduurzaming Voedsel in gesprek te gaan om te kijken of we met ISEAL tot een ondergrens van het toetsen van de keurmerken zouden kunnen komen? Dat zou al veel schelen wat betreft het wegzuiveren van keurmerken die niet aan bepaalde standaarden voldoen.

Ik sluit af met een oproep aan ons allen en niet zozeer aan de minister. Aanstaande zaterdag gaat de actie Stop de ebolaramp van start. Laten we er alles aan doen om deze actie tot een succes te maken.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Voorzitter. Ik had mij voorgenomen om het deze keer niet te hebben over de bezuinigingen. Die komen al zo vaak aan de orde, het is een gelopen race en in het debat werkt het altijd een beetje sfeerverlagend als ze genoemd worden. De minister vindt het ook geen fijn onderwerp, en ik wil de minister altijd graag tegemoetkomen. Ik heb natuurlijk ook het interview met haar gelezen in de NRC van afgelopen zaterdag. Daarin zegt zij het nog eens duidelijk. "Het moet niet gaan over de vraag of we 0,8% of 0,7% aan ontwikkelingssamenwerking geven. Daar zijn al veel te veel vergaderuren in gaan zitten."

Ik wilde het er dus eigenlijk vandaag niet over hebben. Maar toen ik mij de laatste dagen nog eens in de begroting verdiepte, ben ik toch van mening veranderd. Het gaat bij deze begroting namelijk niet meer over de vraag of we 0,8% of 0,7% geven; het gaat over 0,6% of zelfs nog minder. We doen er dit jaar eenmalig een flink bedrag bij. Daar is ook mijn fractie blij mee: noodhulp, opvang asielzoekers; wie kan daartegen zijn? Daarna echter laten we de koppeling in feite definitief los. Waar wij de EU-afdrachten en bijvoorbeeld het begrotingstekort uitdrukken in percentages van het nieuwe, herschatte bruto nationaal product — "het papieren bruto nationaal product", zou mevrouw De Caluwé zeggen — blijven wij voor Ontwikkelingssamenwerking met het oude bnp rekenen. Welke logica zit daarachter? Had er niet meer in gezeten?

De heer **Van Laar** (PvdA):

De heer Van Ojik maakt dezelfde denkfout als sommige anderen. Er komt dit jaar bijna een miljard bij, daar stappen wij dan heel snel overheen en vervolgens zeggen wij dat het daarna net lijkt of het veel minder wordt. Dat is toch

niet de redenering? Er komt dit jaar bijna een miljard bij, 570 miljoen voor noodhulp en 375 miljoen voor de opvang van vluchtelingen. Waarom stapt de heer Van Ojik daar zo makkelijk overheen?

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Dat doe ik niet. Ik zal de heer Van Laar ook uitleggen waarom ik dat zo stellig kan zeggen. Er komt dit jaar inderdaad eenmalig geld bij, maar dat is niet de reden dat het daarna versneld minder wordt. Als wij de oude begroting vergelijken met de nieuwe begroting, zien wij dat de omvang van het budget voor ontwikkelingsamenwerking, uitgedrukt in percentages van het bnp, in de nieuwe begroting lager is dan in de oude begroting. Dat komt niet doordat er geld bij komt, maar doordat wij de bnp-verhoging niet structureel meerekenen. Wat de heer Van Laar zegt, klopt dus niet. Ik stap nergens overheen, maar de feiten spreken voor zich. In de oude begroting, onder het oude bnp, zouden wij volgend jaar rond de 0,6% geven, maar nu is het nog maar 0,57%. Dat kun je erg vinden of niet, maar dat zijn de feiten.

De voorzitter:

Tot slot, mijnheer Van Laar. Kort graag.

De heer Van Laar (PvdA):

Er is heel veel bij gekomen en dat is allemaal op 2014 gezet. Daardoor lijkt het in de jaren daarna veel lager, maar dat is natuurlijk niet zo. Het geld wordt gewoon in de jaren daarna uitgegeven. Ook de koppeling met het bnp is behouden, want als het bnp stijgt, stijgen ook de uitgaven aan ontwikkelingsamenwerking en als het bnp daalt, dalen ze. Die koppeling blijft ook de komende jaren vast. Het zou u sieren als u dat zou toegeven.

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Dat geef ik toe. Ik geef de heer Van Laar ook mee dat 0,1% ook een koppeling is. Als wij straks misschien onder het derde kabinet-Rutte met steun van de Partij van de Arbeid van 0,6% naar 0,5% naar 0,4% gaan, is dat nog steeds een koppeling. Ik geef de heer Van Laar dus groot gelijk op dit punt.

De heer Voordewind (ChristenUnie):

Toch klinkt dit een beetje zuur. U schrikt ervan, zie ik! Ik weet nog dat wij hier vorig jaar stonden. U interrompeerde toen mij. Het ging toen om een amendement van 50 miljoen. Dat vond u wat weinig. Toen heb ik gezegd: laten wij gezamenlijk optrekken, want dan kunnen wij de hele bezuiniging misschien wel ongedaan maken.

De voorzitter:

En uw vraag is?

De heer Voordewind (ChristenUnie):

Ik moet constateren dat dit gelukt is. Helaas is dat zonder GroenLinks gelukt. Als deze ronde zich volgend jaar weer voordoet, gaat GroenLinks dan meedoen om de hele bezuiniging nogmaals ongedaan te maken?

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Ik snap dat het voor de heer Van Laar en de heer Voorde- wind lastig is om de feiten te horen, maar ik doe helemaal niet zuur. Ik heb juist gezegd dat ook mijn fractie heel blij is met het extra geld voor noodhulp en het extra geld voor opvang van asielzoekers, hoewel mevrouw De Caluwé ons nog eens feilloos heeft uitgelegd dat wij niet moeten denken dat het om extra geld gaat. Ik kan haar citeren; dan hoef ik niet zuur te doen. Ik ben hier helemaal niet zuur over, maar geef alleen de feiten. Ik heb net ook tegen de heer Van Laar gezegd dat het niet volgend jaar lager lijkt doordat wij er nu wat bij gedaan hebben. Het is gewoon lager doordat het bnp hoger is geworden en het budget voor ontwikkelings- samenwerking niet meegroeit. Of dat nou zuur is ... Het is gewoon een feit! Geef dat nou gewoon toe! Dan kunnen wij door.

De heer Voordewind (ChristenUnie):

Eén correctie: de 375 miljoen voor asielzoekers is nieuw.

Wij kunnen het heel lang hebben over stijgende en dalende percentages, maar wij hebben te maken met een bezuiniging van 750 miljoen. Helaas hebben de PvdA en de VVD daartoe met elkaar besloten. Dat laat echter onverlet dat wij, partijen die voorlopig nog in de Eerste Kamer nodig zijn, daar misschien wel een bedrag van 900 miljoen bij zouden kunnen doen. Is de GroenLinksfractie bereid om daar actief over mee te denken? Dan hebben wij die hele discussie niet!

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Uiteraard. Wij hebben in onze tegenbegroting structureel 250 miljoen extra opgenomen voor ontwikkelingsamen- werking. De heer Voordewind weet ook wel dat hij Groen- Links altijd aan zijn zijde vindt als het gaat om het geheel of gedeeltelijk ongedaan maken van de bezuinigingen.

De voorzitter:

Ik zie een aantal woordvoerders bij de interruptiemicrofoon staan. Ik heb het aantal interrupties niet beperkt, in de hoop dat we een debat kunnen voeren maar het ook niet uit de hand loopt. Iedereen weet dat we hierna ook nog de begrotingsbehandeling van Buitenlandse Zaken doen. Ik doe dus een dringend beroep op iedereen om de vragen en de antwoorden zo kort mogelijk te houden.

De heer Smaling (SP):

Vindt de heer Van Ojik het nog functioneel om alsmaar met die percentages bezig te zijn? Het bnp wisselt de hele tijd — Eurostat stelt het bij, het CPB stelt het bij — en niemand houdt zich aan de 0,7%. Moeten we niet gewoon per rea- geeerperiode afspreken "5 miljard per jaar, klaar"? Is dat niet veel handiger?

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Nee, ik hecht aan de koppeling en de percentages. Dus niet alleen de koppeling, want dan zegt de heer Van Laar: die houden we in stand. Ik ben misschien een beetje ouderwets wat dat betreft. Ik vind dat je je gewoon moet houden aan een internationale afspraak. Er is nu internationaal debat over de ODA-norm. Daarover hebben we hier in het verle-

den ook gesproken. Ik vind het prima om in dat kader voorstellen te doen om het te veranderen. Ik ben van de school dat je iets moet doen als je er internationaal aan geïmmiteerd hebt. Er zijn nog steeds landen die er serieus werk van maken om eraan te gaan voldoen. Nederland heeft dat 35 jaar gedaan en is er onder Rutte I en Rutte II mee opgehouden. Dat vind ik een slechte zaak.

De heer **Smaling** (SP):

Er zijn maar een paar landen die zich eraan houden. En als je hier op de Lange Poten op straat aan mensen vraagt of zij vinden dat vredesmissies ODA-ble moeten zijn, slaan ze steil achterover omdat ze niet weten waarover je het hebt. Moet het niet gewoon wat helderder voor de mensen die op ons stemmen? Het is toch simpel om te zeggen: vijf onderwerpen, 5 miljard, 1 miljard per onderwerp per jaar en klaar is Kees?

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Los van de bedragen, vind ik de essentie van de ODA-norm — ik wil die serieus blijven nemen — dat je in internationaal verband afsprekt wat er wel en niet onder valt. Als elk land op eigen houtje een beetje gaat knutselen aan die norm, verliest hij zijn functie. Kijk eens terug op 65 jaar ontwikkelingssamenwerking, zoals we een klein beetje hebben gedaan. Dan moet je vaststellen dat de internationale norm — heel veel landen hielden zich er inderdaad niet aan — wel een soort lat was die er lag. Dat heeft de inspanning voor ontwikkelingssamenwerking heel veel goed gedaan. Nederland heeft een fantastische staat van dienst op dat punt; alleen nu niet meer.

De heer **Sjoerdsma** (D66):

De heer Van Ojik zegt zo vaak dat hij niet zuur is, dat ik mij er een beetje zorgen om maak dat hij wellicht basisch is. Dat zou heel slecht zijn voor zijn gezondheid.

Ik wil even terug naar de internationale norm waaraan de heer Van Ojik echt vast wilde houden. Dat vond hij van het allergrootste belang. Hij riep mij, collega Van Laar en collega Voordewind op om zich daaraan ook te houden. Waarom doet de partij van de heer Van Ojik dat dan niet zelf in zijn tegenbegroting?

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Wij doen dat wel in ons verkiezingsprogramma en de doorrekening ervan. Ik zal er serieus antwoord op geven. Wij hebben in onze tegenbegroting voor 2015 een bedrag van 250 miljoen extra opgenomen als correctie op het regeringsbeleid van steeds verdere bezuiniging. Daarmee zijn we er echter nog niet. Wij stellen niet voor om het in één jaar helemaal op het oude niveau terug te brengen. Als de heer Sjoerdsma kijkt naar ons verkiezingsprogramma en de bijbehorende doorrekening door het Centraal Planbureau, ziet hij dat we daar vier jaar de tijd voor nemen. Voor 2015 betekent dat 250 miljoen.

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Dat staat genoteerd: 250 miljoen in 2015. Ik ben benieuwd welk bedrag we dan in 2016 tegemoet kunnen zien. Kan de

heer Van Ojik wellicht al een tipje van de sluier oplichten hoe we terug groeien naar 0,7%?

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

De heer Sjoerdsma heeft het helemaal goed begrepen. In de doorrekening van ons verkiezingsprogramma door het CBP ziet hij precies hoe we tot en met 2017 uiteindelijk repareren wat dit kabinet gecorrigeerd heeft naar beneden. Ik kies een neutrale term, want anders krijg ik weer het verwijt dat ik zuur ben. Daar ben ik inderdaad supergevoelig voor; daar heeft de heer Sjoerdsma gelijk in.

De heer **Van der Staaij** (SGP):

Na het zuur, het zoet. Ik heb even een vraag over een andere norm. Ik wil even checken of ik de redenering van de heer Van Ojik goed begrijp: aan internationale afspraken over uitgaven moet je je gewoon houden. Naar een NAVO-norm voor militaire uitgaven van 2% moeten we dus ook zo snel mogelijk toewerken?

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

We zouden inderdaad met elkaar een discussie kunnen voeren over de vraag wat de status is van die norm. Ik geloof dat we nu ongeveer op de helft zitten. Mijn partij is geen voorstander van 2% bnp aan militaire uitgaven besteden. We maken al zo'n twintig tot dertig jaar duidelijk waarom we daartegen zijn. Je kunt zeggen: de ene norm is de andere niet.

De heer **Van der Staaij** (SGP):

Dan blijft er van dat argument van het belang van die internationale afspraak en consistentie ook niet veel over. Uiteindelijk hangt het dan toch af van de politieke wegging hoe serieus die norm wordt genomen.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Dat is altijd zo. De heer Van der Staaij heeft daarin natuurlijk een punt. Ik probeer te beargmenteren waarom ik denk dat het goed is geweest dat we op het gebied van internationale samenwerking een norm hebben gehad waar Nederland zich al die jaren aan heeft gehouden, waar Nederland volgens mij ook altijd trots op is geweest. Uiteraard is dat een politiek oordeel. De heer Van der Staaij heeft daar volledig gelijk in.

De **voorzitter**:

Gaat u verder. Mijnheer Van Ojik.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Ja. Ik dacht even: tegen wie heeft ze het nu? Maar u hebt het natuurlijk tegen mij.

Ik kom te spreken over de bezuinigingen. Bij Defensie komt er volgend jaar geld bij. Voor diplomatie komt er zoals het er nu naar uitziet ook wat extra geld. Daar is een motie over aangenomen en er ligt een amendement op de begroting Buitenlandse Zaken. Voor Ontwikkelingssamenwerking blijft het echter nog een beetje achter. Als we echt vinden dat de drie D's, de geïntegreerde benadering, onlosmakelijk

met elkaar verbonden zijn, dan moeten we er ook voor ontwikkeling weer wat geld bij doen. Is het niet raar — ik zeg het mevrouw De Caluwé na — dat we op zo'n belangrijke post als veiligheid en rechtsorde tot 2019 maar liefst 215 miljoen bezuinigen? Is het niet raar dat op de voor het maatschappelijk middenveld geoordeelde fondsen met tientallen procenten wordt gekort? Is het niet raar dat we volgend jaar 10 miljoen bezuinigen op de hulp aan Afghanistan? Kan de minister mij dat uitleggen?

Oké, ik houd er nu over op. Ik wil het namelijk kort over de millenniumdoelen hebben. Die zijn in dit debat, voor zover ik mij kan herinneren, nog niet echt ter sprake geweest. We naderen de datum waarop de doelen moeten zijn bereikt. We maken ons op voor het formuleren van nieuwe doelen. Halvering van het aantal armen was het doel en uitbanning van extreme armoede in één generatie wordt het nieuwe doel. Wat kunnen we nu leren van vijftien jaar werken aan de millenniumdoelen? Welke landen waren daarin succesvol? Welke groepen hebben daar vooral van geprofiteerd? Welke doelen zijn wel gehaald en welke niet? Hoe zou dat kunnen komen? Welke rol speelt genderongelijkheid? Wat is de rol van conflicten, van slecht bestuur, van groeiende ongelijkheid? Mijn fractie zou daarvan graag een scherpe analyse zien in de loop van volgend jaar. Dat is om twee redenen belangrijk. Ten eerste: verantwoord in hoeverre je hebt gedaan wat je hebt afgesproken. Ten tweede: leren wat je goed en fout deed. Ik ben heel benieuwd naar de reactie van de minister hierop. Ik kan mij voorstellen dat zij zegt: wij vinden dat ook belangrijk maar we hoeven dat als Nederland niet per se alleen te doen, we kunnen dat in het kader van de EU of de OESO doen. Ik denk evenwel dat het ontzettend belangrijk is dat we volgend jaar, in 2015, als die doelen in hun eindjaar komen, proberen om een balans op te maken.

We zijn nu halverwege met deze minister. Zij begon met grote ambitie. De eerste minister in de geschiedenis die samenhang in het beleid zou brengen. Zo typeerde zij zichzelf, enigszins roekeloos als u het mij vraagt, in november 2012 in haar eerste grote speech voor de Afrikaconferentie van haar eigen partij. Zij zei daar: "Jarenlang had iedereen de mond vol van coherentie. Jarenlang gebeurde er te weinig." Ik weet natuurlijk niet wat voorgangers als Pronk, Herfkens en Koenders van deze historische terugblik vonden, maar ik durf wel de conclusie aan dat deze ambitie nog niet is waargemaakt. Ik geef een paar voorbeelden.

Klimaatverandering. Daarvoor is heel veel extra geld nodig. Vooralsnog betalen wij dat uit de pot voor ontwikkelingslanden. Komt er extra geld? Gaan bedrijven meebetalen? Anderen hebben het ook al gevraagd.

De handelsverdragen. Hoe gaan wij zekerstellen dat ontwikkelingslanden profiteren van bijvoorbeeld TTIP? Hoe kunnen wij het omgekeerde voorkomen, namelijk dat ontwikkelingslanden handel mislopen?

Hetzelfde geldt voor de EPA's. De minister wilde een "honest broker" zijn, een eerlijke bemiddelaar. Wij weten echter dat in een aantal gevallen flink wat druk nodig was op ontwikkelingslanden om die EPA's te ondertekenen. Wij kennen ook de prognoses dat handel in de regio wordt vervangen door handel met Europa. Is dat nu echt in het belang van ontwikkelingslanden?

Dan de belastingen; de heer Van Laar sprak er uitgebreid over. Zijn wij bereid de mazen te dichtten waardoor bedrijven ontsnappen aan de belastingdiensten in ontwikkelingslanden. Weten wij hoeveel die belastingvlucht ontwikkelingslanden uiteindelijk kost? Hoeveel verdient Nederland daaraan? Wij zijn altijd enthousiast geweest over het voorstellen van de minister om samen met de staatssecretaris van Financiën al die verdragen met ontwikkelingslanden te herzien. Wij kijken uit naar het resultaat. Gaan wij in die herziene verdragen een antimisbruikclausule opnemen?

Ik rond af. Het rapport van de commissie-Docters van Leeuwen over de modernisering van de diplomatie is heel interessant. Wij hebben dat vorige week besproken met de minister van Buitenlandse Zaken. Docters van Leeuwen noemt het een illusie, te denken dat er geen spanning bestaat tussen hulp en handel en tussen de belangen van bijvoorbeeld Nederland en de landen waarmee wij zaken doen. De commissie bepleit een heldere en expliciete belangenafweging die bijdraagt aan de onderbouwing van een duidelijke strategie. Dat zijn de woorden van de commissie. Ik ben heel benieuwd wat de minister met die aanbeveling gaat doen.

De heer Van der Staaij (SGP):

Mevrouw de voorzitter. Wel geld voor ebola, niet voor diploma. Die tekst stond op een spandoek tijdens de studentenprotesten vorige week. Dat zijn van die teksten die je op de een of andere manier onbehegen geven en toch niet loslaten. Wie zich bezig mag houden met het beleidsterrein Ontwikkelingssamenwerking, realiseert zich hoe bevoorrecht wij hier in materieel opzicht zijn. Als je de vrede en de welvaart in Europa ziet, als je ziet dat hier geen heftige besmettelijke ziekten rondspoken en dat hier in principe niemand hoeft sterven vanwege de honger en als je dat beeld eens afzet tegen flinke delen van de wereld, is het wel een heel ander plaatje. Het mag voor ons een voorrecht zijn om juist vanuit onze welvaart en vanuit onze vrijheid te kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van de welvaart en de versterking van de rechtsstaat in andere delen van de wereld. Dat moet natuurlijk effectief gebeuren, maar evenzeer met gulle hand. Dat is niet meer dan een kwestie van beschaving. In het licht van deze opmerkingen juich ik dan ook toe dat er meer middelen voor noodhulp ter beschikking komen, die ook op flexibele wijze kunnen worden ingezet.

Je raakt hier wel direct ook aan het spanningsveld tussen preventieve hulp, bijdragen aan de ontwikkeling, en noodhulp achteraf. Wie de problemen ziet zoals slecht bestuur, onveiligheid en gebrekkige kennis, ziet tegelijkertijd op heel veel plekken waar de inzet van noodhulp nodig is een achterliggende problematiek die ook vraagt om een aanpak. Daarom heb ik ook wel sympathie voor het amendement van mevrouw De Caluwé: vergeet niet de versterking van de rechtsstaat, van de veiligheid en van goed bestuur. Vergeet niet die kant van de zaak die uiteindelijk ook heel belangrijk is, namelijk de aanpak van corruptie, juist om te voorkomen dat zich noodsituaties gaan voordoen.

Vorig jaar hebben wij een punt gemaakt ten aanzien van de aanpak van infectieziekten en daarbij behorende levensreddende middelen. Het zijn ziekten die niet altijd de voorpagina's halen. Het rotavirus is toen genoemd als

voorbeeld van een ziekte die tot enorme kindersterfte in Afrika leidt. Wij hebben toen ook een motie ingediend, die de minister wat ons betreft goed heeft opgepakt. De resultaten op dit vlak zijn zo bemoedigend dat wij collega Van Laar van harte willen steunen in het pleidooi om te komen tot een substantieel hogere inzet voor GAVI. Als je ziet wat er nu al bereikt kan worden in het bestrijden van voorkombare infectieziekten, dan is het de moeite waard om daar een extra inzet op te plegen. Een hogere bijdrage is daarnaast van belang omdat Denemarken heeft besloten om zijn bijdrage aan GAVI stop te zetten en Noorwegen zijn bijdrage zal verhogen als Nederland en Zweden dat ook doen. De minister woont eind januari 2015 in Berlijn een GAVI-meeting bij. Wij sporen haar graag aan en horen graag wat de mogelijkheden zijn om daar vanuit Nederland een substantieel hogere bijdrage voor in te brengen.

Dat is ook in de goede traditie van deze Kamer. Terugkijkend viel mij op dat het initiatief vanuit allerlei kanten van de Kamer is genomen. Ik kwam nog een mooi amendement van de heer Boekestijn tegen van vijf jaar geleden. Hij wilde 5 miljoen extra voor GAVI. In te toelichting zei hij in zo'n mooie Boekestijn-zin: "Een schoolvoorbeeld van hoe ontwikkelingshulp wél kan werken als het bij de juiste mensen terecht komt." Aan zo'n aanbeveling hoeft weinig meer te worden toegevoegd.

Voedselzekerheid is de meest basale voorwaarde voor het vooruit helpen van ontwikkelingslanden. Hier liggen nog wel flinke problemen gelet op de problemen met de aantrekkelijkheid die er soms zijn om in de agrarische sector te werken. Ik noem één belangrijk onderdeel dat door het CDA ook al naar voren is gebracht, namelijk dat boerenondernemers in ontwikkelingslanden vaak moeite hebben met het verkrijgen van toegang tot financiering. Dit grote probleem verdient wat ons betreft meer aandacht. Zou de minister in de partnerlanden willen inventariseren wat voor boeren en andere actoren in voedselwaardeketens de belangrijkste belemmeringen zijn in juridische en financiële sfeer bij het verkrijgen van toegang tot financiering? Op welke wijze kunnen wij eraan bijdragen die belemmeringen te slechten?

Wat de coherentie betreft wil ik nog een vraag stellen over de afspraken die nu zijn gemaakt, de EPA's die zijn gesloten. Wij zien dat er vooruitgang is geboekt, maar er zal nog heel wat moeten gebeuren. In voorbereiding op de inwerkingtreding van de EPA's zullen de ACP-landen veel hervormingen moeten doorvoeren, bijvoorbeeld op het gebied van toezicht op mededinging en naleving van kwaliteitsstandaarden voor producten. Nu heeft de EU financiële middelen beschikbaar om die landen technisch te assisteren bij het opzetten van instituties en het aanpassen van wet- en regelgeving. Is de minister bereid om een initiële, aanjagende rol te spelen om die landen voor te bereiden op de inwerkingtreding van de EPA's, zodat de beschikbare EU-middelen optimaal benut worden en die landen hun handelspositie tijdig kunnen versterken?

Dan heb ik nog een paar kleine punten tot slot. Vanuit het bedrijfsleven krijgen wij klachten over erg trage afgifte van allerhande exportvergunningen. Het duurt soms wel dertien weken in plaats van de gebruikelijke vijf weken. Erkent de minister het probleem in de capaciteit? Wat kan daaraan gedaan worden?

Er is een verdere toenadering in de uitbouw van economische betrekkingen tussen de EU en Taiwan. Wil de minister deze stappen van harte ondersteunen en bovendien alert zijn op de winst die Nederland hierin kan behalen?

Mijn laatste punt heeft te maken met het initiatief van rabbin Soetendorp: Global Interfaith WASH Alliance. De minister zegde eerder dit jaar toe dat te steunen. Dan gaat het erom de sociale infrastructuur van religies te benutten om de toegang tot veilig drinkwater te versterken en de sanitatie te verbeteren. Er is in het begin een kleine bijdrage aan gegeven, maar er wordt groot belang aan gehecht als dat ook verdere steun zou kunnen krijgen. Dat zou niet alleen op dit vlak maar ook in de strijd tegen ebola een belangrijke sleutel kunnen zijn.

Mevrouw **Thieme** (PvdD):

Voorzitter. De eerste wereldtop over milieu en ontwikkeling, de Top van de Aarde, is alweer 22 jaar geleden gehouden. Tijdens die top in Rio de Janeiro presenteerde Chili de geïndustrialiseerde wereld een rekening, opgesteld door het Instituto de Ecología Política. In die rekening waren de gezondheidskosten opgesomd die voortvloeiden uit een toenemend aantal huidkankers en longziekten in dat land. Deze ziektes waren veroorzaakt door het gat in de ozonlaag. Omdat het niet Chili was die deze problemen had veroorzaakt, wilde het genoemde instituut de wereld laten zien dat de vervuilers de schade moesten vergoeden. Deze actie was het begin van een grote campagne rond ecologische schuld. De campagne werd in Latijns-Amerika een succes en daarna ook in Afrika en Azië. In Europa was het enthousiasme minder groot, omdat wij natuurlijk niet graag de boodschap horen dat wij de vervuiling en de ellende in het zuiden veroorzaken. De slogan van de campagne "Who owes whom?" veroorzaakte veel discussie. Het was een totaal andere manier van kijken naar ontwikkelingshulp en solidariteit. De campagne maakte onomwonden duidelijk dat armoede geen autonoom verschijnsel is, maar daders en slachtoffers kent.

De producten van goedkope arbeid bewegen zich van zuid naar noord, evenals de natuurlijke hulpbronnen. De mensen uit het noorden staan op de schouders van de mensen in het zuiden. Voor onze manier van leven vorderen wij brutaal hun productieve grond, lucht, water, mineralen, goedkope arbeid en bossen, waarbij wij weinig overlaten voor hun eigen economische ontwikkeling. Erger nog, wij laten hen achter met erosie, vervuiling, droogte, overstromingen, verwoestijning, gezondheidsproblemen, corruptie en gewapende conflicten. Natuurlijk ligt de scheiding niet meer precies op de evenaar, maar in politieke termen laat de evenaar wel degelijk de scheidslijn tussen noord en zuid zien.

Een thema waarvoor bij uitstek geldt dat een betere wereld bij jezelf begint, is het thema van de ontwikkelingssamenwerking. Als wij ons thuis bewust worden van wat ooit een ver-van-ons-bedshow was, is er een wereld te winnen. Fair trade en regionale productie vormen de sleutel tot de oplossing, maar dat lijkt niet de inzet van ons ministerie van Hulp is Handel. De klimaatproblemen die wij veroorzaken, zorgen ervoor dat de voedselvoorziening direct in gevaar komt. Topeconoom Jeremy Rifkin wijst erop dat het smelten van de gletsjers er nog in onze eeuw toe zal leiden dat een zesde van de wereldbevolking op zoek moet gaan

naar een nieuwe plek om te wonen, met alle humanitaire en geopolitieke problemen van dien. Wij kennen de problemen van Tuvalu, de eilandengroep die net als de Malediven nog maar net boven de zeespiegel ligt. Toen wij in 2012 werden gekozen in dit huis, was er nog relatief weinig aan de hand op die eilandengroep, behalve dan dat het land kampte met enorme droogte. Twee jaar later is daarvan geen sprake meer. Door de stijging van de zeespiegel dreigt het land geheel onder water te verdwijnen en dat zullen de meesten van ons nog meemaken, net als het verdwijnen in de golven van de Malediven.

De president van de Malediven overweegt sinds 2012 om alle 350.000 inwoners van zijn land te laten verhuizen naar Australië, Sri Lanka of India. Geen van die landen zit daar echter op te wachten. Het is dan ook schrijnend om te moeten vaststellen dat juist de partijen in dit huis die blijven hangen in de fase van ontkenning van de menselijke invloed op klimaatverandering niets moeten hebben van de opname van klimaatvluchtelingen. De enige vluchteling waarvoor binnen die partijen is opgekomen, is "een vreemdeling zeker die verdwaald is zeker, ik zal eens even vragen naar zijn naam". Het is zeker niet mijn bedoeling om de zwartepiet uit te delen aan andere politieke partijen. Ik doe echter wel een klemmend beroep op mijn collega's en op het kabinet om nu te kiezen voor de benodigde radicale maatregelen, of om in elk geval stappen te nemen om los te komen van het kortetermijndenken.

Het klimaatbeleid dat het kabinet voert, is volstrekt onvoldoende. 55% broeikasgasreductie in 2030 is nodig en kan, hoewel dat moeilijk is, nog steeds haalbaar zijn om de klimaatverandering te beperken tot een temperatuurstijging van 2°C. Nederland heeft zich gecommitteerd aan het maximum van die 2°C, maar zet slechts in op 40% minder uitstoot in 2013. Wie dan leeft, wie dan zorgt! Dat de Nederlandse regering onlangs is aangeklaagd wegens nalatigheid op het vlak van het klimaatbeleid, is in dit licht goed te begrijpen. Er waren ook heel wat debatten en moties voor nodig om er zelfs maar voor te zorgen dat Nederland de toch al veel te magere ambities van de Europese Commissie niet nog verder zou afzwakken.

Dan kom ik te spreken over duurzaamheidscriteria. Het kabinet wil de internationale handelsketens duurzamer maken. Dat doet het vooral via het Initiatief Duurzame Handel. Dat zet vooral in op vrijwillige certificering. Vorig jaar heb ik in het begrotingsdebat gewezen op het rapport van het Planbureau voor de Leefomgeving waaruit blijkt dat verduurzaming door vrijwillige certificering tegen haar grenzen aanloopt en dat er aantoonbaar weinig duurzaamheidswinst te behalen is. Als Nederland via internationale handel wil bijdragen aan duurzame ontwikkeling elders, dan moet de overheid de verduurzaming niet alleen overlaten aan een paar welwillenden in de voorhoede, zo stelt het planbureau. Verplichte en transparante rapportages over grondstofgebruik of minimumduurzaamheidseisen aan de producten zijn daarbij onontbeerlijk.

Nu, een jaar later, is deze roep om minimale duurzaamheidseisen nog veel luider. Het Rathenau Instituut stelt in haar rapport "Grondstoffenhonger duurzaam stillen" dat het stellen van minimumeisen aan de duurzaamheid van grondstoffen een absolute noodzaak is om mensenrechtenschendingen en ernstige milieuschade te voorkomen. Iedereen weet dat de massale productie van palmolie en soja het regenwoud vernietigt. Nederland is een van de

grootste importeurs in de wereld van sojaveevoer en palmolie. Door mede rondetafels te organiseren met het internationale bedrijfsleven probeert het kabinet al jaren om de ontbossing te stoppen, maar de vraag is: werken die round tables? Een zeer belangrijke vraag, aangezien er geen ander beleid is om de ontbossing voor soja en palmolie te stoppen. De Vereniging voor Milieurecht heeft dat onderzocht. Uit haar onderzoek blijkt dat dit standaardpraktijk is. Ik laat nu een foto zien van een palmolieplantage in West-Kalimantan, waar twee jaar geleden nog een oerbos stond. Deze palmolieplantage is gecertificeerd door de round table. Dat is natuurlijk onbegrijpelijk, want volgens hun richtlijnen mag er geen primair bos worden gekapt. Omdat er geen bos meer staat, is de rivier vlak bij de plantage volledig vervuild. De bewoners van het kleine dorpje Sungai Buluh hebben geen drinkwater meer. Het is zo vervuild dat ze nu plastic flessen met water moeten gaan kopen om te kunnen blijven leven; dat is dus een palmolieplantage die is gecertificeerd door de round table. Ik krijg graag een reactie van de minister.

De round tables voor soja en palmolie greenwashen praktijken die het daglicht niet kunnen verdragen. Maar dat is nog niet alles. De deelnemers houden zich niet eens aan hun eigen afspraken. Zo is met de Nederlandse veevoerindustrie de afspraak gemaakt dat zij in 2015 alleen nog maar roundtablegecertificeerde soja zou aankopen. Die afspraak wordt bij lange na niet gehaald. Ze zit nog maar op een kwart daarvan. Certificering en een vrijwillige aanpak werken kennelijk niet om de urgente problemen aan te pakken. Dat blijkt ook uit de evaluatie van het Initiatief Duurzame Handel. De Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (IOB) heeft vastgesteld dat de resultaten met betrekking tot verduurzaming ernstig achterblijven. De minister noemt in haar reactie op deze zeer kritische evaluatie de resultaten van het initiatief "bescheiden". Zij constateert geen ernstige tekortkomingen maar vindt het resultaat bescheiden. Vindt de minister dat zij door die conclusies zo te herformuleren wel het eerlijke verhaal vertelt? Er wordt gezegd dat het initiatief ernstig achterblijft, niet dat het een bescheiden resultaat kent. Ik krijg graag een reactie op dit punt.

De inspectie constateert ook dat zowel de bredere literatuur over ketenverduurzaming als de eerste impactstudies van de programma's van het initiatief laten zien dat certificering alleen onvoldoende is om de centrale doelstelling van duurzame markttransformatie te bewerkstelligen. De inspectie laat dus zien dat certificering maar weinig boeren uit de armoede haalt. Het initiatief blijkt dus praktijken die niet deugen toch te greenwashen. Premies voor gecertificeerde producten zijn schaars, klein of tijdelijk. Unilever bijvoorbeeld heeft van dit programma dankbaar gebruikgemaakt om thee uit Kenia te kunnen inkopen. En wat blijkt nou? Men bood Kenia aanvankelijk een vaste sustainability premium voor Rainforest Alliance-gecertificeerde thee, maar toen de half miljoen boeren eenmaal gecertificeerd waren, liet men die vaste premie los. Is dat een vorm van duurzame handel? Behoort Unilever hiermee tot de voorhoede van bedrijven die hun verantwoordelijkheid nemen en een voorbeeldfunctie vervullen?

De inspectie ziet ook dat de publieke belangen van duurzame ontwikkeling nogal eens terzijde worden geschoven bij de programma's van het Initiatief Duurzame Handel. Zo is er een cacaoprogramma van het IDH in West-Afrika, dat vooral inzet op productieverhoging. Bredere publieke doe-

len, zoals armoedevermindering en milieuduurzaamheid, krijgen volgens de inspectie veel minder aandacht. En daar was het toch juist om te doen? Ook richt dit programma zich vooral op hogere kunstmest. Daar is niets duurzaam aan, maar het gebeurt wel op kosten van de Nederlandse belastingbetaler. 120 miljoen is er inmiddels naar het IDH gegaan. De inspectie adviseert de minister om de duurzaamheidscriteria omhoog te halen en zelf meer sturing te geven aan het initiatief. De minister lijkt deze aanbevelingen echter naast zich neer te leggen. Het IDH mag wat mijn fractie betreft alleen subsidie krijgen als er strengere duurzaamheidscriteria gaan gelden. Ik overweeg een motie op dat punt.

Als de minister blijft inzetten op business as usual, als zij zich blijft verschuilen achter slappe OESO-richtlijnen en vrijwillige afspraken, is het duidelijk dat dit kabinet gewoonweg niets meer van plan is qua verduurzaming van de handelsketens dan het greenwashen, een groene verpakking rondom business as usual. De minister zegt in te zetten op een echte duurzame ontwikkelingsrelatie in meerdere opzichten, maar die goede bedoelingen blijken niet veel meer dan een dun laagje finer. Ik roep de minister op om minimale duurzaamheidscriteria in te voeren, niet alleen via het IDH maar voor alle grondstofketens, te beginnen bij de belangrijkste invoerstromen. Graag een reactie.

Voedselzekerheid voor iedereen: dat wil de minister. De Partij voor de Dieren heeft eerder een toezegging gekregen dat de minister in gesprek zou gaan met de VN-mensenrechtenrapporteur voor het recht op voedsel, de heer De Schutter. Dat is volgens mij nog niet gelukt. Hij heeft het stokje inmiddels overgedragen aan een vrouw, Hilal Elver. Ook zij heeft veel kennis over baanbrekende innovatieve projecten op het gebied van agro-ecologische landbouw. Ecologische landbouw en het versterken van kleinschalige boeren vormen volgens de Verenigde Naties het antwoord op de groeiende voedselvraag. Onze bewindsvrouw heeft een nieuwe kans om met een andere vakvrouw van gedachten te wisselen over dit cruciale onderwerp. Voor een land, dat zegt er trots op te zijn de tweede landbouwexporteur ter wereld te zijn, een land dat met smart agriculture de wereldvoedselzekerheid een boost wil geven, lijkt mij dat gesprek met Elver van groot belang. Is de minister bereid dat gesprek op korte termijn aan te gaan en aan de Kamer te rapporteren wat eruit is gekomen?

Dan kom ik bij exportbevordering. De bevordering van de eigen export, vooral van landbouwproducten, is een centraal onderdeel van de begrotingen van dit kabinet. Een van de instrumenten die het kabinet hiervoor inzet, zijn exportkredietverzekeringen. Die verzekeringen worden afgegeven door een bedrijf dat Atradius heet. De verzekeringen worden gegarandeerd door de staatskas, ons belastinggeld. Zo heeft Atradius vorig jaar een exportkredietverzekering afgegeven voor een megastal met 17,5 miljoen kuikens in Oekraïne. Dat voorbeeld is des te actueler nu blijkt dat legbatterij-eieren uit Oekraïne onze eigen pluimveehouders, die geen legbatterij-eieren meer mogen produceren, beconcurreren. Wij exporteren zo onze fouten uit het verleden en creëren tegelijkertijd oneerlijke concurrentie voor de Nederlandse boeren, die aan maatschappelijke eisen voor volksgezondheid, dierenwelzijn en natuur en milieu willen of moeten voldoen. In een gesprek met de Kamer gaf Atradius zelf aan dat het nieuwe aanvragen voor bijvoorbeeld een nieuwe megastal met legbatterijen op dit moment niet kan weigeren. Ik wil graag van de minister

weten of zij een dergelijke ontwikkeling kan en wil tegenhouden. Om dat te kunnen doen, is het naar de mening van onze fractie nodig om extra eisen op te leggen aan de aanvragen die Atradius mag financieren. Extra eisen op het gebied van duurzaamheid, dierenwelzijn en mensenrechten. Graag een reactie.

Wij hebben op 10 september 2014 in de Kamer uitgebreid stilgestaan bij de vrijhandelsakkoorden die de EU en dit kabinet willen afsluiten met onder andere de VS en Canada. Op die dag, 10 september, wees de Europese Commissie het verzoek tot een burgerinitiatief over de vrijhandelsverdragen CETA en TTIP af. Dit is weer het bewijs dat Brussel met de rug naar de samenleving staat. Veel mensen – inmiddels hebben al 913.000 mensen het burgerinitiatief ondertekend – willen kunnen meepraten. Er zijn 1 miljoen handtekeningen nodig. Ze zijn er dus bijna. Ook mijn fractie maakt zich zorgen over de gevolgen van de vrijhandelsverdragen. De akkoorden ondermijnen onze democratie en rechtsstaat. Daarom is het van groot belang om een dergelijk burgerinitiatief alle ruimte te geven en er bij de Europese Commissie op aan te dringen dat burgerinitiatief te erkennen en in procedure te nemen. Ik heb dit de minister vanmiddag ook gevraagd.

De akkoorden bedreigen de regels die we hebben op het gebied van milieu, dierenwelzijn, privacy en arbeidsomstandigheden. We kunnen de eisen daaromtrent waarschijnlijk ook helemaal niet meer verhogen als de akkoorden eenmaal in gang zijn gezet, omdat het buitenlandse bedrijfsleven de mogelijkheid wordt geboden om schadeclaims in te dienen als de regelgeving strenger wordt. Daarbij komt dat de noodzakelijke verbeteringen op het gebied van milieu, dierenwelzijn en consumentenrechten vrijwel onmogelijk worden gemaakt doordat regelgeving door zowel de EU als de VS moet worden goedgekeurd.

Als laatste wil ik nog ingaan op de onderhandelingen die de Europese Unie op dit moment voert met Japan om te komen tot een vrijhandelsakkoord. Elk jaar weer worden honderden dolfinen afgeslacht in de baai bij het Japanse vissersdorp Taji. Ook dit jaar weer zal Japan, in weerwil van de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof, walvissen opjagen en afslachten. Zijn deze barbaarse praktijken aan de orde gesteld in de ontmoetingen onlangs met de Japanse regering? Wat heeft dit kabinet in het afgelopen jaar gedaan om voorwaarden te verbinden aan een eventueel vrijhandelsverdrag met Japan? Heeft de minister geprobeerd om dit een onderdeel van het onderhandelingsmandaat te laten worden?

Ik rond af. Dit kabinet zet helaas de eigen economische kortetermijnbelangen en de Nederlandse exportpositie centraal, ten koste van de deze overstijgende mondiale belangen. Ontwikkelingssamenwerking was een thema waarmee we als klein land groot konden zijn. Bill Gates verbaasde zich erover dat we datgene waarin we als klein land groot waren, erbij laten hangen, juist nu de hulp het hardste nodig is. We schuiven de rekening door naar toekomstige generaties en we schuiven de rekening door naar het Zuiden, en dat allemaal vanuit ons eigen kortetermijnbelang. We hebben de keuze: zetten we in op business as usual in een groene verpakking, in essentie niet anders dan de "hulp is handel"-benadering, of zetten we in op de aarde als gedeelde verantwoordelijkheid van mensen, zowel daar als hier? Inmiddels zijn de belangen van alle levende wezens op aarde zo nauw met elkaar verbonden dat ik voorts ook

van mening ben dat er een einde moet komen aan de bio-industrie.

De heer **Van Klaveren** (Groep Bontes/Van Klaveren):
Voorzitter. Nederland gaat volgend jaar bijna 4 miljard weggeven: 4 miljard euro aan belastinggeld. "Alstublieft, zielige mensen, doe er maar wat leuks mee. Groeten van de hulpsinterklaas." Die 4 miljard komt boven op de al meer dan 100 miljard die Nederland sinds de jaren zestig stak in het afkopen van het misplaatste schuldgevoel. Het is de duurste aflat uit de geschiedenis van de mensheid.

Terwijl de Nederlandse bevolking wordt gedwongen om ongeveer de helft van het inkomen af te staan aan de Nederlandse staat, stuurt het kabinet miljarden en miljarden naar het buitenland, naar corrupte landen, naar mislukte staten en zelfs naar landen die helemaal geen ontwikkelingshulp nodig hebben. Waarom ontvangt China, de tweede economie van de wereld en een militaire grootmacht, via de EU nog steeds ontwikkelingshulp? Shanghai is rijker dan Rotterdam. We moeten geen cent meer overmaken aan de Chinezen. Ze hebben geld genoeg.

Nederland moet ook geen geld meer geven aan Afghanistan, een van de corruptste landen ter wereld, of aan Pakistan, dat in staat is om kernwapens te bouwen maar blijkbaar moeite heeft met scholen en dijken. Het financieren van vakbonden in Bangladesh en het geven van seksuele voorlichting in Benin zijn wat ons betreft evenmin taken van de Nederlandse overheid. Het is uiterst triest om te constateren dat de VVD, ooit een rechts-liberale partij, daar blijkbaar anders over denkt. De letters VVD staan tegenwoordig blijkbaar voor "vrienden van Diederik". De bekende ontwikkelingseconoom Peter Bower gaf ooit een prachtige definitie van ontwikkelingshulp: geld van arme mensen in rijke landen geven aan rijke mensen in arme landen. Zo is het en dat moet stoppen. Wat ons betreft meteen.

Ik sluit af met een oproep aan de VVD, de grootste partij in deze coalitie en de partij die Nederland minder ontwikkelingshulp beloofde. Stop met deze flauwekul en kom uw beloftes nu eens na. U hebt er immers al genoeg gebroken.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De voorzitter:

Hiermee zijn wij gekomen aan het einde van de eerste termijn van de zijde van de Kamer. Dit debat zal morgenavond worden voortgezet. Dan zal de minister namens de regering antwoorden.

De vergadering wordt van 22.12 uur tot 22.25 uur geschorst.